

vigilia

Cserháti József
A zsinat mérlege hazánkban

Megszólít-e Jézus Krisztus?

Vargha Kálmán a Nyugatról

Vathy Zsuzsa novellája

Tűz Tamás köszöntése

Beszélgetés
Szennay Andrással

Csányi László
Etruszk napló

HAZÁNK, EURÓPA

II. János Pál pápa

Hules Béla, Tatár Sándor
és Tűz Tamás versei

1986/5

TARJÁNYI ZOLTÁN: Pünkösöd havában	321
HULES BÉLA: Egy költemény (vers)	322
CSERHÁTI JÓZSEF: A zsinat mérlege hazánkban	323
Megszólít-e Jézus Krisztus? (Fiatalok válaszai)	331
VARGHA KÁLMÁN: A Nyugat: modern irodalmunk időszámításának kezdete	339
VATHY ZSUZSA: Reggel, este vagy napközben az utcán (novella)	349
SZAKOLCZAY LAJOS: Tűz Tamás átváltozásai	350
TŰZ TAMÁS: Kezdetnek ez is jó; Amor Fati; Pelikán (versek)	352
BARNA GÁBOR: Az élő szentolvasó magyarországi elterjedése	354
J. NY. TRUBECKOJ: Elméikedés színekben (Havasi Ágnes fordítása)	358
TATÁR SÁNDOR: Ételem, italom, „napjaim” ... (vers)	376
HULES BÉLA: Sürgés-forgás; Bellis perennis (versek)	388
Hazánk, Európa	
II. JÁNOS PÁL PÁPA: Beszéd az Európa Közösség előtt	364
A Vigilia beszélgetése	
SZENNAY ANDRÁSSAL (Rapcsányi László)	367
Mai meditációk	
CSÁNYI LÁSZLÓ: Etruszk napló.	373
Élő világegyház	
A misszióktól a misszióig (L. L.)	380
Katolicizmus, szekták, indiók – Guatemala (T. M.)	383
Hit és élet	
Egyéni üdvösség – társadalmi felelősség	386
Napló	
Testvéreink háza táján (Balogh Judit)	389
Irodalom Bálint B. András: Mint szarvas a folyóvizekre (Kamarás István)	391
Szunyogh Szabolcs: Jézus az Ember fia (Rózsa Huba)	393
Színház Sütő András két drámája: Egy lócsiszár virágvasárnapja; Advent a Hargitán (Szakolczay Lajos)	395
Haza és nagyvilág	399
Levelek – válaszok	400

A címlapon: Ikon az ózdi görög katolikus templomból (Nagy-Megyeri Nagy Pál felvétele)

A hátlapon: A vologdai Aranyszájú Szent János-templom

Főszerkesztő: LUKÁCS LÁSZLÓ

Laptulajdonos: ACTIO CATHOLICA Felelős kiadó: MAGYAR FERENC

Szedte: Szent István Társulat, felelős vezető dr. Ákos Géza igazgató

Készítte: Pannon Nyomda Veszprém, felelős vezető: Danóczy Balázs igazgató

Táskaszám: 86/60759 Index szám: 26 921 HU ISSN 0042-6024

Szerkesztőség és kiadóhivatali ügyintézés: Budapest V. Kossuth Lajos u. 1. Telefon: **173-933, 177-246**. Postacím: 1364 Bp. Pf. 111. Előfizetés, egyházi terjesztés és templomi árusítás: Vigilia Kiadóhivatala. Utcan át árusítja a Magyar Posta. A Vigilia csekkszámra száma: OTP 37-343-VII. – Külföldön terjeszti a Kultura Könyv- és Hírlap Külkereskedelmi Vállalat, H-1300 Bpest, Pf. 149. Ára 25,- USA dollár, vagy ennek megfelelő más pénznem. Átutalható a Magyar Nemzeti Bankhoz (H-1850 Budapest) a Kultura 024-7. sz. csekkszámjára, feltüntetve, hogy az előfizetés a Vigiliára vonatkozik. Előfizetési díj: 1 évre 320,- Ft, 1/2 évre 160,- Ft, 1/4 évre 80,- Ft egyes szám ára 26,- Ft. Megjelenik: havonta

PÜNKÖSD HAVÁBAN

Lagrange, a századelő jelentős francia biblikusa az apostolok életútját egy sajátos állandó iskolába járáshoz hasonlítja. Péter és társai mielőtt megismerkedtek volna Jézussal, hívő, Messiás-váró zsidók voltak, tehát lelküket a tíz parancs irányításának vetették alá. Amikor személyes meghívást kaptak a megtestesült Istentől, akkor kerültek át a Törvény iskolájából az Ige iskolájába, megismerték Jézusban az „utat, igazságot és életet”, a kinyilatkoztatás teljességét, aki hitelesen bemutatja az Atyát és az Atya akarata szerinti életet, a bűnnélküliség realitását. S Pünkösdkor az apostolok átkerülnek a Lélek iskolájába: a Szentlélek megvilágosító és megerősítő erejével autentikusan tudnak tanítani és tanúságot tenni Jézusról. Pünkösöd fénye adja meg nekik a Krisztus-esemény teljes birtokbavételét: kitáruul előttük a Megváltás totális újszerűsége (hogy a feltámadással újjáteremtődött az emberi élet), de az üdvtörténet rejtett isteni előkészítése is (hogy mindaz, ami addig történt, Krisztusra irányult, s hogy minden ószövetségi várakozás Igenné lett a Megváltásban). A Lélek iskolájában eszméltek rá a legfontosabbra: az Ige által beteljesített Törvényt a Lélek erejében Egyházzá kell kibontakoztatni. A megváltói halálban és feltámadásban újjászületettek a történelemben termik a Lélek gyümölcseit, s így az egész emberiség lassan bele tud épülni az új teremtésbe az Egyház által. Úgy is mondhatnánk, hogy a pünkösdi Lélek egy isteni történelemszemléletet adott az apostoloknak: a krisztusi műben világosan látni a múltat és a jövőt, világosan látni a célhoz jutás isteni eszközeit, s világosan látni a konkrét ember szerepének fontosságát e természetfölötti látószögben.

Az emberi fejlődéslélektan szempontjából elég egyszerű nyomon követni az átlagos keresztény életutat, s kimutatni, hogy az apostoli iskoláknak a mi életünkben is szerepük van. Először mindannyian a védőburkot, a keresztény kultúrát ismerjük meg, hiszen a keresztény nevelés az imádságnak és a fegyelmezett életnek a mintáit ismerteti meg és gyakoroltatja be velünk. Ez az a – Szent Pál szóhasználatát követve – cserépedény, amelybe később a lényeg, a személyes értéket, az elemlyült Krisztus-megismerés könyvtekercsét kell belehelyeznünk, hogy az Iránta való belső és élő elkötelezettség irányítsa külső megnyilatkozásainkat. A Lélekkel való telítődés akkor következik be, amikor végérvényesen felismerjük szerepünket a világban: amikor ráeszmélünk küldetésünkre a Krisztus művét folytató Egyház művében. Vagyis, amikor apostolivá válik történelemszemléletünk.

Am a pünkösdi Lélek nem uniformizál, nem sorozatgyártó. Az isteni akarattal együttműködő egyéni életutak sokszínűségével az újjáteremtés elképzelhetetlen gazdagsága nyilvánul meg. A személyes szabadság, a bűnök és a megtérések mögött a hármast apostoli iskola ősmintája mégis tetten érhető. Vegyünk egy olyan életpályát, amelyben a három fokozat eléggé kontúros, mégis elidegeníthetetlenül egyéni a fejlődés és a beteljesedés. Blaise Pascal (1623–1662) élete első korszakában a matematikai bizonyosság megszállottja. Zseniális elme, 16 évesen már akadémiai koszorút nyer, s 31 esztendőskoráig csak természettudományos dolgozatokat publikál. Boldog és absztrakt világ ez, ahol – Babits szavaival – még a gyermek is kiűnhet, ahol nincs szükség életismeretre, ahová el lehet menekülni az élet szöve-

vényéből. S jön a fordulat: 1654. november 23-án éjszaka mintegy két óra hosszat tartó Jézus-tapasztalás: „Tűz. Ábrahám, Izsák, Jákob Istene, nem a bölcseké és a tudósoké. Bizonyosság, öröm, bizonyosság, tapasztalás, öröm, béke. Jézus Krisztus Istene. . . . Elszakadtam tőle, menekültem előle, megtagadtam, keresztre feszítettem. Bár sohase lennék elszakítva tőle. Csak az evangéliumban tanított utakon ismerhető meg. Teljes és szelíd lemondás. Teljes engedelmesség Jézus Krisztusnak és lelki vezetőmnek . . .” Ezt az írását ruhájába bevarrva, halála után találták meg; titokban tartotta belső élményét, rettegve őrizte önmagának, nehogy elveszítse erejét, tartalmát, gazdagságát. De hátralevő esztendeit ez a misztikus éjszaka irányítja: szenvedélyesen elkezd teologizálni. A Jézussal megtöltött lélek a kegyelem tana körüli korabeli harcban kardoskodik, s amikor már-már egyedül marad, már majdnem eretnokségbe bonyolódik – akkor egyszer csak elhallgat. Egy sort sem ír többé. Egyedül lelki üdvösségének él, hogy minél körültekintőbben fölkészüljön a halálra és az örök életre. E harmadik periódusban adta át magát a Léleknek s a Lélek által Krisztus ügyének, az Egyháznak. Elfogadta annak hitét, átértékelte önmaga szerepét, azonosult a szentségekkel, és a múlt hitéhez simulva átnyújtotta önmagát a Krisztusban újjáteremtődő világ jelének, az Egyháznak. A pascali dráma kiváló ismerője, a nagy német teológus, Guardini így foglalja össze a hármas iskolát: Pascal először a filozófusok Istenének adta egész tehetségét, majd a keresztyények Istenéhez csatlakozott az emlékezetes éjszakán, élete utolsó időszakában pedig rátalált az Egyház, a katolicizmus Istenére.

Május, Pünkösöd hava legyen mindnyájunk számára az apostollá érlelődés ideje: a Lélekbe öltözéssel meg kell tanulnunk Krisztusban látni a történelmet. Azt a történelmet, amelynek múltját nem hagyhatjuk figyelmen kívül, s amelynek célhoz juttatásában személyes szerepünk van a történelemben tovább élő Krisztus, az Egyház tagjaiként.

Tarjányi Zoltán

HULES BÉLA

Egy költemény

A szépített lét.
A lehetőség
a létet szépíteni
egy írószerszámmal
néhány sor terjedelemben,
egy negyedóra terjedelemben
(megismételhető);
leírhatod ezt is:
„a nyers valóság”,
de így hangzik majd:
fülemüle, kakukk.

A ZSINAT MÉRLEGE HAZÁNKBAN

A rendkívüli püspöki szinodus felülvizsgáló munkája

Az elmúlt ősszel Rómában ülésező rendkívüli püspöki szinodust előkészítő titkárság kérdéseire válaszolva a Magyar Püspöki Kar is azt jelentette, hogy a zsinat után hazánkban is fellendült a lelkipásztori munka és a lelki élet, ugyanakkor azonban bizonyos hiányok és árnyoldalak is kimutathatók. A zsinat utáni húszéves időszakot itthon talán így lehetne jellemzően egybefoglalni: szerény vetés és későn induló, lassú beérés.

A 165 bíborost, érseket és püspököt számláló rendkívüli püspöki szinodus pozitívan értékelt a II. Vatikáni zsinatot. Megállapították, hogy itt-ott értelmezési korrekciókra, szövegek jobb egyeztetésére van szükség, de mindennél alapvetőbb annak leszögezése, hogy a zsinat egyetlen vívmányát vagy előrelépését sem szabad feladnunk, és meg kell őriznünk a zsinat szellemét. II. János Pál pápa a szinodus zárónapján így nyilatkozott: „A zsinatot XXIII. János pápa prófétai előrelátásának köszönhetjük”, és „hatalmas lépést jelent előre”. Kívülállók is megállapítják, hogy a legújabb egyháztörténelem legnagyobb eseményéről van szó.

A kérdés már a zsinat alatt fölvetődött, de még ma is folynak a viták arról, mit is kell értenünk e kifejezésen: „a zsinat szelleme” vagy a „zsinat lelke”. Az értelmezések négy szempontra utalnak. 1. A zsinat nem a teológiai tartalom, hanem a lelki élet formálása érdekében vizsgálta felül a katolikus tanítást, biblikus és dogmatikai megközelítésben. A zsinat egyetlen régi tanítást sem vont vissza, egyetlen új dogmát sem mondott ki. A „krisztusi életet” kívánta elmélyíteni a hívekben. Az evangélium szellemében kellett megújítani az egyházat, hogy korunk feladatait is vállalni tudja. 2. A hitújítástól kezdve az egyház általános küldetését ismételten is megkérdőjelezték. A tervbe vett reform, a hitélet kérdéseihez tehát csak az egyház lényegének, rendeltetésének tisztázásával nyúlhattak hozzá. Milyen a keresztény ember hite, meggyőződése és személyes állásfoglalása saját egyházán belül? A keresztény élet középpontjába a történelmi Krisztuson túl a „hit Krisztusát”, vagyis a titokzatosan köztünk tovább élő Krisztust állították. 3. Minden megkeresztelt ember eleve elkötelezi magát arra, hogy a köztünk élő feltámadt Krisztust követi, és Krisztus hagyatékát keresi nemcsak a saját felekezetében, hanem a többi felekezeten belül is. Ezzel az ökumené, a keresztény egységmozgalom elkötelező és egybekötő valósággá lett. 4. Végül a zsinati szellem megnyilvánulását jelentette a világ felé való „megnyitás” kockázata, a földi értékek, az egész emberiség sorskérdései iránti elkötelezettség vállalása, a szegényekkel való azonosulás, a haladásért és a békéért való kiállás, a világgal együtt menetelés a nemzetek és népek együttműködésében, legújabban az atomháború elleni küzdelemben.

A rendkívüli szinodus befejezte munkáját. A zsinatról adott értékelés arról győzhet meg bennünket, hogy a megkezdett úton tovább kell haladnunk. A zsinatot nem tekinthetjük egyszeri eseménynek. A folyamat ma is tovább halad. Nem térhet vissza a „régis szellem”, amiről az utóbbi években aggódva oly sokat beszéltek. Még mindig folytatni kell a zsinat egészséges decentralizációját, vagy-

is növelni kell a helyi egyházak jelentőségét és tevékenységét. Talán az ökumenikus mozgalom is „a visszakanyarodás” fenyegetésétől szenved, mert egyesek még mindig az abszolút katolikus hegemonia kiváltságainak fenntartásával kívánják az egységet előmozdítani. Megnyugvástunkra a rendkívüli szinodus kijelentette: nincs visszaút, a zsinat nyomdokain kell tovább haladnunk. A pápa ünnepélyesen visszautasította a centralizmus minden vádját.

Örülünk annak, hogy a magyar egyházban a zsinat akarása mindenütt kitapintható. Nagyobb visszahúzó erők nem voltak észlelhetők. Mégis felbukkan a régi nézetekhez való szívós ragaszkodás és a zsinat munkájának liberális értelmezése. Ezzel újat vagy különöset nem mondunk, hiszen az egész világon jelentkező „természetes” jelenségről van szó: ellenállók mindig akadnak. A hagyománytisztelők vagy tradicionalisták szerint a zsinati újítások inkább zavart idéztek elő, és még ma sem lenne késő visszatérni a régi, bevált elvekhez és gyakorlatokhoz.

A magyar egyház kiállta a próbát: a püspökök mindvégig a zsinat hívei maradtak, a papság és a hívők többsége a megújulást várta. Hogy a zsinati reformok megvalósításának tempója nálunk lassúbb volt, mint a világ sok helyén; érthető, hiszen a magyar belső helyzetet megterhelte a történelmi átalakulás, így kisebb lett egyesek felfogókészsége és céltudatos bekapcsolódása. Tehát más mértékkel kell mérnünk hazánkban, mint másutt. Az alapállás azonban tiszta és elszánt maradt mindvégig, még ha kevesebb energiát is tudtunk mozgósítani. Nyomtatásban, kommentárokkal ellátva megjelentek a zsinati iratok. A püspökök úgy rendelkeztek, hogy minden egyházmegyében évenként meg kell szervezni a zsinati témákat tárgyaló papi továbbképzéseket, és különösen a papjelöltek oktatásában kell gondját viselni a zsinati tanoknak. Semmi kétség, igyekeztünk elmélyülni a zsinat tanításában.

Szerény volt az elindulás, de eltökélten és szívből vállalta a kicsiny magyar egyház a világegyház akarását. A zsinat lelki hatását egyre jobban átéljük, nem a tömegek látványos reagálásában, hanem egyesekben és igen sok kiscsoportban. Még mindig növekvőben van az a réteg, amely a zsinattól vallásérkölcsei indítást kapott emberi és nemzeti helytállásban is. A mai meghívottak keresztény azonosságtudatból kívánnak életmentők lenni. Ezek a tíz- és százazrek tudatosan vallásosak, a zsinati megújulás szellemében haladó katolikus közmeggyőződés kialakításán fáradoznak, az egyházzal való azonosságot lelkesedéssel vállalják, a nemzeti sors alakításában a testvériséget ápolják, és nagy áldozatokra is képesek a nép, a közösség iránt. Mintha valamilyen láthatatlan toborzás indult volna el néhány év óta a fiatalabb keresztény értelmiségiek között. Céltudatosan keresik egymást; a nemzeti öntudat és magyarsághivatás keményebb, kontúrosabb kialakítását hangsúlyozzák; erkölcsös elkötelezettség lelkiségével alakítják mindennapjaikat; személyes döntéssel és belsőleg függetlenül kívánnak részt venni a közös sors humánusabb hordozásában. Egyre jobban kivehető, hogy katolikus oldalon a „Vigilia” körül van kialakulóban egy bátran, dinamikus világosságra törő, nagyon céltudatos csoport vagy csoportok kapcsolata, amely egyre inkább visszhangot talál a tízezres olvasótáborban is. A zsinatnak a huszadik századot formáló vállalkozását sürgetik.

Őszintén be kell vallanunk: a zsinat kezdeti lendülete mégsem tudott felerősödni, megtorpanások következtek be. Ezeket most már nem is annyira mostoha körülmények okozták, hanem a magyar egyház régebbi életvitelének hiányai vagy ráarakódásai. Különösen két mozzanatra kell felfigyelnünk. Az egyik az volt, hogy hiányzott a megújulás lelkisége. Nem éreztük annak szükségességét, hogy a régi, túlhaladott külső megjelenésből kiemelkedjünk. Nem láttuk be, hogy szellemi elavultságban élünk, és át kell törnünk a régi mentalitásokon. A mozdulat-

lanság vagy nehézkesség második oka a régi polgári életszemlélet nyugalmas val-
láseszméje volt. A magyar egyház nem mindig tudott és nem is mindig mert
szembenézni a feltörő belső ellentmondásokkal, a szekularizáció negatív követ-
kezményeivel. Így érthető, hogy sok tekintetben képtelenek voltunk behatolni a
zsinat belső világába. Túl későn érkeztek el hozzánk a liturgikus és biblikus
mozgalmak első hullámai is.

A püspöki karoknak Rómába küldött zsinati reflexiói általában négy területet
öleltek fel. Ezek: a liturgikus reform; a mai lelki igényeknek megfelelőbb egyház-
kép, vagyis új egyháztudat kialakítása; a kinyilatkoztatás forrásainak, különösen
a Szentírásnak új értékelési feladatai a keresztény egységmozgalom követelmé-
nyeinek megfelelően; végül az egyház és a világ kapcsolatának újszerű, dogmati-
kai, erkölcssteológiai, társadalomtudományi, embertani alapokon nyugvó szemlé-
lete. A zsinat új kezdést hozott mind a négy irányban.

A liturgikus reform

Általában azt mondják, hogy a zsinat már akkor is elérte volna célját, ha négy-
éves munkája nem hozott volna más eredményt, mint az istentiszteleti rend
megújítását, a szentmisének személyesebb és egyházasabb átformálását. A zsi-
nat valójában egész vallásos alapmagatartásunkat átrendezte vagy mélyebb ala-
pokra helyezte. A szentmise megszűnt magánájtatossággá lenni, és az istentiszte-
let a saját nyelvén imádkozó, eleven egyházi közösség gyülekezetévé lett. Újra
rátaláltunk „a keresztény kultusz” lényegére; ez pedig Krisztus életének, tanítá-
sának, szenvedésének, halálának és feltámadásának ünnepélyes emlékezete. Eb-
ben a kultikus, Istent imádó együttlétben a csúcspont az utolsó vacsora megismét-
lése, amikor Urunk szent testének és vérének vétele által Krisztust magunkra
öltjük, és ebben az azonosságban egyek leszünk keresztény testvéreinkkel is.

Hogyan fogadta a magyar papság, a magyar nép a liturgikus reformot, és hol
tartunk ma a liturgikus konstitúció végrehajtásában? Örömmel vehetjük tudomá-
sul, hogy az elmúlt húsz év alatt sok minden történt. Kialakítottuk az új litur-
gikus teret, a nép felé fordítottuk az oltárt, a papság egyre inkább az őskereszté-
nyek imalelkületét tudta kisugározni a liturgikus cselekményekkel. A hívő
nép most már megértette a liturgikus szövegeket, és így jobban azonosult mind-
azzal, ami az oltáron történik.

A hívők általában elfogadták az újításokat. A liturgia igazi szellemét azonban
nehezebben értették meg a papok és a hívők egyaránt. A papok valamikor a me-
rev „rubricisztikához” ragaszkodtak. Egyesek viselkedése ma sem sokat válto-
zott, és így természetesen a hívőket sem lehetett kellőképpen bevezetni az új li-
urgia szellemébe, melynek lényege a „hitközösségben” megnyilvánuló áhítat.
Nem egy helyen az a benyomásunk, hogy a pap még mindig egyedül végzi a litur-
giát, és a hívők továbbra is egyéni ájtatossággal fogják fel a szentmisét. Nem
egészen ment át a hívők tudatába az ige liturgiájának fontossága, a szentírási ré-
szeknek, valamint a homiliának az áldozati liturgiára előkészítő szerepe. A zsi-
nat előtti állapotokhoz képest a javulás jelentékeny, de talán még ma sem kielé-
gítő. A szentmisén a hívők sok esetben csupán „jelenlétükkel” szerepelnek,
egyesek közben talán még a rózsafüzért mondják; más szóval még mindig hiány-
zik a „cselekvő és tevékeny részvétel”. Sajnos, vannak papok és még inkább hí-
vők, akik ma is a „zsinat előtti” szemmel nézik a liturgiát.

Püspöki Karunk a világi hívőket felszólítja arra, hogy személyes hozzájárulá-
sukkal is tegyék színesebbé a liturgikus cselekményeket az olvasmányok végzé-

sével, esetleg kisebb imareflexiók vagy elmélkedések vállalásával, hogy így a beteges, idősödő papság segítségére is lehessenek. Ha kevés a pap, mindenképpen szükség van a hívők segítségére. Ilyenkor még az is megengedhető, hogy a hívek áldoztassanak. A Krisztus papságában való részesedés feljogosítja a megkeresztelt embereket a papszenteléssel fenn nem tartott papi teendők végzésére.

A liturgikus reform végrehajtása terén talán túl vagyunk a kezdet nehézségein. Megnyugvással mondhatjuk, hogy vallási életünknek az új liturgia éltető forrása lett. Vallásos együttlétünk és lelki életünk új formáját látjuk benne. Hívő népünk vallásos életének sok régi formájától még nem tudott egészen elszakadni, de e téren is kimeríthetetlen tartalékokkal rendelkezik. A vallásos hagyományokat nem engedjük elveszni, mégis új tartalmakat és új kifejezési formákat kell keresnünk. Az újnak a régire kell épülnie, de új alakzatban és tartalomban kell onnan kisarjadnia.

Átfogóbb egyháztudat kialakítására van szükségünk

A II. Vatikáni zsinat egyháztana túl akart jutni a Trentói és az I. Vatikáni zsinat meghatározásán. A Trentói zsinat tételszerűen állította össze a megtámadott hit-tartalmakat, ezeket igyekezett megmagyarázni és kiközösítési áttokkal is körülbástyázni, mert azt hitték, hogy a hit megőrzésének és védelmének csak így lehetnek eleget. E hitvédelmi körülírásokból elsősorban az egyház látható intézményessége emelkedett ki, mintha az egyház láthatatlan, belső, lényeges valóságát nem is lehetne megközelíteni. Négyszáz éven keresztül ez az egyoldalú külső szemlélet uralkodott. Az egyház azonban nemcsak külsőleg látható, előírásokon, törvényeken, szokásokon nyugvó intézmény, hanem igazi mélységében Krisztus Urunkban megvalósult lelki életközösség, amelyben a hívek Istennel és egymás között is láthatatlan kegyelmi kapcsolatba kerülnek.

A II. Vatikáni zsinat szerencsésen átépítette régi egyházképünket. A liturgia új szemlélete is ezt az új egyházképet tükrözi. Jézus Krisztus lett istentiszteletünk eleven középpontja: Óáltala, Óvele és Óbenne lépünk a mennyei Atya elé. Az egyház mint látható földi valóság természetfölötti megszentelésével arra van hivatva, hogy Krisztus életét folytassa itt a földön. Ezért is nevezzük az egyházat a földön titokzatosan tovább élő Jézus Krisztus testének. Ugyanakkor a Szentírásból világosan kitűnik, hogy az egyház Isten őszövségi népének folytatása a történelemben. A zsinat az egyházat nem mint intézményt, nem mint hatalmi alá- és fölérendeltségben élő emberi szervezetet állította elénk, hanem mint az Istenben hívők közösségét, az Isten népét, amelyben a meghívottak az istengyermekség kegyelmi méltóságában azonosak és egyenlők Isten előtt. Ebből következik, hogy az egyházi hivatal nem hatalmat, hanem szolgálatot jelent, és hogy a hívek is felelősek az egyházért, a hit megőrzésében és továbbadásában aktív szerepük van.

Íme a megújított egyháztan: az egyház egyszerre látható intézmény és természetfölötti valóság; konkrét életmegnyilvánulás és természetfölötti titok, kegyelmi élet, azaz misztérium, és e kettő nem választható el egymástól. Az egyház a két oldala úgy viszonylik egymáshoz, mint a Jézus Krisztus által alapított szentségekben a jel és a kegyelmet közlő eszköz. „Az egyház Krisztusban mintegy szakramentuma, jele és eszköze az Istennel való bensőséges egyesülésnek és az egész emberiség egységének.” (LG)

A szinodus rámutatott arra a veszélyre is, amit a legújabb egyháztan helytelen értelmezése okozhat: ha egyoldalúan és felületesen értelmezzük az Isten népe

fogalmát, könnyen szembe lehet állítani az egyházat mint intézményt és mint misztériumot, illetve az Isten népét és a hierarchiát. A szinoduson jelen levő püspökök az egyház misztériumjellegét, a Krisztus titokzatos testéről szóló tanítást hangsúlyozták.

Vajon mi valósult meg a zsinat újszerű egyháztanából hazánkban? Kialakult-e a hívőkben az a tudat, hogy a keresztség révén lelki egységbe kerülünk Krisztussal és a többi hívővel, sőt minden emberrel? Nem kis számban találunk olyan férfiakat, asszonyokat, fiatalokat és idősebbeket, akik az új egyháztudatot valóban átélik, annak életalakító és emberi közösséget teremtő valóságában. A mai fiatalok körében kialakuló csoportok vagy bázisok az egyház belső egységének vágyából új cselekvéstudatot kívánnak kialakítani, hogy minél többen kövessék Krisztust, és támogassák, segítsék egymást, hogy mindannyian hozzájárulhassanak a világ bajainak gyógyításához is.

A liturgia vallásos életünk középpontjára és forrására mutat rá, önmagában azonban sohasem elegendő. Szükségünk van a hitre, a vallásos igazságtartalmak összefüggő láncolatára is. E téren még messze nem tettünk meg mindent itthoni egyházi életünk alakításában. Hitoktatásunk, amely csak a legelemibb szinten képes továbbadni a keresztyén tanítást, nem tudott lehatolni az egyházban belső mélységeibe. Kérdés, hogy vasárnapi igehirdetésünk képes volt-e az új mélység-szintekhez eljutni. Sajnos, prédikációink kevés kivétellel továbbra is – éppen úgy, mint régebben – moralizáló példákkal illusztrált oktatások maradtak csupán. A zsinat azonban nemcsak az evangéliumban rejlő erkölcsi törvényeket kívánta újból megvilágítani a mai életviszonyoknak megfelelően, hanem krisztusi életet kívánt fakasztani. A mindennapi életalakítás elveit az egyház belső isten-emberi valóságából kell megvilágítanunk. A keresztyén embert hite és élete valóban azonossá teszi Krisztussal és az egyházzal. A hívőknek azt kell átélniük, hogy Krisztusban azonosak az egyházzal, és hitük természetfölötti fényt és erőt biztosít mindennapi életvitelükhöz.

A keresztyén egység útján

XXIII. János pápa az egyház belső megújítása mellett az egyház lényeges feladatának tekintette azt is, hogy előmozdítsuk „mindazt, ami valamennyi Krisztusban hívőnek egységét elősegítheti, megerősíteni mindent, ami előmozdíthatja valamennyi elszakadtnak visszahívását az egyház karjaiba”. (SC. Előszó.) Keresztyén életünk evangéliumi gyökerei között első helyen szerepel az általános papság: minden megkeresztelt ember Krisztus Urunk messiási küldetésének, tanítói, prófétaí és papi megbízatásának részese. Aki meg van kereszttelve, az az evangélium hírnöke és Krisztus papi közvetítésének hordozója lett, és mint Krisztus főpásztori hivatalának is képviselője, a keresztyén testvérekről való pásztori gondoskodás földi megbízottja is. Az egyház egésze tehát papi közösség, amelyben lényeges és nemcsak fokozati különbség áll fenn a felszentelt papság és az általános papság jellegét hordozó hívek között, és mégis „papi közösségről, papi nemzetségről, királyi papságról” beszélhetünk. Ennek tudatában minden megkeresztelt embernek küldöttnek, „apostolnak”, misszionáriusnak kell lennie.

Az egyház alkotmányos szerkezetében hierarchikus felépítésű. A felszentelt papok, püspökök és a pápa Istentől megbízott előljárók. De az egyház kegyelmi életközösségében első helyen mégis az Isten népe áll, vagyis a kegyelmi kiválasztottságot hordozó hívek. Alapelhivatottságukban a hívők egyek, de a szolgálatban és a megbízatásokban különbözőek. Krisztus Urunk egyházát alulról építet-

te, követői között voltak tanítványok és ezek közül választotta ki a tizenkét apostolt. Az egyház ma is alulról épül: a Krisztus-követők sokaságából Isten különös meghívása alapján emelkednek ki a szolgáló papság tagjai, a főpásztorok és a legfőbb pásztor, a pápa. Fel kell adnunk a régi egyházszemléletet, amely az egyházat felülről nézte, a hierarchia képviselőin keresztül.

A század elején protestáns oldalról indult és a zsinat által nagyrabecsült keresztény egységmozgalom új lendületet kapott az egész világon, és nem tagadható, hogy nálunk is megindult az ökumenikus elmélyülés folyamata. Új testvéri szellem hatja át az embereket és közös óhaj, hogy keresztény tanúságtétellel át tudjuk ölelni egymást. A hívek lelki találkozásának át kellene terjednie a körülöttünk élő emberekre is. A keresztény egyházak ma az egész világon ökumenikus egységtörekvésben élnek. Meg kellett találni a mozgalom közös alapjait, keresztény lelki világunk közös, lényeges jegyeit. Ezeket részben már ki is elemeztük, a keresztségben vállalt krisztusi azonosság, az általános papság tudatából jövő felelősségvállalásban. Mindezeknél még konkrétabb alap az isteni kinyilatkoztatás közös birtoklása a Szentírásban. Protestáns testvéreink a Szentírást mindig igen nagyra értékelték. A zsinat hatására katolikus oldalon is egyre inkább azon fáradozunk, hogy a Szentírásért, olvasásáért, elterjedéséért még többet tegyünk. A zsinat óta hazánkban háromszázezer példány fogyott el a Szentírás legújabb kiadásából.

A Szentírás jelentőségére akaratlanul is felhívta a figyelmet a lelki megújulás igényével fellépő fiatalság, amikor a lelki kiütkeresésben elsősorban a szent könyvekhez nyúlt. Az imádság, a lelkiismeret-vizsgálat és az elmélkedés mellett a csoportmunkában a Szentírás jelenti az alapvető összetartó erőt. A fiatalok új megfogalmazású emberszeretetüknek azzal kívánnak külön érvényt adni, hogy az egymáshoz intézett kérdésekben egymás lelkiségét akarják megközelíteni, az evangélium szavaival lelki hovatartozásukat egymás előtt feltárni és mint új keresztény élet mellett tanúságtételt és újjáalakító belső erőt felmutatni.

Az ökumenikus levegőváltozás itthoni helyzetét felmérve feltűnő eredményekkel nem dicsekedhetünk, és talán igaza van annak, aki szerint még mindig csak az első botladozó lépéseket tesszük meg. Még mindig túl sok az előítélet mindkét oldalról. Nem lehet részrehajlással azt állítani, hogy itt vagy ott vannak a hibák, de a távol tartó erők még mindig erősek, és nem sorakoztunk fel még egymás mellé. A zsinattól annyit emlegetett „idők jeleiben” kell bízunk: a vallásos közömbösség kihívása, az ateizmus terjedése, a konzumvilág elanyagiasodása, a világ erkölcsi továbbvitelében való megrendültségünk az elszakadt keresztényeket közelebb hozza egymáshoz. A szinodus újból hangsúlyozta a keresztény egyházak közötti találkozást, egymás értékeinek jobb megismerését. Komoly lelkiismeret-vizsgálattal ismételten is kérdezzük meg saját magunkat: mit teszünk az ökumené terén közös felelősségvállalásból?

A szinodus ismételten is felhívta a figyelmet arra az elvi megfontolásra, hogy az ökumené őszinte akarása nélkül nem várhatunk átfogó belső reformot az egyházakban. Ha Krisztus egyházát meg akarjuk újítani, akkor elsősorban a saját szívünkben kell eltávolítani a nagy botránykövet, és bátran vallani, hogy mindaddig ámulásban és egymás megvetésében élünk, amíg elődeink hibáját jóvá nem tesszük. A belső feszültséget az egyházak mind érzik, és nem kell csodálkoznunk azon, ha sokan, akik valamikor az ökumené hívei voltak, ma inkább az emberiség nagy bajai felé fordulva „nagy ökumenéről” kezdenek beszélni. Az emberiség egyre súlyosabb sorskérdéseivel való törődés sokaknál első helyre kívánczik, és talán ez a helyzet hazánkban is, amikor ma a különböző egyházak képviselői közösen síkraszállnak a nemzeti egységért, belső bajaink orvoslásáért, a

világ békéjéért, az emberiség sorsának jobbrafordulásáért. Ebben egyek voltunk és egyek is vagyunk.

E belső emberi és társadalmi frontban mindjobban találkozunk, és talán ez a találkozás is elősegítheti a felekezetek közötti békesség megteremtését, a keresztény egység további művelését. Hazánkban az ökumené terén említésre méltó eseményekről nem beszélhetünk. Álljon itt mementóként Hume bíboros, westminsteri érsek figyelmeztetése: „Az ökumené nem lehet azonos valamilyen áttéréssel, amikor Rómába kap majd mindenki meghívást. Az ökumené csak az összes keresztény és az összes egyház lelki átalakulásával, szemléletváltoztatással és valóságos belső megtéréssel lesz lehetséges.”

Az egyház a világ felé fordul

Az egyháztörténelem folyamán egyetlen egyházi dokumentumban sem esett annyi szó az ember és a világ kapcsolatáról, mint a „Gaudium et spes” pasztorális konstitúcióban. Meg kell kérdeznünk: Mit tettünk azért, hogy az egyház a világhoz közelebb kerüljön, hogy az emberiség segítségére lehessen? Szerepelt-e ígéhirdetésünkben a követelmény, hogy a társadalomban az emberekkel való kapcsolatunk evangéliumi alapon is elrendezést nyerjen? Mi magunk hogyan látjuk az élet és a világ problémáit, a munkát, kulturális elkötelezettségünket, a szociális igazság és a szegények, a béke és a háború problémáit? A szinodus megállapíthatta, hogy az egyház az utóbbi években fokozottabban elkötelezte magát az emberi jogok, a társadalmi igazságosság és a szabadság mellett. Nagyobb érzékenység mutatkozott a szociális problémák, a szegények, az elnyomottak, a társadalom kivetettjei iránt. Az egyház mindenütt elindította az inkulturációt, vagyis a hit és a kultúra összehangolását. A szinodus a latin-amerikai súlyos helyzetre utalva sürgette az egyház kiállását a szegények, a társadalom kismizettjei mellett.

Konkrét mai helyzetünkre vonatkoztatva, a kérdések egybesűrítve így hangzanak: Meg tudjuk-e határozni, mit kellene hazánkban is tenni a nemzeti egységért, az egész világ felé tekintve a szükségessé vált társadalmi átalakulásért, és hogyan vehetnénk részt a világot fenyegető veszedelmek elhárításában? Bátran fel kell tenni a kérdést: Mit tett a Magyar Püspöki Kar az emberiség kérdéseiben, vállaljuk-e a pluralista igazságkeresést, az értékek bátor egymás mellé állítását és azt a szintézist, amely a mindig nagyobb humánus érdekében le tud mondani egyéni előnyökről és személyes érdekekről? A súlypontok eltolódásának korszakában élünk. Akármilyen fájdalmasan érint is bennünket a régi, megszokott, bevált formák feladása, a meglevőről való lemondás a többet ígérő jövő reményében – az élet teljesebb kibontakozásáért a bizonytalanságot és kockázatot is vállalnunk kell.

A római szinoduson többször is elhangzottak e súlyos kijelentések, és szerepelnek a szinodusnak a világ keresztényeihez intézett üzenetében is. A szüntelenül alakuló világ ma elvárja a vallások, az egyházak és különösképpen is a katólikus egyház segítségét. A végveszélybe került emberiségnek joga van megkérdezni: mit tudnak a vallások, az egyházak hozzáadni a mai kiütkereséshez, az emberiség boldogságának megvalósításához? A zsinat ma is fölveti a kérdést: tudott-e az egyház valamit tenni az emberek közötti egység megteremtéséért? A szinodus újból megállapította, hogy az emberi együttlét alapformáit az igazság és igazságosság helyreállításával kell megerősíteni.

A rendkívüli püspöki szinodus elsősorban visszafelé tekintett: a zsinat értékeit és eredményeit gyűjtötte össze. Újból megállapítást nyert, hogy a világ továbbra is változik, és az emberek változatlanul választ várnak életkérdéseikre. Az egyháznak el kell vállalnia a mai világot minden újszerűségével együtt. A zsinat hitet tett a vallásszabadság tétele mellett, és elismerte a világ sajátos belső rendjét, és mindezekkel együtt elfogadta a pluralista alapállást a konkrét társadalmi, politikai, gazdasági és kulturális együttlétben. Az egyház nem kíván hatalmat gyakorolni, sőt lemondott zárt, védekező magatartásáról. A jelszó a párbeszéd, a nyitottság és mások szolgálata.

Ismét itthoni helyzetünkhöz kell visszatérnünk: a zsinat nyomán bizonyos kérdések maguktól vetődnek fel. A kereszténység és a szocializmus találkozásában majd akkor tűnnek fel az újszerű és továbbvivő momentumok, ha a gyakorlatban érünk el eredményeket, és kölcsönösen az erkölcsi felemelkedést hangsúlyozzuk. A gyakorlati megvalósítások reményeket adhatnak arra, hogy e világméretű találkozásban mélyebb fejlődés és új továbblépés lehetőségei is rejtőznek. Változatlanul az „aggiornamento” alapján kell állnunk.

*

Tanulmányunk összegezéséként a következőket állapíthatjuk meg: Örülünk kell annak, hogy a püspöki szinodus húszéves visszapillantása egyúttal húszéves előretekintést is körvonalazott. Egyelőre a parancsoló konklúzió csak ez lehet: nem megállni, hanem tovább haladni a megkezdett úton, a kitűzött célok megvalósítását szüntelenül szem előtt tartani és sürgetni. Karl Lehmann mainzi püspöktől való a következő nyilatkozat: „A zsinatra mindenképpen igent kell mondanunk, a püspöki szinodus november 25-én történt megnyitása a legjobb időben történt, mert újabb fényjelek nélkül bizonytalanok lettünk. Most újból világosan láthattuk, hogy nincs más út az egyház számára, mint mindannak megerősítése és elfogadása, amit a zsinat mondott ki és célul tűzött ki maga elé.” A szinodus megállapította, hogy a zsinati dokumentumok új egyházi korszakot indítottak el, tehát tovább kell azokat tanulmányoznunk. Mindennél fontosabb azonban, hogy a zsinatot mint történelmi eseményt helyesen értékeljük.

A szinodusi atyáknak a világ keresztényeihez intézett üzenete a zsinatot „Isten nagy kegyelmének” nevezi. A zsinati iratok valóban érezhető hatással vannak keresztény magatartásunk alakításában. Munkájának összefoglaló nyilatkozatában a szinodus megállapíthatta, hogy az egyház a megkezdett úton biztosan tovább tud haladni. De arra is intett, hogy az evangéliumból jövő mai életformákat, az egyház új közösségi tudatából adódó szemléletváltozásokat tegyük még hatékonyabbá.

Szerény vetés, lassan érlelődő aratás! E szavakkal kívántam jellemezni tanulmányom elején a zsinat magyarországi hatását. Ehhez csak annyit fűzök hozzá: a magyar egyház él, mégpedig a zsinat iránymutatása szerint az evangéliumi tanúságtétel szellemében. Ezért tekinthetünk bizalommal az 1987-es szinodus elé, amelyen a világi híveknek az egyház életének alakításában való szerepét és részvételét tárgyalják. A világi hívők tudatosabb jelenléte és tevékenysége az egyházközösségekben új perspektívákat nyithat meg egyháztagságunk értékelésében és küldetésünkben a világhoz.

MEGSZÓLÍT-E JÉZUS KRISZTUS?

(Fiatalok válasza)

Megszólít-e Jézus Krisztus? Ha igen, hogyan? – Olyan keresztény fiataloknak (14–40 éveseknek) tettük fel a kérdést, akiktől igenlő választ várhattunk: egyházi középiskolák tanulóinak, vallásos kisközösségek tagjainak, ifjúsági lelkigyakorlatok résztvevőinek, papnövendékeknek. Így aztán nem is annyira az igenlő és tagadó válaszok arányára, hanem a *megszólítás* hogyanjára, a *megszólítóról* kialakult képre, a megszólító és a megszólított *kapcsolatára* és a megszólítás *megvalósulásának* módjára voltunk kíváncsiak. A kérdésünkre válaszoló másfél száz fiatal a korosztály társadalmilag különböző csoportjait képviselte: általános és középiskolás diákok, továbbtanulásra pályázók, főiskolások és egyetemisták; fiatal fizikai munkások, adminisztrátorok, diplomások; orvosok, mérnökök, tanárok; világi kispapok és szerzetes növendékek; társkeresők, jegyesek és házaspárok; fővárosiak és vidékiek; katolikusok és reformátusok. Hogy az összesen kétezer sornyi válasz mennyire tipikus, mennyiben modellezi a fiatal keresztények törzsgárdáját, ennek megítélésére nemigen vállalkozhatunk. Egy biztos: *ilyenek is vannak*, feltehetően sokszorta többen, mint másfél százán. A tipikusnak érezhető válasznál nem kevésbé értékesek azok, amelyek érzékeltetni képesek egy megismételhetetlenül *személyes* kapcsolatot.

Áttekintés

A *sztereotípiák*. Sematikus válasz nagyon kevés akadt, még a személytelenre sikeredett, a göcsörtös, az iskolás megfogalmazásokban is fel-felbukkantak olyan szavak és kifejezések, amelyek vallomássá lendítették ezeket az eléggé földhözragadt megnyilatkozásokat is. A visszatérő, a leggyakrabban ismétlődő, az ismerőssé váló jelzők és fordulatok legalább annyit elárulnak az Isten és az ember közötti kapcsolatfelvételtől, mint a legegényibbek, annak ellenére, hogy a sztereotípiák hitele, jelentése, töltése természetesen eléggé eltérő. Ő *állandóan szólít*, mert állandóan *velünk van*, de mi *nem mindig halljuk meg*. Minden második-harmadik válaszban szerepelnek ezek a motívumok. Meg kell próbálni úgy élni, cselekedni, viselkedni, hogy *tetsszen Neki*, mármint Jézusnak (mert a válaszok nagyobb részében Jézusnak nevezik Őt, és Istennek is gyakrabban, mint Krisztusnak vagy Jézus Krisztusnak). Ami a kapcsolat tartalmát és következményét illeti, a *szenvedés*, a *szerelem* és az *öröm* a leggyakoribb kulcsszó. A szeretet mindenféle válaszban felbukkan; a szenvedő, a szenvedést értelmessé tevő Krisztus és az öröm forrását jelentő Krisztus viszont csak eléggé eltérő változatokban.

Nehézségek a vételben. Hogy nem a megszólítóban, hanem a befogadóban, az ő vevőkészülékében van a hiba, ezt azok is hangsúlyozzák, akik gyakorta tisztán hallják Őt, akik beleépítették Őt az életükbe. Vannak azonban – ki tudja, mekkora (tízezer? százezer?) csoportot képviselve –, akik egyszerre érzik Krisztust *közelinek és távolinak*, akiknek még nem sikerült magukban kiépiteni vagy meg-

találni az Ő hullámhosszát. „Tudom, hogy Krisztus folyton jelzéseket ad felém, én azonban még sosem kapcsoltam igazán, tartósan vételre. Felületességem, lustaságom megakadályozott abban, hogy érdemben reagáljak rá, így Krisztus szeretete felém még egyoldalú” – írja egy 28 éves mérnök. „Nemrég kezdtem el gondolkodni Róla, milyen is Ő. Nagyon emberségesnek és ugyanakkor rettentő keménynek képelem. Még nem értem, hogy fér össze ez a kettő, és kicsit félek is Tőle” – vallja be egy katolikus középiskolába járó diáklány. Akadnak, akiknek Isten-képe meglehetősen homályos vagy hiányos, és Jézus Krisztus az, aki leginkább érzékelhető, megragadható számukra. „Hiányozna, ha nem lenne, de nem tudom, kiben hiszek, és azt sem tudom, mit jelent a hit. Pillanatnyilag inkább vallásosnak hiszem magam, mint hívőnek. Ha valami bajom van, akkor Jézus jut eszembe, mert ő rengeteget szenvedett, ha boldog vagyok, akkor inkább Isten, elvégre Ő teremtette a világot, amiben boldog vagyok. De az egész Isten–Jézus–Szentlélek dolgot sem értem egészen, és azt sem tudom elmondani, hogy mit nem értek rajta” – írja egy 15 éves gimnazista lány, egy katolikus kisközösség tagja. „Nekem ez a kérdés idegen. Mikor kisebb voltam, közelebb állt hozzám, most hitem megváltozott, és lehet, hogy már nem is hit, hanem csak egyfajta életfelfogás. Már nem gondolkodom azon, hogy létezik-e Isten vagy sem, számomra már szinte mindegy. Hasonlít ez a hit a keletiek hitéhez, ahol mindegy, hogy mit gondol az ember Istenről, csak az a fontos, hogy mit cselekszik. A természet csodálatos és lenyűgöző. Ha látom, csodát látok. Ilyenkor furcsa érzéseim vannak, ilyenkor kételkedem. Úgy érzem, az a fontos, hogyan élek, milyen tettekkel. Jézusnak mintha köze lenne ehhez, de hogy mi is, ebben is bizonytalan vagyok” – olvashatjuk egy 19 éves matematika szakos menyasszony tépelődő válaszában.

A közvetítők. A közvetítőeszközt, Jézus Krisztus szócsövét a legtöbbször a *Szentírásban* látják. Minden ötödik válaszoló idéz is a Bibliából, elsősorban a négy evangéliumból („Miképpen az Atya szeretett engem, én is így titeket”, „Ahol ugyanis ketten vagy hárman összegyűlnek a nevemben . . .”, „Atyám házában sok hely van . . .”, „Osszad szét mindened . . .”, „Vedd fel kereszted”, „Teremjetekek gyümölcsöt”, „Hirdessétek az evangéliumot . . .”), továbbá Szent Pál leveleiből, a Jelenések könyvéből, az Ószövetségből pedig a tizparancsolatot, az 55. zsoltárból és Sámueltól („Te vagy, Uram, a mécsesem”). A közvetítők sorában a második helyen az emberek, az *embertársak* állanak. Olykor nagy erővel töri át a sztereotípiákat az Ő szemével Őt meglátni az emberekben élménye: „Bárkivel találkozom, legyen az fiú vagy lány, fiatal vagy idős, úgy fogadom, mintha barátom, társam lenne. Nincsenek gátlásaim, hogy jaj, mit fog szólni hozzám. Minden embertől tanulni akarok. Megérteni bennük azt, ami csak az övék, ami jézusi, és ezek szerint alakítani magamat is” – hangoztatja egy katolikus gimnáziumba járó 17 éves lány. A *mise*, az *ima* és a *természet* következik (csaknem egyenlő súllyal) a közvetítők sorában. (A *mise* a nők, a *természet* a férfiak, az *ima* a papi és szerzetesi pályára készülő körében szerepel leggyakrabban.) Többször felbukkant mint közvetítő a *vallásos kisközösség*, a *lelkigyakorlat* (többeknek a nagymarosi találkozó), a *barátok*, a *templom*, a *könyvek*, az *irodalom*, a *csend*, a *hitoktatók* és a *szerteszert tanárok*. Minden tizedik válaszban a *határhelyzetek* (az üresség érzése, a bűn rabsága, sorsuk szerencsétlen alakulása). Az ő számukra Krisztus szólítása egyben a megtérést (vagy az újbóli megtérést) is jelentette. Két-három esetben a *gyónás*, az *egyházi iskola*, a *szülők*, a *szentek* példája, a *táborozás*, a *teremtett mindenség*, a liturgia szerepelt közvetítőként. Egy-egy esetben egy el nem mondható *csodás* esemény, a *nagycsütörtöki virrasztás*, a *nagymama*, a *kedves*,

egy tanítvány, a zene, egy diáképvetéítés (Jézus életéről), a szépség, az alkotás volt Krisztus tolmácsa, követe, jele. Szent Ágoston és Pascal gondolatai, Ady Endre, Pusztai Sándor és Sík Sándor versei, Zeffirelli filmje, Sillye Jenő dalai és a Jézus Krisztus szupersztár című rockopera is sikerrel közvetítette egy-két esetben Krisztust.

Kit és mit látnak benne? Legtöbbször a szeretetet, sokan az értünk szenvedőt, mások az öröm forrását. Figyelemre méltó, hogy a barát háromszor gyakrabban szerepel, mint az apa. Két középkorú lány bátyjának érzi, egy társuk pedig (aki egyébként jó légkörű családban él) nemcsak apjának, hanem anyjának is. Egy diáklány barátjának nevezi, de ugyanakkor magasan felette levőnek is érzi, és ez zavarja is a kapcsolatot. A teológusok bizonyára gyakran használnák a piros ceruzát, amikor Krisztus és az Isten kapcsolatára vonatkozó sorokat olvasnák. Ez a tematika azonban eléggé ritka. Egy református mérnök „Isten kinyilvánított közeledésének”, egy katolikus gimnáziumba járó diáklány Isten fiának, egy katolikus gyógyszerészhallgató istenembernek nevezi. Többször arra hivatkoznak, hogy Jézust közelebb érzik magukhoz, mint Istent. Kérdésünk persze nem provokált Isten-definíciót, így ebben a tekintetben nem vonhatunk le messzemenő következtetéseket, de tucatnyi jel árulkodott eléggé egyértelműen az Isten-kép megtehető pontatlanságáról még ebben az átlagosnál buzgóbb és műveltebb körben is; vagyis arról, hogy sem Krisztus, sem az Isten nincsen a helyén a transzcendens dimenzióval is rendelkező világképünkben. Legtöbbször számára Ő a segítő, sokaknak a biztos pont, a megbocsátó, a megváltó, az erő, az élet, az igazság, az örök élet. Elgondolkodtató, hogy az út, igazság és élet hármasságából hiányzik a válaszokban az út. Mindössze egy pannonhalmi diák hangoztatja, hogy számára fontosabb a keresés, mint a megtalálás. Élő hitekről és valódi kapcsolatokról tanúskodhat az, hogy hányféleképpen nevezik meg Őt. Találékonyáguk a szerelmesekéhez hasonlítható: ajándék, bátorító, cél, csoda, bölcsesség, eszmény, élet, erő, formáló, forrás, fény, hűség, kegyelem, megértés, megbocsátás, megváltás, irányító, irgalom, példa, szépség, szelídség, rugalmasság, remény, sugallat, szigorúság, szabadság, a véletlen oka, az utolsó kötél (ha elszakad minden kötél), az üdvösség előíze, az, akinek kimeríthetetlen a jelentése, az, aki van.

A kapcsolat tartalma. Legtöbbször számára Krisztussal való kapcsolatuk az örömet és a szeretetet, sokaknak a biztonságot, a bűntől megtisztulást, a Vele együtt lélegzést, a megtérést jelenti. Jellemző, hogy ebben a körben sokkal többeknek jelenti Krisztus az élet értelmének megtalálását, mint a vágyak teljesülését; többeknek életstílust, mint boldogságot. Nem túl sokuknak az állandó kihívást és az újrakezdést jelenti Krisztus. „Beszélgetünk” – válaszolja egy 16 éves középkorú lány és egy 32 éves adminisztrátornő. Néhányan – valamennyien tizenéves diákok – kijelentik, hogy Ő a bajban, a rosszban, a pokol legbelső körében is velük van. Egy egyetemista fiú számára az önismeret forrása Krisztus: Ő vezeti őt – miként Dantét Vergilius – saját maga labirintusában.

Hogyan válaszolnak? A szeretetre szeretettel, méghozzá másoknak továbbadandó szeretettel. Ez a leggyakoribb választípus. Ezután az ima, a tanúságtétel, a küldetés felvállalása a leggyakoribb válasz. Ezenkívül még a következők fordulnak elő; adni, hálát adni, gondolkodni, dicsőíteni Őt, gondjaikat megosztani Vele, jobban hinni Benne, engedelmeskedni, egyszerűnek lenni, gyermeknek maradni, tovább keresni Őt, kötelességeinkben felismerni hívását, dolgozni „pontosan, szé-

pen” és hittel, *figyelni* mindenre és mindenkire: az Ő jeleire, felvállalni az Őhoz-
zá tartozással járó *másságot, jeléne lenni, önzetlennek lenni, önmagunkat átadni*
másoknak, alakulni, átalakulni és újrakezdeni.

Betekintés

Különbéle nyelveken szólnak. Különböző típusú tapasztalatokat, különböző fo-
kon megélt, feldolgozott és értelmezett élményeket érzékeltetnek. A teológiai
pontatlanságokat sok esetben feledteti hitelük és erejük. Olykor a hiányok a
meggyőzőbbek, mint a kincsek. Olykor inkább szerencsájükről, mint érdemeik-
ről tanúskodik vallomásuk. Akár így, akár úgy: nem kevésbé értékes és felemelő
az ezekből a Krisztus-képekből összeállított ikonosztáz, mint a szentek, tudósok,
művészek vallomásaiból szerkesztett.

*Egy kiségitő iskolába járó református leány írja: „Egyszer igazságtalanul meg-
vertem az öcsémet, és kiderült, hogy én felejtettem el a füzetemet hová tettem,
mikor elfelejtettem megcsinálni a leckém, akkor kérték be a füzetet és egyest
kaptam, és akkor tudtam meg, hogy Jézustól ez egy üzenet, hogy ne legyek igaz-
ságtalan és hanyag. Jézus énszerintem őrizóm, megváltóm, szabadítóm és nekem
a legjobb és legkedvesebb Édesapát jelenti.”*

*14–17 éves katolikus kisközösségi tagok: „Néha sokat, néha keveset jelent ne-
kem Jézus. Vannak napok vagy időszakok, amikor sokat. Szoktam kételkedni
Benne és az egész hitemben. De én örülök neki, hogy sokat tudok Rá gondolni,
és megpróbálom követni. Ha rossz passzban vagyok, akkor olyan ronda dolgokat
mondok, hogy »persze, Ő az isten fia, Neki könnyű volt«. Van, amikor azt érzem,
hogy bennem van, és akkor öröm tölt el. Azokat, akik még nem durvultak el hi-
tetlenségükben, elvinném egy olyan vetítésre, amely bemutatja Jézus életét, ze-
nével komponálva. Beszélgetni is kellene velük, bebizonyítani nekik a dolgokat,
aztán elvinni őket egy éjféle misére. És úgy viselkedni velük, mint egy keresz-
tény.” (14 éves általános iskolás fiú.)*

*„Nekem Jézus támaszt, barátot jelent. Érzem Isten figyelmét, amivel gondos-
kodik rólam, csak az a baj, hogy én ezt nem eléggé viszonzom. Még akkor is ér-
zem Isten szeretét, ha valami rossz történik velem, de csak egy kis idő múlva.
Gondolkodom, mit is kéne tennem. Talán ha nézeteimet soha nem titkolnám
(nem arra gondolok, hogy mindenkit meg akarnék téríteni), és ha ennek megfele-
lően élnék is, akkor csodálkoznának, és persze hülyének is néznének. Nem
arra gondolok, hogy úgy élni, mint egy szent, hanem úgy, ahogy Jézus tanította.
Ez nekem eddig inkább nem sikerült, mint igen. Sajnos!” (16 éves, egészségügyi
szakközépiskolába járó lány.)*

*„Mindig mást jelent, vagyis állandóan változik számomra. Segítő vagy vigasz-
táló, amikor szükségem van rá. Nemrégén egy nagyméretű hullámvölgyben vol-
tam, de a lelki gyakorlat és a táborozás hatására kezdek belőle kimászni. Amikor
harmonikusnak mondható a kapcsolatunk, akkor barátomnak nevezhetem, aki-
vel mindent meg lehet beszélni. Kialakuló értékrendemet megpróbálom Őhoz-
zá viszonyítani. Szerintem a nihilizmust kellene megszüntetni a mai fiatalok között,
a teljes elidegenedést, az elmagányosodást. Ahhoz, hogy belső tartásom legyen,
az kell, hogy állandóan lássam a célt magam előtt. Ha megértem, és ki is próbá-
lom a nyolc boldogságot, akkor találtam valamit, amiért érdemes élni és talán
még meghalni is.” (17 éves pannonhalmi diák.)*

Egy katolikus leánygimnázium növendékei: „Ha elveszek, Jézus megkeres, a nyakába vesz és hazavisz. Azt szeretné, ha olyanok lennénk, amilyenek az Atya elgondolt. Jó, hogy Jézus szeret. Nagyon jó. Nem tudnék úgy szeretni, ha engem nem szeretne senki. Jézus elmondta, hogy kik a boldogok. Azt mondja: legyünk boldogok. Ezért én egyszerűen Jézusnak akarok tetszeni.”

„Mint személy akkor jelent meg Jézus életemben, amikor a falunkba érkezett egy apáca, és hittant tanított nekünk. Őt figyeltem, apró mozdulatait is utánozni kezdtem. Aztán ide kerültem, ebbe az iskolába, ahol tanítványa lettem. Ebben a környezetben Jézus kézzelfoghatóan jelen van. Számomra Ő testvér, barát és apa egy személyben. Ő a szabadság, a fenséges öröm, a megnyugvás, a béke. Az idén nyáron történt velem egy csodálatos esemény, amit nem akarok elmondani, mert az csak Jézus és énköztem történt. Azóta nem akarok mást, csak Jézust szeretni.”

Egyetemisták: „Ahhoz, hogy meghallhassam Krisztus szavát, nyitottnak kell lennem. És figyelmesnek. Nyitottnak a világra, a természetre. Krisztus szól hozzám a napfelkeltében, a zenében, az irodalomban, az élő anyag kimeríthetetlen rejtélyén keresztül. Figyelmesnek kell lennem, hogy befogadhassam a másik embert, akiben Krisztus van jelen, akin keresztül Krisztus kiált hozzám. Ő szól hozzám a Biblián keresztül is. Ő szól hozzám, amikor gondjaim viseli. Hogy mit jelent számomra? Adyval válaszolok: »Te voltál mindig mindenben minden... Hogy te voltál élet, bú, csók, öröm. S hogy te leszel a halál, köszönöm.«” (Református orvostanhallgató fiú.)

„Hogyan szólít meg? A kedvesemen keresztül. A tanítványon keresztül. Néha egy-egy frissen megismert emberen keresztül. Jó könyveken, szép verseken, igaz élményeken keresztül. Összehangolódott, őszinte, figyelő, nyílt közösségen keresztül. A tartalmas magányban. Minden új érzésben és gondolatban, minden nagy nehezen megtalált szóban, értelmes feladatokban.” (Katolikus matematika-fizika szakos fiú.)

„Természetesen szól. A keresztény pedig attól keresztény, hogy meghallja Jézust, aki azt kéri, kövesse őt. Legerélyesebben életével, a pusztá létével szólít meg minket. Ha egyszer észrevettük, észre kell vennünk a kihívást is. Egy élet-ideált adott. Azt merném mondani, hogy pimaszul szépen csinálta azt az egészet. Nem lehet nem követni annak, akit megszólított, bárkinek a közvetítésével is.” (Katolikus biológia szakos fiú.)

„Úgy gondolom, Jézus Krisztus személyisége annál többet mond és jelent számomra, minél jobban közeledem saját magam legbelsőbb lényének megismeréséhez. A hit, az önismeret és az emberismeret által fogom egyre jobban megérteni Jézus Krisztust. Jézus Krisztus az istenember, akit nekem minél jobban meg kell ismernem. A lehető legjobban magamévá kell tennem az Ő lelkületét. Végcélként jelent, életküzdésem célját és értelmét.” (Katolikus gyógyszerészhallgató fiú.)

„Ő az egyetlen remény, akibe kapaszkodni lehet. Feltámadásával bizonyította, hogy sokkal több, mint a mulandó lét. Ő a biztosíték arra, hogy nem pottyanhat ki egyetlen megismételhetetlen személyiség sem a létből.” (Katolikus orvostanhallgató lány.)

Munkások: „Igen, megszólít. Imádkoznunk kell hozzá, és Ő megmutatja, mit cselekedjünk. Ha hiszünk Benne, vezetni fogja életünket. Ha figyelünk Rá, csak jó lehet, amit cselekszünk. Krisztus nekem minden. Ő az, aki bűnös életünket már előre magára vállalta. Meg kell próbálnunk az Ő megítélése szerint csele-

kedni, imáinkban megkérdezni afelől, mi a jó, mi a rossz.” (18 éves református géplakatos.)

„A hétköznapijaim során a munkahelyemen állandóan meg kell küzdenem. Ehhez nagy erőt ad a hitem, hogy átsegítsen problémáimon. Reggel hattól este fél kilencig dolgozom és tanulok, ami óriási energiát és hitet követel. Munkatársaimon és tanuló társaimon veszem észre, hogy mennyire hitetlenek: feladják küzdeni akarásukat a jobb és nemesebb felé.” (20 éves katolikus varrónő.)

Diplomások: „„Igen, megszólít. Szelíden, határozottan, következetesen. Hogyan kezdődött? Pár éve több hónapon keresztül mindennap beültem egy tempomba. Semmi mást nem csináltam, csak ültem, sokszor fáradtan, már-már az elalvás határán. Egyszer csak hirtelen többet láttam meg az engem körülvevő világból. Többet és érzékenyebben. S most már azt is látom, hogy mi a feladatomban és most. És ezt nap mint nap újra megtalálom.” (26 éves katolikus orvosnő.)

„Gyermekkorom óta folyamatosan. Kezdődött a napsugárban, füvekben, fákbán, a Teremtés csodáiban: a tó tükrében, a tó lelkében. Folytatódott az emberekben, a lelkekben. Egyre magasabbak a lépcsők: a magasságok. A lépcsőfokok megálmodhatatlanok, elképzelhetetlenek előre. Láthatatlan kapuk. Ajándék. Nemegyszer földbe gyökerezett a lábam, amint a hívás új lépcsőjét megláttam. Megadta . . . Most már arra hív, hogy tanuljak. Gondolkodni hív: aktívan, élően gondolkodni erről a világról, erről a társadalomról, ahová küldött minket. Magja: a csendes élet, az elmélyülés, amit egyelőre még – még csak tudok, még nem élem igazán. E nélkül, tudom már, eltolódik az ingerküszöb, nem hallom meg a hívását a kicsiben: a napsugárban, füvekben, fákbán, az emberekben. Talán itt kell – itt is – gyermeknek maradnunk.” (26 éves katolikus mérnöknő.)

„Úgy érzem, Isten jelenlétének felismerése a csendben, egy csodálatos tájban egyben kihívás is, válaszra készíttet. Minél jobban próbálok benne élni – aminek az ízet még csak sejtem –, annál jobban meghallja az ember ezeket a felszólításokat, önközléseket. Minél jobban átjárja egész életemet Isten, annál szélesebb területen kapcsolhatom be »világi« életvitelembe is. Másképpen tanári hivatásomnak se látnám értelmét. Másképpen nem érezném, hogy óriási szükség van éppen énrám a mai iskolában. Köszönöm a kérdést!” (31 éves katolikus általános iskolai tanárnő.)

„Legelőször is kamaszkoromban szólított meg azzal, hogy kitágította és elmélyítette a csöndemet, de csak később tudatosodott bennem, hogy a csönd Ő maga volt. Tíz év múlva vált szóvá a csendje, és ez már hívássá testesült: legyek egészen az Ővé. Nem parancs volt, de mágnesként húzott, és nem is lehetett volna más választásom. Csak ez a legnagyobb szeretet elégítheti ki szeretetvágyamat.” (33 éves katolikus gimnáziumi tanárnő.)

„Tudom, hogy Ő szólított születésemmel, a keresztségben, szentségeivel, betegségemmel. A szeretettel, amit kaptam, és amivel rosszul gazdálkodva tizennyolc éves koromra kátyúba jutottam. Hiszem, hogy ő szólított hét évvel később, amikor egy téli hajnalon rá kellett jönnöm: csak Ő emelhet ki céltalan, fölösleges, hazug éveimből. Hiszem, ő szólít azóta szentségeivel, testvéreimben, a közösségben, a világban, mindenben . . . Tudom, hihetem, hiszen »Nem ti választottatok engem, hanem én választottalak titeket.«” (30 éves katolikus könyvtáros.)

„Foglalkozásom és hivatásom is emberekkel kapcsolatba kerül. Érzem, feladataim által hív: Segítség, válaszold meg, oldd meg! Hosszú évekig nem volt ez tudatos bennem, néhány éve látom csak, hogy nem mindegy, hogyan felelek hívására. A másik ember elégedettsége, öröme, sikeres teljesítménye (amelyhez ugyan csak kicsit, de hozzájárulhattam) nyitotta ki a szemem, hogy Neki teszem,

amit tettem, és ezért okoz nekem ez nagy örömet, növeli és javítja teljesítményem minőségét. Nem érzek kisebb örömet akkor sem, amikor azok a kicsinyek, akiknek a nevelését részben rám bízta, szemmel láthatóan gyarapodnak tudásban, csiszolódnak viselkedésben, stílusukban. Az ő viszonz szeretetükben is érzem Isten megnyilatkozását.” (34 éves katolikus oktatósszervező.)

Kisapok: „Krisztussal találkozni, Tőle megszólítottak lenni számomra azt jelenti, hogy találkozom Isten szeretetével, hogy megszólít a kereszttel való találás, ami erősebb és bölcsőbb saját emberi okosságomnál és erőmnél. Vele találkozni annyi, mint új-szívet kapni, amely meglátja a szegénységemben a gazdagságot, a gyengeségben az erőt, a kereszttel és a szenvedés botrányában Isten csodálatos bölcsességét.”

„Ugyanazt üzeni, amit kétezer évvel ezelőtt. Ugyanolyan súllyal és erővel. Legfeljebb egyik-másik kijelentését, parancsát, bátorítását ma fontosabbnak érezzük. Ilyen például az, hogy: Ne féljétek! Merjétek bátran mellettem dönteni! Keressétek egymást! Egyszerűen és személyesen szólít meg. A közösségben, a testvérekben, a ma élő szentekben. Állandóan, életem minden percében szólít. Egyszerűen. A csendben. A Szentírásban. Személyesen.”

„A reménytelenségben egy nagycsüörtői virrasztáskor megerősített. A sötétbe hívást sötétbe ugrás követte. Anélkül, hogy tudtam volna, mit is akar pontosan. A teremtett mindenségben, a felebarátomban Krisztus elrejtőző arcát felismerni és kibontani, ez a feladat. Jézust, a Krisztust még alig ismerem, és ezért istenszeretetem még nem éget. De megszólíthatóan formált a Szentlélek! Dicsőség legyen neki mindörökké!”

Szerzetesnövendékek: „Még nem volt olyan istenélményem, amikor szinte testközelben érezhettem volna a jelenlevő Istent. Bencés szerzetesnövendék vagyok, de hogy milyen élmény indított erre a pályára, nem tudom pontosan megfogalmazni. Annyi bizonyos, Krisztus és az Atyaisten lényegük egyaránt izgat, valamint a mennyország és az üdvösség is. Gyermekkoromban apám így magyarázta el a mennyországot: olyan, mintha minden jót megkapnál. Képzeld el, hogy elfogyaszta a család egy nagyon finom vasárnapi ebédet, utána kapsz valami nagyon nagy ajándékot, mondjuk, egy medveölő puskát, aztán elmegy a Sziklás Hegységbe, ahol még magával Winnetouval is találkozol. Na, még ennél is jobb a mennyország. Azóta is elevenen él bennem ez a kép. És fejlődik tovább. Senki sem tud lemondani arról a vágyról, hogy boldog legyen. Minden, ami jó, akár anyagi, akár szellemi szinten, az már az üdvösség előíze. Krisztussal kapcsolatban a szenvedés és a boldogság együttléte tűnik még rejtélyesnek számomra. Minél inkább elmerülünk az Ő követésében, és ez szenvedéssel is jár, annál nagyobb boldogságot és belső békét remélhetek. Krisztus egészen új útját igéri a boldogságnak. Ez lenne a kereszttel való botrány, amitől annyira húzódozunk? Azt hiszem, ha hajlandó vagyok valakiért életemet feláldozni, akkor végül is jól járok, mert mindent visszanyerek. Ha ez így van, akkor az ember természeténél fogva krisztusi.”

„Bennünket sokat faggatnak hivatásunk felől. Akkor tudunk ezekre a kívülről jövő kérdésekre hiteles választ adni, s nemcsak frázisokat kiizzadni, ha a belülről felhangzó kérdésekre is válaszolni tudunk. Megszólítottál-e, Uram? És én követlek-e Téged, ahogy Te akarod? És ha újra megszólítasz, miért nem hallom? És ha szeretsz, miért vagyok újra hűtlen Hozzád? Sokszor kiemelt bűneim sötét-ségéből a Te világosságod. Minden gyónás egy megszólítás, és én mégis hánszor gépiesen, tompa füllel hallgatom a Te szabadítást ígérő szavaid! Az imádság csöndjében, sokszor az ének diadalában, máskor a testvérekkel találkozásban

néha már éreztem valamit a Te közelségedből. De még mindez nem az igazi, mert még nem gyökerezett bele az életem abba az eljövendő nagy találkozásba. Add, hogy égő türelemmel várjam a Te életre szólító szavad!”

*Egy diplomás házaspárok*ból álló katolikus kisközösség tagjai: „Krisztus számomra a leghétköznapibb valóság. Nincs is mit magyarázni ezen. Megszólít mindenki: otthon, az utcán, a munkahelyemen. Sík Sándornak a Mindennevű című verse szépen kifejezi ezt az élményt.”

„Kétféleképpen szólít meg. Az egyik közvetett: a társaimon, a környezetemen keresztül szól hozzám. Nem a szó elcsépelet értelmében, hanem érezhető módon, az életük által. Ezt a fajta jelenlételet egyébként úgy is érzem, hogy a közösség tagjai bennem is felfedezik Jézust. A másik annyira intim, hogy közölhetetlen.”

„Amikor értelmetlennek érzem a tetteimet, nincs erőm, energiám, időm a feladatok elvégzésére, ha – mint Pusztá Sándor írja – fáj a magány, akkor magától megnyílik az ég. Ez a »magától« a megszólítás. Amikor az alkony csendjében gyermekeim szuszogását hallgatva, a napi feladataimat elemezve, férjemmel egyezkedve megszólal a belső hang: »Fiam, bízzál!« – ez Jézus hívása. Amikor nagylányommal és férjemmel együtt áldozunk, tudom, Tőle vidám a ház. Amikor a betegnek nem tudok gyógyszert adni, és nem felelek sértegetéseire, tudom, Ő kér rá: »Viseljétek el egymás gyengéit!«.”

„Életünket a társadalomban éljük le. Oda kell figyelniünk testvéreinkre, gyermekeinkre, mert általuk is az Úr szólít meg minket. Az egyre rohanóbb életben a nyüzsgés, a televízió, a rádió, a többletmunka, a hajsza elvonja figyelmünket egymástól és az Úrról. Vigyázni kell, hogy el ne kapjon a gépszíj, mert megsérülhetünk. Néha szeretnék remeteként kivonulni a világból, hogy ne kelljen másokra figyelni, csak Istenre. Persze tudom, nem tehetem. Talán többet ér így, a társadalom nyüzsgésében észrevenni, meghallani Jézust.”

Kitekintés

Dokumentumok és imák is egyszerre, de teginkább jelek. Hogy valami történt, hogy valami létrejött. Hogy még létrejöhet a kapcsolat. A leírhatatlan lenyomatok megformáltságukat tekintve különfélék. Akad, aki kijelenti: ő nem a szavak embere, ő két kezével és viselkedésével válaszol. Elhíhetjük neki: új munkahelye – az egyetemmel, az értelmiségi pályával cserélte fel – Ipolytölgyes, ahol ezután értelmi fogyatékos gyerekek bamba és mégis sokatmondó tekintetéből próbálja kibontani Őt. És akad, aki „fülünk hallatára” elhallgat: „Szólít Krisztus, aki van, az élő. Én ugyan már létezem, de még nem vagyok, és így az életem sem igazi élet.” Az értéket, kincset jelentő *sokféleséget* átjárja az egyneműség és az egyetemesség, az *egynyelvűség*: a hasonló érzések, megtalálások, megfogalmazások, legyen a válaszoló családanya vagy szerzetesnövendék, kíséző iskolás vagy doktorátusra készülő diplomás, katolikus vagy protestáns. Érzékelhető az is, hogyan osztja meg a sokféleséget az *állapotbeli kötelesség különössége*: hivatásuk, feladatuk nyelvén szólnak. Eckhart mester és a Mester tanítványaként felismerik, hogy a jelen pillanat nem szakítható ki a jelenből, hogy a szeretet nem azért ad szárnyakat, hogy elrepüljünk vele a nyüzsgésből. Mégsem szerepekben viselkednek Krisztus szavára válaszolva, hanem *személyesen*, így lesz a sokféleség a sokféle személyesség kincsesháza. Érzékelhettük: megtörtént nemegyszer a *saját nyelvükön szólás* csodája. Egészet sejtető – ezért olykor művészi – hites és hitetlen töredékek ezek, mozaik állítható össze belőlük: az Ő arca. Érdemes gyűjteni, cserélgetni, nagy csend közepére tenni, és hallgatni ezeket a válaszokat.

A NYUGAT: MODERN IRODALMUNK IDŐSZÁMÍTÁSÁNAK KEZDETE

1

„A *Nyugat*: korszak. Teremtő korszak... Ezer forrás nyílt meg; ezer madár szólalt meg; ezernyi ezer érzés; a magyar múlt s a magyar jelen, a magyar pusztaság s a magyar város, a magyar falu s a magyar, az egyetlen Budapest érzékvibrálása. Ez volt és ez van, és ez a talaja a jövőnek, s vágjátok ki a *Nyugat* tizenöt esztendejét a magyar irodalomból, s mehettek vissza megfulladni a Szaharában.” Móricz Zsigmond, a huszadik századi magyar prózairodalom egyik legnagyobb egyénisége jellemezte így 1923-ban az akkor másfél évtizede megjelenő *Nyugatot* abban a felköszöntőjében, amelyben Osvát Ernőt, a folyóirat szerkesztőjét üdvözölte. Komlós Aladár irodalomtörténész, a *Nyugat* egykori kritikusa, aki 1952-ben jelölte ki a nagy jelentőségű orgánus helyét a magyar irodalom történetének folyamatában, azt állapította meg, hogy „a *Nyugat* több volt, mint folyóirat: egész mozgalom, úgyszólván egész korszak volt, a magyar irodalmi kultúra gyönyörű megújulása”. Szerinte, alighogy a *Nyugat* 1908-ban megindult, elkezdődött a fényes tehetségek áramlása a folyóirat felé. A *Nyugat* adott állandó fórumot Ady Endrének, Babits Mihálynak, Kosztolányi Dezsőnek, Tóth Árpádnak, Juhász Gyulának, Füst Milánnak, Szép Ernőnek, Gellért Oszkárnak, Kassák Lajosnak, Móricz Zsigmondnak, Szomory Dezsőnek, Krúdy Gyulának, Kaffka Margitnak, Karinthy Frigyesnek, Csáth Gézának, Tersánszky Józsi Jenőnek, Nagy Lajosnak, és szolgált bástyául Ignotus, Schöpflin Aladár, Fenyő Miksa, Hatvany Lajos irodalmi harcainak. Rónay György költő, kritikus és esszéista, aki mint fiatal író a harmincas évek közepén csatlakozott a *Nyugathoz*, negyedszázaddal a folyóirat, illetve a lap *Magyar Csillag* címmel megjelent folytatásának 1944-ben, a hitlerista német megszállás következtében történt megszűnté után azt írta, hogy a *Nyugat* indulása a modern magyar irodalom időszámításának kezdete volt.

Amikor a *Nyugat* indult, a modern magyar költészet legjellegzetesebb formanyelve a szimbolizmus volt. A folyóirat címének szótári jelentése az égtáj fogalmával, a napnyugta irányával azonos, de a lap indulása idején a *nyugat* jelkép is volt, amely egyet jelentett a magyarság keleti származását hangsúlyozó, Európának hátat fordító konzervatív felfogás tagadásával, a hazai provincializmus kereiteiből való kitörés szándékával, azzal a vágygal, hogy a magyar kultúra behozza (a történelmi-társadalmi okokból származó) fél évszázados lemaradását Nyugat-Európával szemben. „A nap s az emberiség s a történelem keletről nyugatra tart. Kelet népének is ez az útja, s ha járja: azon nap alatt jár, annak az emberiségnek a felese, annak a történelemnek alakítója, mint a legnagyobb nemzetek” – írja Ignotus, a *Nyugat* főszerkesztője a lapot útnak indító vezércikkében.

* A lipcei Philipp Reclam jun. könyvkiadó megbízásából Ugrin Aranka és Vargha Kálmán antológiát állított össze a *Nyugatban* (és a *Magyar Csillagban*) megjelent versekből, elbeszélésekből, tanulmányokból. A kötet bevezetőjét azért adjuk közre magyar nyelven, mert szerintünk a tömör összefoglaló a *Vigilia* közönsége számára is hasznos olvasmány. (Szerk.)

A Nyugat visszhangja, továbbregzése volt annak a nagy átalakulásnak, amely nyugaton a naturalizmus, impresszionizmus, szimbolizmus jegyében a tizenkilencedik század utolsó harmadában már megindult, és amelynek legjellemzőbb vonása az újszerű művészeti eszközök keresése, a jelen kifejezésének szándéka és az egyéniség jogának érvényesítése volt.

A nyugat-európai kultúrához való fölzárkózás igénye a tizennyolcadik század végétől kezdve, amikor is a felvilágosodás eszmeköre hatotta át a haladó irányzatokat, mindig fontos tényező volt azoknak a köröknek a programjában, amelyek a hazai társadalmi, kulturális viszonyokat bíráló szemmel ítélték meg, és a körülmények megváltoztatására törekedtek. Minden ilyen szándék azonban a Habsburg-hatalom és a konzervatív magyar vezető rétegek ellenállásába ütközött, mert a kulturális élet gyökeres megújulása, a nyugat-európai irodalmi és művészeti irányok friss beáramlása a társadalom egész szerkezetének átalakulását, a polgári fejlődés szabad lehetőségeinek biztosítását, az idejétmúlt feudális viszonyok megszüntetését segítette volna elő.

Különös ellentmondásként az 1867-es kiegyezés után, amely az 1848-as szabadságharcot leverő Habsburg-hatalom és a magyar politikai vezető rétegek megegyezésével jött létre, és amelynek hatására felgyorsult a polgári átalakulás folyamata, az irodalom és a művészet provinciális elszigetelődése még jobban fokozódott.

A kiegyezés politikai konszolidációt teremtett, egybeesett és összefüggött a kapitalizmus közép-európai felívelő szakaszával, a tizenkilencedik század második felének tartós gazdasági fellendülésével. A század végéig Magyarország már a gyors ütemben fejlődő európai országok közé tartozott. Vasútvonalak kezdtek behálózni az ország területét, nagy építkezések indultak, vidékről sok ezren költöztek a fővárosba, Budapest lakóinak száma rohamosan növekedett, új városrészek keletkeztek. A magyar társadalom nagy átalakuláson ment át, megerősödött a modern nagyvárosi polgárság, megszületett a munkásosztály. A korábban vidéki életformát élő emberek a városi élet kereteihez és üteméhez kezdtek alkalmazkodni.

A fejlődés menetét fölgyorsító izgalmas átalakulás folyamatából (illetve annak az egyének létre is kiható következményeiből) vajmi keveset látott meg és ábrázolt a múlt század utolsó évtizedeinek magyar irodalma.

A kiegyezés utáni évtizedekben még mindig az 1848-as forradalmat megelőző reformkorban kibontakozó „nemzeti klasszicizmus” esztétikai értékítéletei voltak érvényben. E felfogás szerint a magyar irodalom legfontosabb kritériuma a „népnemzeti” (a népiesből nemzetivé váló) jelleg, amely minden időkre szóló érvénnyel Petőfi Sándor és Arany János lírájában valósult meg. Ezt az alapelvét hirdette az Akadémia, az egyetem, a középiskola, ilyen értelemben ítélték meg az újságok és irodalmi folyóiratok kritikusai.

Ezekkel az eszmei-esztétikai követelményekkel (illetve megkötöttségekkel) és a hagyományos formai eszközökkel az irodalom nem volt képes a gyors társadalmi fejlődéssel egyre bonyolultabbá váló valóság bemutatására és értelmezésére.

Mіндеzen felül a köztudat alakulását erősen befolyásolta az is, hogy a polgárosodás felgyorsuló folyamata kedvezőtlenül érintett jelentős társadalmi csoportokat, elsősorban a földből élő osztályok tagjait. A korábban vezető szerepet betöltő rétegek jelentősége csökkent és jellege megváltozott.

A polgári fejlődés konzervatív oldalról történő, többnyire nacionalista bírálatával együtt járt az irodalomban a „népnemzeti” szempontok érvényesítésének merevebb és türelmetlenebb követelése, annak a felfogásnak a terjedése, amely a magyar jelleget kizárólag a népiessel, vidékiessel azonosította. Egyre gyakrab-

ban hangzott el a nemzeti szellemtől idegen kozmopolitizmus vádja minden olyan művel szemben, amely már az új, városi, polgári és európai magyar világ megnyilatkozása volt. „A századforduló kritikája – állapítja meg Komlós Aladár – az uralkodó népnemzeti iskola szűk dogmáinak követését kérte számon a költőktől: népies nyelvet és falusias láthatárt.” Mindebből persze az is következett, hogy a szűkösen és egyoldalúan értelmezett nemzeti jelleget fölös buzgalommal védő kritika erőszakosan elzárta a magyar irodalmat a kor európai szellemi és művészi áramlatainak mindenféle hatása és befolyása elől.

Végre 1890-ban Kiss József szerkesztésében megindult *A Hét* című hetilap, amely részben már a polgári-értelmiségi közönség igényeihez és ízléséhez igazodott, és olyan írásokat adott közre, amelyek a naturalizmus, illetve a szecesszió stílusjegyeit közvetítették. Az új hetilapban a tekintélyes konzervatív írók mellett gyakran szerepeltek olyan költők és elbeszélők, akik később a *Nyugat*nak is munkatársai lettek, a lap vezető kritikusa és teoretikusa, Ignótus pedig már *A Hét*ben megkezdte az új irodalmi törekvések érdekében vívott harcát. A korabeli társadalomtudomány új eredményeit hasznosítva szállt szembe a türelmetlen nacionalizmus képviselőivel és a városi életforma állítólagos veszélyeitől óvó provinciális maradiság szószólóival. Miközben az új irodalom jogaiért harcolt, küzdelme társadalmi szabadságharc is volt, mert az új irodalom új társadalmi rétegek törekvéseinek adott hangot.

Már *A Hét*ben megjelent tanulmányaiban, cikkeiben, bírálataiban annak az irodalomszemléletnek a körvonalai rajzolódtak ki, amely a kor és az irodalom reális igényeiből született, amely egyéniség és alkotás, mű és befogadás, irodalom és társadalom merőben új viszonylatainak felelt meg, és évtizedekre szóló érvénnyel távlatot nyitott a *Nyugat* hasábjain kibontakozó irodalmi, művészeti forradalmaknak.

A népnemzeti iskolával szemben, amely bizonyos normákhoz és modellekhez való alkalmazkodást követelt az alkotóktól, Ignótus azt vallotta, hogy az irodalom jövőjét nem lehet dogmákkal megszabni vagy irányítani, mert az a természetes fejlődés és a folytonos beolvadás következtében mindig alakulóban van és gazdagodik. Ennek a meggyőződésnek a birtokában az egyéniség csorbitatlan kiteljesítésére bátorította az írókat, nevezetesen arra, hogy juttassák érvényre műveikben környezetük, nemzetük, fajtájuk tulajdonságait is, függetlenül attól, hogy nemesek voltak-e az őseik vagy bevándorlók, hogy falun nőttek-e fel vagy a fővárosban. A műben kiteljesedő egyéniség védelmében jogtalanak és illetéktelennek minősített minden külső beavatkozást, amely az alkotó munkáját kívánta volna befolyásolni.

Ha Ignótus kritikái elvei már az irodalomszemléletben és az irodalmi életben bekövetkező fordulat előjelei voltak is, *A Hét* még nem tekinthető egészében az új utakat kereső fiatal írók orgánumának. Átmeneti jelenség volt a régi és az új között, következetes, minden kérdést azonos elvek szerint értelmező szemlélet és módszer még nem érvényesült szerkesztésében.

2

Néhány rövid életű és haladó lapalapítási (illetve átalakítási) kísérlet (*Magyar Gênioz*, 1902–1903, *Jövendő*, 1903–1906, *Figyelő*, 1905, *Magyar Szemle*, 1905–1906, *Szerda*, 1906) után végül 1908-ban, a Fenyő Miksa és Osvát Ernő szerkesztésében induló *Nyugat*ban, ahol a főszerkesztői tiszteet Ignótus töltötte be, teremtettek maguknak fórumot azok a fiatal írók, akik egészen más szempon-

tok szerint ítélték, mint az előttük járó nemzedékek. Úgy érezték, szükségük van olyan folyóiratra, amely az övék, amelyben saját hangjuk, stílusuk érvényesülhet, amelyben gondolataikat, érzéseiket, véleményüket szabadon kifejezhetik, anélkül, hogy alkalmazkodniuk kellene tőlük idegen eszmékhez vagy ízlésformákhoz. Különállásuk, elhatárolódásuk, önálló tájékozódásuk és útkeresésük forrása a meglévő állapotokkal szemben megnyilvánuló elégedetlenség volt, a kritikai szellem és ellenzékiesség, amellyel koruk társadalmi berendezkedését bírálták.

A *Nyugat* köré tömörült írók társadalomszemléletére és gondolatvilágára a polgári radikalizmus gyakorolta a legerősebb hatást. 1906-tól kezdve, amikor a Társadalomtudományi Társaság szociológiai és szociálpolitikai szemléjének, a *Huszdik Századnak* Jászi Oszkár lett a szerkesztője, és a folyóirat egyértelműen a radikalizmus orgánumává vált, a fiatal írók ellenzékiessége tudatosabb, dinamikusabb és határozottabb körvonalú lett. A radikálisok programjában szerepelt a korszerű gondolkodás feltételeinek megteremtése, a polgári átalakulás akadályainak elhárítása, a feudális maradványok megszüntetése, a kelet-európai népekkel való szövetség és együttműködés.

Azoknak a fiatal íróknak a tudatában, akik már a formáit kereső huszadik századi új világ szellemi éghajlata alatt éltek, új eszmék, új értékfogalmak kezdtek kialakulni. A társadalmi problémákra éppoly érzékenyen reagáltak, mint az ember belső világának törvényeit feltáró törekvésekre vagy az európai eszmei és művészi áramlatok legújabb megnyilatkozásaira.

A legkülönbözőbb származású, neveltetésű, világnézetű emberek gyűltek a *Nyugat* köré, fővárosiak és vidékiek, költők, újságírók, tanárok, festők, zenekritikusok, szociológusok, olyanok, akik a polgári fejlődés lehetőségeiben bíztak és olyanok, akik már szocialistának vallották magukat. Magatartás, világnézet, témaválasztás és stílus dolgában igen nagy különbségek választották el őket egymástól, az viszont valamennyiüket összekapcsolta, hogy a *Nyugat* indulása előtt nyomás alatt éltek, most felszabadultak, nagy terveket szőttek, a jövő átalakításán munkálkodtak, szenvedélyesen érdekelte őket az irodalom és a művészet, többre vágytak, mint a közönség szórakoztatására. Mindenekelőtt újtóknak érezték magukat, törekvéseik jellemzésére szívesen használták azt a kifejezést, hogy „modern”, tudatában voltak annak, hogy a magyar irodalom új korszaka kezdődött el föllépésükkel.

Önmaguk kifejezésének vágya révén váltak fogékonyvá mindarra, amit az utolsó fél évszázadban a nyugat-európai (valamint a skandináv és az orosz) irodalom létrehozott. Az európai kultúra meghódítására indultak, mindent látni, ismerni akartak, hogy önmaguk teljesebb megértéséhez jussanak el. „Korunk magyar irodalmát megvetettük – írja kezdő éveik emlékeit felidézve Babits – halványanak, nyavalygónak, illatos selyempapirosok zizegésének tűnt fel előttünk majdnem minden, amit ebben az időben magyarul írtak. Erősebb példákért a múlthoz fordultunk... de körülnéztünk a messzeségben is, a külföldön, megismertük a századvég dekadens vágyakozását, mely az újra, soha nem ismertre szomjazott. Tudatosan tűztük ki feladatunkul irodalmunk fölgazdagítását. Erősebbé, modernebbé, tartalmasabbá akartuk átformálni.”

Mindaz, ami a múlt század második felében az európai irodalmakban egymást követő, egymástól elhatárolódó vagy egymással már szemben álló irányzatként jelentkezett, és naturalizmusnak, impresszionizmusnak, szecesszionának vagy bármi más egyébként nevezték, a *Nyugat* modernségében mint némileg megkésett újszerűség még egymás mellett volt jelen, egymásra ható, egymásba átjátszó stílusváltozatokban valósult meg. A sokszínűség igényét igazolta a *Nyugat* alapelveként

hirdetett liberalizmusa is, az Ignotus által megfogalmazott program, amely szerint a művésznak mindent szabad, ha meg is tudja csinálni, amit akar.

Sok esetben alaposabb elemzésre nem is törekedtek, mert végső céljuk nem a teljes szellemi birtokbavétel volt, hanem ösztönzést, igazolást, bátorítást kerestek az idegen példákban. Az első évtizedben a leggyakrabban Nietzsche-re hivatkoztak, anélkül hogy azonosulni kívántak volna a filozófus-író eszmevilágával, vagy kritika nélkül akarták volna fogadni azt. Számukra Nietzsche tanítása elsősorban azt a meggyőződésüket igazolta és erősítette, hogy mindenkinek fel kell szabadítani magában egyéniségét, hogy mindent felül kell vizsgálni és át kell értékelni, hogy az emberrel együtt a művészetet is újjá kell teremteni.

Még sajátosabban alakult a szimbolizmus „sorsa” a magyar nyugatosok lírájában. A folyóirat indulása idején a nyugat-európai művészi áramlatok közül a szimbolizmus hatása bizonyult a legtermékenyebbnek. Baudelaire, Verlaine, Maeterlinck, Hofmannstahl, Rilke költészetének jelképisége felszabadítólag hatott a század első évtizedében induló költőkre. A szimbolizmus, többnyire az impresszionizmussal és a szecesszióval együtt új érzések megsejtésére és kifejezésére tette alkalmassá az új magyar lírát.

Különösen Ady Endre látásmódjának, képvilágának, stílusának kialakulásában volt meghatározó szerepük a francia szimbolistáknak. Ady a nyugatosok között is a legteljesebben szimbolista költő, a jelenségek mögött mindenütt egy rejtett valóság létezését érezte, ugyanakkor a polgári haladással szembeszegülő magyar elmaradottság legkövetkezetesebb bírálója volt.

Ez a kettősség azonban nem okozott benne összeütközést. A szimbolizmustól kapta a mitikus szemléletre való fogékonyságát, az érzés és a gondolat új távlatait, a kifejezés új eszközeit, és ő mindezeket a lehetőségeket a radikális felfogás szolgálatába állította. Költészetében a szimbolista vers jelentős funkcióváltozása következett be. Olyan szimbolista lírát hozott létre, amely mitikus erővel utalt a jelen tarthatatlan voltára és a forradalmi átalakulás szükségességére. Szimbolista látásmódja felfokozta radikális-forradalmi költészete kifejező erejét és magával ragadó hatását. Istenről, magyarságról, szerelemről való felfogása lényeges új elemeket is hozott a szimbolizmusához képest.

Miként a szimbolizmus, úgy a naturalizmus is inkább már a történelmi fél-műlthoz kapcsolódó irányzatnak számított a Nyugat indulása idején, a magyar irodalomban mégis forradalmat jelentett, hogy az üressé vált népies anekdotizmus után Zola, Maupassant, Ibsen, Tolsztoj, Csehov, Hauptmann bátorító példájára az irodalom újra visszatért az élethez, a valósághoz, az egyén és a társadalom létének reális problémáihoz. „Mi kötöttük össze a mese világát a való élettől, mi emeltük fel a mindennap szépségét a túlvilági fények közé. Mi már egyetlen valóságnak az élet valóságát tekintjük, anélkül, hogy lemondanánk az eszményekről és költői magasságokról, amelyek az élet valóságát a kozmikus törvények közé iktatják” – vallotta Móricz Zsigmond, a magyar próza század eleji realista megújulásának legjelentősebb művésze.

Az új realista törekvések képviselőit erősebb és közvetlenebb szálak fűzték saját koruk radikális áramlataihoz, mint a naturalista előzményekhez. Őket már nem kötötték a naturalizmus „előítéletei”, sem az élettani determinizmus, sem az alkotói képzelet lebecsülése, sem az a kényszer, hogy az égbekiáltó nyomor dokumentumait végtelenségig halmozzák. Nagy élményük volt viszont az a felismerés, hogy a társadalmi folyamatok dinamizmusát nyomon lehet követni és meg lehet ismerni a mozgató erők törvényszerűségeit. Sőt, az a hit töltötte el őket, hogy a tények feltárásával, a rejtett összefüggések leleplezésével, a reális ábrázolás tudatosító hatásával maguk is részesei lehetnek annak a folyamatnak,

amelynek célja a fejlődést gátló, elavult társadalmi struktúrák megváltoztatása és az emberi gondolkodás fokozatos felszabadítása.

A *Nyugat* munkatársai művészi harcaikkal fölka-varták a közvéleményt, fogékonyra tették az olvasókat az új politikai eszmék befogadására, akarva-akaratlan híveket nevelve ezzel a radikális polgárság és a szocializmus számára. Ignotus írja le azt a megállapítást, hogy „aki az irodalom szabadságáért harcol, a nemzet szabadságának is katonája”, Ady pedig azt hangoztatta, hogy az új magyar irodalom „valószínű előfutárja Magyarország megkésétt, de most már nem soká hasztható szociális átalakulásának”.

A hazai kulturális életet átformáló, új célokat tudatosító és új értékrendet kialakító törekvések nem korlátozódtak az irodalom területére. Új műveknek, új irányzatoknak a zenében vagy a képzőművészetben sem volt könnyebb az érvényesülésük, mint az irodalomban. Az általános közizlés mindenütt a tegnap igényeihez igazodott, aszerint fogadott el vagy utasított vissza műveket.

A *Nyugat* esztétái és kritikusai a folyóirat indulásától kezdve felfedezték Bartók Béla és Kodály Zoltán művészetében a saját céljaikkal rokon törekvéseket, és következetesen támogatták az új zenei formanyelv megteremtésére irányuló, a magyarság és európaiság szintézisét kereső kísérleteket. Tudatosan vallották, hogy Bartók és Kodály zenéje tagadása is az előző évtizedek zenei köznyelvének és közizlésének, hasonlóképpen ahhoz az irodalomhoz, amely a *Nyugat* hasábjain vált új normák és törvények meghatározójává. A képzőművészetben is az új lehetőségekkel kísérletező (magukat kezdetben *keresőknek* nevező) festőket, a „Nyolcak” csoportját támogatta a *Nyugat*.

Mindabból, amit újdonságként hozott a *Nyugat* a magyar irodalomba, illetve amit támogatott a különböző művészeti ágak rokon törekvéseiből, elsősorban a formai, stíláriis, kifejezésbeli változásokat utasította el a konzervatívok tábora, jelölül annak, hogy az uralkodó osztálynak nemcsak politikája van, hanem érdekeit, eszményeit, hagyományait kifejező erkölccse, ízlése, esztétikája is.

A konzervatív közizlés hangadói mértéktelen indulattal tiltakoztak az új hangon megszólaló költők és prózáírók sokszínű, de számukra mégis ingerlően egybehangzónak ható művészeite ellen. A támadások nemzetietlennek, erkölcstelennek, külföldieskedőnek, bizarrnak, betegesen rafinálnak bélyegezték a *Nyugatban* jelenkező, illetve a folyóirathoz csatlakozó írók és művészek alkotásait.

Új érveket nem tudtak felsorakoztatni azokhoz a vádakkhoz képest, amelyeket már A *Hétben* jelentkező nagyvárosi-polgári irodalommal szemben hangoztattak. Most is csak abból az álláspontból tudtak kiindulni, hogy csak az a magyar, amit ők képviselnek, amit ők vállalnak, minden más, ami eltér az ő ízlésüktől, az ő igényeiktől, az nemzetietlen és kozmopolita. Támadásaik hangja viszont most sokkal élesebbé és sértőbbé vált, mint amilyen a századforduló idején volt.

A leggyakrabban használt elóítéló szavuk az volt, hogy „dekadens”. Ezzel a jelzővel illettek minden olyan megnyilatkozást, amely az életéről, az ember belső világáról teljesebb, árnyaltabb és differenciáltabb képet adott az ő leegyszerűsített fogalmaiknál. Idegességük arról árulkodik, hogy megérezték, olyan mozgalommal állnak szemben, amely előbb-utóbb aláássa egész világképük hitelét.

Az elkeseredett támadások és kiátkozások viszont arra is alkalmat adtak, hogy a modern törekvések teoretikusai ne csak visszaautsítsák a *Nyugat* íróira és a velük szövetséges művészekre szórt rágalmatokat és szidalmakat, hanem – továbbfejlesztve Ignotus már korábban megfogalmazott alapelveit vagy túl is lépve azokon – kialakítsák az új magyar irodalom és művészet karakterének és céljainak megfelelő új értékrendet. A folyóiratnak a konzervativizmussal vívott állandó

küzdeme és a haladó értékek védelmében folyó harca nemcsak kiemelkedő kritikuskokat (Schöpflin Aladár, Hatvany Lajos, Fenyő Miksa) mozgósított a modern magyar irodalom ügye mellett, hanem a következetes és szívós önvédelem hozzájárult a magyar esztétikai kultúra, közgondolkodás, ízlés és kritikai szemlélet haladóbbá és európaibbá válásához is.

Az első világháború éveiben jelentős világnézeti-szemléleti koncentráció eredményeképpen fokozódott a *Nyugat* radikalizálódása. Leghatásosabban Ady Endre és Babits Mihály versei, Móricz Zsigmond elbeszélései fejeztek ki keserűséget, megdöbbenést és tiltakozást az emberi életet és kulturális értékeket kíméletlenül pusztító barbársággal szemben. A háborús esztendőök alatt a humánus értékeit megőrző intellektuális erők fontos bázisa volt a lap, miközben a konzervatív-nacionalista sajtó állandóan támadta és létében fenyegette. A folyóirat által indított irodalmi-művészeti megújulás egyre inkább a társadalmi forradalom ébresztőjévé és előkészítőjévé vált.

A *Nyugat* 1918 novemberi számában Ignóus üdvözli a demokratikus polgári forradalmat, megállapítva, hogy a folyóirat írói közül többen személy szerint is munkásai és győztesei a diadalra jutó politikai átalakulásnak, Babits Mihály azt fejti ki cikkében, hogy a világháború alatt kapott lendület ragadja tovább az eseményeket, és „a mai forradalomban új forradalmak csírái rejlenek.”

3.

A forradalmak bukása után a *Nyugat* korábbi haladó szerepét sokkal nehezebb körülmények között tölthette csak be. Ady Endre 1919 januárjában meghalt, Ignóus és Hatvany Lajos az ellenforradalom elől emigrációba vonult, Babits Mihályt, akit a forradalom idején egyetemi tanárnak neveztek ki, most állásvesztésre ítélték, Móricz Zsigmond ellen a földosztásról szóló cikkei miatt eljárást indítottak, Gellért Oszkárt letartóztatták, Nagy Lajost egy ideig barátai bújtatták. A haladó írók közül több jelentős alkotót kizárták az irodalmi társaságok tagjai közül. Az ellenforradalmi sajtó felújította és tovább fokozta a konzervatív körök korábbi *Nyugat*-ellenes hadjáratait, megtorlást követelve most már amiatt is, hogy a folyóirat munkatársai részt vettek a forradalmak eszmei előkészítésében.

A *Nyugat* viszont a megváltozott körülmények között, ha taktikáját némileg módosítani kellett is, ha írói nem is számíthattak újabb, forradalmi fordulatra, lényegében következetes maradt korábbi humanista és haladó alapelveihez. A lapot továbbra is Osvát Ernő szerkesztette, főszerkesztőként pedig (1929-ig) az emigrációban élő Ignóus neve szerepelt a címlapon. A politikai okokból üldözött, megbélyegzett, állásukból elbocsátott, a sajtóból kiszorult munkatársak éppúgy dolgoztak a *Nyugat*-ban, mint a forradalmat megelőző években, és a gondolat szabadság, a társadalmi haladás, a humanizmus folyamatoságának elvét vallották továbbra is. Mindehhez nem csekély bátorság kellett, különösen az ellenforradalom első, végletesen kiélezett, kíméletlen szakaszában.

Bátor cikkeiben támadta a folyóirat a politikai erőszakot, az antiszemitizmust, a rendszer restaurációs történelemszemléletét, a magyar parasztság mitikus őseréjét hirdető romantikus nézeteket, a színvonalatlan nacionalista műveket támogató művelődéspolitikát. Teret adott a lap a legkülönbözőbb irányzatoknak, a liberálisizmustól a radikalizmusig, mindazoknak az áramlatoknak, amelyek az uralkodó politikai rendszer keretein belül ellenzékinek számítottak.

Nagy érdeme a *Nyugat*-nak, hogy tovább folytatta tevékenységét Ady Endre költészete elismertetése érdekében. Elemző tanulmányokkal, vitacikkekkkel, kortár-

sak visszaemlékezéseinek közlésével segítette a lap azt a folyamatot, amelynek eredményeképpen Ady költészetének irodalomtörténeti jelentősége általánosan elfogadott evidenciává vált. Ugyanez érvényes a modern zenei törekvésekkel kapcsolatban is.

A világirodalmi tájékozódás terén szintén tovább folytatta a *Nyugat* az első évtizedben kialakult fontos irányító szerepét. A korabeli német (és osztrák) irodalomból a már említett szerzőkön kívül Arno Holz, Hermann Hesse, Alfred Döblin, Bertolt Brecht, Erich Kästner, Artur Schnitzler, Stefan Zweig, Franz Werfel műveit mutatták be a folyóirat kritikusai. Biztos érzék és jó irányú tájékozódás jellemezte a lapot a korabeli francia, angol, amerikai írók esetében is. Mintegy áttörve az uralkodó politikai rendszer szellemi blokádját, a szovjet irodalomról is megbízható és tárgyilagos ismertetést adott a *Nyugat* szemlervata. Többek közt Makszim Gorkij, Alekszandr Blok, Fjodor Gladkov, Lidia Szejfulina, Ilja Ehrenburg, Ilf és Petrov, Mihail Solohov műveivel foglalkoztak a lap hátsólapjain.

Miközben a *Nyugat* 1919 után elsősorban a kiküzdött humánus és esztétikai értékek megőrzésére és megszilárdítására törekedett (mert az adott körülmények között ez volt a legtöbb, amire igényt tarthatott és amit célul tűzhetett ki), nem vált konzervatívvá, mert a szellemi szabadság vonzóereje továbbra is a folyóirathoz vont a feltörekvő új tehetségek közül mindazokat, akik szemben álltak az ellenforradalmi rendszerrel és azzal a kisszerűséggel, ami a rendszer által fenntartott és támogatott irodalmi fórumokon tapasztalható volt.

Azok a költők, akik 1919 után indultak a *Nyugatban*, hatalmas formai és nyelvi kultúrát kaptak örökségül elődeiktől. Ez a hatás azonban nemcsak fel-szabadította, hanem le is nyugázte őket. Meg kellett küzdeniük az átvett örökséggel, ki kellett alakítaniuk saját szemléletüket és formanyelvüket, ha nem akartak epigonok lenni. Költészetükben elődjek lírájának erős szubjektívizmásával szemben nagyobb hangsúlyt kapott a tárgyiasság, a korlátlan szabadság igényével szemben az értelmi fegyelem, az individualizmus ellenében a közösségi érzület. „Semmi sincs messzebb ezektől az új költőktől, mint az előző nemzedék egyéniségkultusza, a komplikált és túlfinomult egyéni élet kergetése” – jellemzi Babits Mihály a fiatal lírikusok törekvéseit.

A próza területén elsősorban a regényszerű önéletrajz, az esszé, a riport, a szociológia előtérbe kerülése jelzi az új törekvések jelentkezését. Az új nemzedékhez tartozó prózaírók a legkülönbözőbb látószögből ábrázolják és dolgozzák föl témájukat, de a társadalomtudományi szemlélet és a tényirodalom iránti érdeklődés fokozódása általános jelenség volt a korszak irodalmában. „Új szemekre s új szavakra van szükség – hirdette Móricz Zsigmond, bátorítva az utána jövő nemzedékek törekvéseit. – Soha még az emberiség történetében ilyen rop-pant felelősség nem volt a kimondott és a leírt szón: ennek az új Igének a létrehozásáért folyik a harc. Ez az új író és az új irodalom feladata. Többé nem az, hogy hasonlítson az irodalmi mű az élethez, nem az, hogy magasabb szférába emelje az írás a lelkeket... Hanem az, hogy vállalja a keresést és a kijelentést.”

A *Nyugat* második nemzedékének tagjai közül Tamási Áront, Pap Károlyt, Sárközi Györgyöt, Szabó Lőrincet, Illyés Gyulát, Gelléri Andor Endrét, Radnóti Miklóst, Weöres Sándort méltán sorolják az irodalomtörténetek a két világháború közötti magyar irodalom legnagyobb egyéniségei közé. Azt is, amit a *Nyugat* esztétái az első évtizedben megalapoztak, kitűnő kritikuskok folytatták tovább. Többek közt Komlós Aladár, Gyergyai Albert, Kardos László, Németh László, Szerb Antal, Halász Gábor, Illés Endre, Keresztury Dezső, Bálint György, Vas

István, Rónay György érdeme, hogy a magyar esszéírás a két világháború közötti időszakban európai színvonalra emelkedett.

Ha a *Nyugat* 1919 után vállalta is az első évtized haladó és humanista vívmányait, és ha a fiatalabb nemzedékek törekvéseiben úgy újította meg magát, hogy hű maradjon saját hagyományaihoz, a hazai szellemi életben korábban kialakult domináns szerepe szükségszerűen megszűnt a forradalmak bukása után. 1919-ig a magyar progresszió legfontosabb eszmei-művészi tömörülése volt a *Nyugat*, a húszas-harmincas években viszont több centrum körül csoportosulnak a magyar irodalom haladó erői, az ország határain belül és a határokon túl.

1919-ig a magyar irodalom és a hazai irodalom fogalma lényegében azonos volt. A forradalmak bukása és az ország új határainak megvonása után viszont életre kelt és a hazainak részben vetélytársává, részben ellenfelévé válik a külföldön megjelenő, különböző világnézeti, politikai, ideológiai irányzatok szellemét képviselő magyar folyóirat-irodalom.

A forradalmak bukása után emigrációba kényszerült baloldali csoportosulások külföldön indítják meg folyóirataikat, amelyek szemben állnak a magyarországi ellenforradalmi sajtóval és a hazai kulturális és irodalmi élet uralkodó szellemével. Ugyanakkor a trianoni szerződéssel a szomszéd államok határai közé került magyarság etnikai csoportjai a korábbi centrumtól elszakítva, új államkeretekben élő nemzetiségként önálló kulturális és irodalmi életet kezdenek kialakítani. Így szerveződik külön tömbbé irodalmi társaságokkal, sajtóval, irodalmi folyóiratokkal a felvidéki, az erdélyi és a vajdasági magyar irodalom.

Ha a kormányzat meg is nehezítette (vagy részben meg is akadályozta) bizonyos orgánumok behozatalát az országba, a külföldi magyar folyóirat-irodalom egésze mégis hatást gyakorolt a hazai értelmiségi körökre, tartalmat és programot adott spontán ellenzéki indulatoknak és törekvéseknek, vitákat provokált, tényanyagot tárt fel, társadalmi problémákat, hivatalos intézkedéseket, gazdaságpolitikai kérdéseket másként világított meg és másféle összefüggésbe helyezett, mint a hazai publicisztika.

A húszas évek közepétől kezdve viszont a hazai irodalom színe is jelentős mértékben megváltozik. A kormányzat konszolidációs törekvéseinek következtében hazatérhetett külföldről az emigráció egy része, élénkebb lett a hazai szellemi élet, új folyóiratok indultak, aktivizálódtak az ellenzéki csoportosulások. Az emigrációból hazatérő Kassák Lajos már itthon adja ki avantgarde lapjait, megindul a század első két évtizedében megjelent polgári radikális *Húszadik Század* utódjaként a *Századunk*, sőt néhány legális marxista folyóirat is életre kel. Az 1929-ben induló *A Toll* haladó írók harcos hetilapja volt, az 1931-től megjelenő *Korunk Szava* a konzervativizmustól elhatárolódó és új utakat kereső fiatal katolikus értelmiséget tömörítette maga köré.

A *Nyugat* az új helyzetben is a humánus, a liberalizmus és európaiság szintézisére törekszik, majd 1929-ben, amikor Osvát Ernő halála után Babits Mihály és Móricz Zsigmond osztozik a lap irányításában, a folyóirat új programjának kialakítására tesznek kísérletet. Móricz a nagy tömegek érdeklődésére számító, a közéleti problémákra is fogékony népszerű folyóiratot akart csinálni, Babits pedig – Németh László szavait idézve – „egy irodalmi fellegrár-félet akart berendezni, a nemesebb lelkek menedékhelyét a kor szennyes áramai felett”. Tekintve, hogy Móricz terveire nem toborzódott új és lelkes olvasóközönség, a *Nyugat* régi munkatársai is inkább gyanakvással nézték popularizáló törekvéseit, 1933 elején kivált a szerkesztőségéből, és a továbbiakban Gellért Oszkár, majd Illyés Gyula közreműködésével Babits Mihály szerkesztette a lapot egészen 1941-ben bekövetkezett haláláig.

Az 1930-as évek első fele még jelentős és haladó orgánumok időszaka. 1932-ben indítja Németh László a *Tanút*, két év múlva Gál István az *Apollót*, Fülepi Lajos, Gulyás Pál, Németh László a *Választ*, egy év múlva Possonyi László a *Vigiliát*, majd Ignóty Pál és József Attila a *Szép Szót*.

A viszonylag szabadabb légkör, az aktív kezdeményezések és a radikalizálódás esztendei után viszont 1938-ban újabb súlyos törés következik be a magyar szellemi életben. A hitlerizmus közép-európai térhódítása következtében a magyarországi jobboldali körök agresszivitása fokozódik, a kormányzat belpolitikája is merevebbé válik. A baloldali folyóiratok többségét betiltják, vagy megjelenését gyakorlatilag lehetetlenné teszik, a szerkesztők és munkatársak ellen rendőri intézkedéseket foganatosítanak, a megmaradó orgánumok létét sajtójogi megszorításokkal korlátozzák.

A *Nyugat* jelentősége újra megnőtt a haladás táborán belül. Minél jobban elborít mindent az irracionálizmus áradata, annál fontosabbá válik az a szerep, amelyet a folyóirat a korszerű nemzeti önismeret, a reális magyarságtudat kialakításában, a humánus erők összefogásában és az új barbársággal való szembe fordulás tudatosításában töltött be.

A fasizmus térhódítása idején a jobboldali sajtó a régi megbélyegző kifejezéseket újra alkalmazva, gyakran nevezte a *Nyugatot* dekadensnek, kozmopolitának, idejétműltnak, elagotttnak. A folyóirat korszerűsége pedig éppen abban rejlett, hogy túlmutatott a jelenen, hogy hű maradt a szellemi és művészi szabadság elveivel, hogy nem tett engedményeket a fasizmusnak, hogy nem fogadta el az értelemmel szemben az ösztönösség felsőbbbségét hirdető hamis tanokat, hogy nem tagadta meg a humanizmust, sőt elsősorban Babits Mihály utolsó nagy verseivel a korabeli európai költészet legmagasabb színvonalán adott hangot a barbárság elleni tiltakozásnak.

Babits halála után a *Nyugat* további megjelenését nem engedélyezték a hatóságok, de a Schöpflin Aladár közreműködésével, Illyés Gyula szerkesztésében *Magyar Csillag* címmel megjelent új folyóirat vállalta a megszünt orgánum szellemi örökségét. „Egy pásztortűz kialudt, egy másik kigyulladt – írta Schöpflin Aladár a folyóirat beköszöntő cikkében. – Az, amelyik kialudt, majd egy emberöltőn át világitott és melegített. Az, amelyik most gyulladt ki, azzal a szent elszánással lobban föl, hogy ugyanúgy fogja megvilágítani a magyar elméket és melegíteni a magyar szíveket.”

A *Magyar Csillagra* hárult a felelősség, hogy folytassa a Babits *Nyugatját*, hogy továbbra is szabad és független fórumot teremtsen a lap egykori munkatársainak és az egész magyar irodalom legjobb erőinek. A folyóirat magyarság és európaiság, népiség és urbanitás szintézisét kívánta megvalósítani, az irodalom önállóságának és függetlenségének megőrzésére törekedett a háborús cenzúrával, a jobboldali sajtó támadásaival, a fasizmus fenyegetéseivel szemben. A védekező összefogás, a megóvás, a megőrzés morálját hirdette a lap az értékromboló, barbár indulatok ellenében. A folyóirat szerkesztői a különböző irányzatok, csoportosulások, nemzedékek közös fórumát tették meg, publikációs lehetőséget biztosítva a *Nyugat* első nemzedéke tagjaitól kezdve mindazoknak az íróknak, akiket a humanizmus, a magyarság és európaiság védelmének és megőrzésének szándéka a folyóirat körébe vonzott.

A *Magyar Csillag* negyvennyolc számának szerkesztőit és munkatársait az a meggyőződés hatotta át, hogy az irodalom önállóságának igényével a magyar nép szellemi függetlenségét és tudatának tisztaságát is védik.

REGGEL, ESTE VAGY NAPKÖZBEN AZ UTCÁN

Ma halt meg anyám. Vagy talán tegnap, nem is tudom pontosan. A menhelyből sürgönyözték: „Anyja meghalt. Holnap temetik. Tisztelet. Részvét.” Egy anyja van mindenkinek. (A. Camus)

Anyácskám, ha meghalsz, mi lesz a virágaiddal? Kié lesz a karácsonyi kaktusz, a fokföldi ibolya, a majomkenyérfa, a krisztustövis? Kié lesz a szemüveged? Az éjjelilámpád? A rózsafüzéred? Apám levelei, az esküvői képetek, a családi képek, ahol mindig riadt vagy, a vasúti igazolványod, a buszbérleted, az útlevelled? Kié lesznek a sámfán őrzött, megkímélt cipők, a csipkés hálóingek, a levendulás molyirtó zsák, a stoppolt nejlonharisnyák? A gyűszűd, a kisollód, a stoppolófád, a szekrényből szanaszét guruló, százszerű hímzőcérnád? Kié lesznek a kalapjaid, a retiküljeid, a kártyák, barátnöid levelei, a cédula, hogy „3-kor itthon leszek”, a nyugták, a számlák? A mindig elutasított kérvények, a válasz nélkül hagyott levelek, a térti vevények? Kié lesz a szekrények vertcsipke-díszje, a karnis, a függöny, a negyvenéves lábosok, a tarkedlisütő, a vízmelegítő fazék, a fél-fülű rántásos edény, a partvís, a kopott cirokseprű, a fényesre szidolozott mérleg, a bárdnak is beillő kenyérvágó kés? Kié lesz a kötényed, a papucsod, a házi-ruhád? A tükrös toaletasztal, a púderjaid, rúzsaid, a fényvédő krém, a szemöldök-ceruzád? Utolsó megkezdett hímzésed, varródobozod, anyádtól kapott tűpárnád? Kié lesz apám százéves írógépe, a zsúrkocsi, a kopott szőnyegek, a negyven éve nem használt cylinder, a pulóvereid, a fekete sálád, a fekete cipőd, a gyászra tartogatott fekete ruhád? Kinek kellene a másféle világra méretezett ágyak, vitrinek, a lószőr matracok, a vitrinből a kölnik, a féltett parfümök, a semmitmondó csecsebecsék? Kié lesz a telefonjegyzéked, néptanítói oklevel, hatósági erkölcsi bizonyítványod, a karórád? Ha meghalsz, kié lesz a nyakadról a durva ezüstlánc, a hálóing, amit utoljára viseltél, fésűd, tükröd, töltőtollad, pénztárcád? És kié lesz az öt szem negró cukor, amit sebtiben gyömöszöltél a táskádba, amikor meghalni indultál? Kié lesz a jegygyűrűd, apám jegygyűrűje, a fogkeféd, az ébresztőórád, a foszló imakönyved, a kézzel foltozott ágyneműk és a rózsás herendi levesestál? Kié lesz a kissámli, a fásláda, az ajtók elől a lábtör-lők, a lakáskulcs, a pincelakat, az erkélyről a ruhaszárító kötél? Kié lesz az öt-száz fénykép, az újság, amit apám olvasott utoljára, a díszpárnák, a damasztabroszok, az aszúrozott szalvéták? És kinek kell a konyhakredenc, a habverő, a harapófogó, a mozdíthatatlan előszobaszekrény, a neked dedikált könyvek és az ajtóról a névtáblád?

Anyácskám, ha meghalsz, majd elmúlik a hűvös, keményített ágyneműk ideje, a karácsonyi pulykalevesé, a rakott káposztáé, a birsalmabefőtté, a születésnap tortaké és a vasárnaptól vasárnapig tartó rendé. Elfelejtjük a Gyertyaszentelő Boldogasszonyt, a Kisasszony Napját, az Úrnapját, a Szeplőtelen Fogantatást. Ruháinkról eltűnnek a türelmes, apró öltések, lyukakak maradnak a zsebek, szakadtak az ingek, a szoknyák. Nem kérdezed, mikor megyünk, miért nem írunk, semmit nem kérdezel, eltűnik veled a szelídség, a hűség, elapad egy ki-meríthetetlen forrás.

Anyácskám, ha meghalsz, majd kivesz belőlem valaki. Nem fáj, mondják, meg kell lennie, csak a helye fáj. De azért gyakran sírok, este, reggel vagy napközben az utcán, mert semmi nem olyan, mint régen. Nincs, és nem is lesz anyám.

TŰZ TAMÁS ÁTVÁLTOZÁSAI

Egy örökifjú költő hetven évére

Lassan megszokjuk, hogy a nyugati magyar irodalom legjobbjai itthon is egyre inkább ismertek lesznek. Műveiket közlik a folyóiratok, s a legszerencsésebbek önálló kötetig is eljutnak. Az április 18-án hetvenet töltött Tűz Tamás lesz az első nyugaton élő költő, akinek hamarosan – remélhetően az év végén – életműválogatása fog megjelenni. Minden jel arra mutat, hogy ez, szerencsére csak kezdet, elindítója annak a sornak, amely az egyetemes magyar irodalomnak is becses életműveket hivatott a közönség elé tárni. Megméretés? Inkább önmagunk értékeinek tudatosítása végett, hiszen minden begyűjtött – értéke szerint kezelt – mű gyarapít bennünket is. Tűz Tamás születésnapja tehát, mint minden nagy alkotóé, közösségi ünnep. Nem kíván üdvivalgást, hangos trombitaszót (különben is az efféle csinnadratta a költő alkatától teljesen idegen), hanem csöndes elmélyülést, amely egyúttal kalandozás a költő versvilágában.

Egy nagy nemzedék, a *Nyugat* „negyedik” rajzásának tagja. Indulásukat, akár publikálták a legendás folyóiratban, akár nem, meghatározta Babits s tágabban: a mérték és rend fegyelme. *Modern költők*nek tartották magukat. Kosztolányi evvel a címmel közreadott műfordításaival oltotta be a magyar irodalmat, s mindnyájan a szépség bűvöletében éltek. Életrajzi esszéje, a *Hova tűntek a szitakötők?* szerint Tűz Tamásnak is a transcendens értékek közül ez keltette föl leginkább érdeklődését. Már serdülőkorában rajzolt, festett, hegedült, verselt, a szépség áhítatában csüggött a formán. A szemináriumi bujdosás, amikor saját nevén nem szerepelhetett verssel, 1939-ben, pappá szentelésének évében abbamaradt. Első és második kötetében – a *Tiszta arannyal* (1941) és a *Két tenger közt* (1943), címűt a *Vigília* gondozta – már kész költő, szinte mindenik verse *Panaszos ének* a *Szépséghez*. Már ekkor tudott valami sejtelmeset; vonzódása a természethez nem más, mint lelkének megvallása, maga is zenei forma. Kétségkívül romantikus ez a lobogás, de egyben tisztaságkeresés is: formálása a sugarakban tisztuló arcnak. Hogy ez a sugár *égi sugár-e*, avagy a klasszikumból erőt merítő költő műveltség-eszményét közvetítő jel, mindegy, a versíró révületben él. Ki tagadná, hogy az *Aquinói Szent Tamás* mély főhajtás a megszólított előtt, ugyanakkor a hozzá hasonulás ígézetében szemérmes beleélés a századoknak példát adó *ember* sorsába: „Ez Szent Tamás, ki csöndben dómot épít. / Kigyúl az ész és könnyed ívbe fut, / a tornyokat fölhúzza, lám, az égig / s a rózsablakon dereng a kék tejút.”

Verseit sokáig, akárcsak Dsida Jenő, az *angyalok citeráján* szerzi, de ha megmarad is később ez a kapcsolat a léten túli dolgokkal – legzseniálisabban a *Keresztút (magánhasználatra)*. Isten-Ember képében –, zsoldárai „tépett zsoldárként” fognak hangzani. Nem lefokozása ez a versnek, hanem könyörtelen szembenézés önmagával és a világgal. Az embert és a költőt a hadifogolysors éppúgy megrendítette, mint az életében és költészetében nagy határvonal: *Búcsú Európától*. Ha visszaruccan is egy-egy évre az öreg földrészre – leginkább a római lakozást kedveli –, új élmény kerül be versébe: az Újvilág, a technikai civilizáció érdes való-sága. Harmincéves küzdelem jelzi, bárhogy alakuljon „tisza arannyal” keretezett szépségeszménye, a költő vereségeiből is győztesen kerül ki. Átváltozóképes-

ségének köszönhető mindez, a világban mindenütt otthon lévő garabonciás otthon-tudatának?

Tény: a nagyon érzékeny és tehetséges versvilág ebben a káoszban vált igazi költészetté. Kemenes Géfin László, Tűz Tamás költészetének legjobb értője, a *Halálos szójáték* című esszéjében (1976) már kimutatta a pálya nagyon is törvényszerű fordulatait: az első korszakot a cselekményközppontú líra naiv élet-szemlélete, a Fény előtt meghajoló alázat jellemezte; a másodikat az Isten-élmény kivetülése a természetbe; a harmadik pedig az elíziumi mezőkről való megszaladás, mely a rejtélyes „testiségnek” tört utat. Kanada élettér s egyben a „képi-szójátékkorszakot” kiváltó groteszk valóság, modern életritmusá hajlékonyságot követel, s a lehető legnagyobb nyitottságot, amellyel minden befogadható(?). Tűz Tamás álmélkodása kétirányú: alighanem még ma is csodálkozik azon, hogy akarva-akaratlan mily könnyen sajátította el a laza asszociációkra épülő montázs-verset, s legkivált, hogy mikképp tudta megőrizni formamivességét, a szonettbe vett hitét és az elégia iránti vonzalmát. Egyik versét parafrazeálva, úgy bujdosott el a csillagrengetegben s állt be úri haramiának, hogy kivetettsége ellenére sem szakította el a fiataalkori költeményekhez vezető szálát. Gyönyörű szerelmes verse, az *Amoris via dolorosa* című szonettkoszorú élményvilága mögött nem nehéz fölfedezni az ihlető *Keresztút (magánhasználatra)* végletekig fokozott szenvedését-boldogságvágyát, s ha távolról is, nem egy, a reneszánsz szépségisményben fogant fiataalkori versét. Átváltozásai tehát, noha líráján sok nyomot hagytak, „misztikus ártatlansággal” viselt maszkok. Azért a pillanatnyi, bár sokszor megismételt rejtő-zés, hogy utána még világosabban kibeszélhesse örömét-fájdalmát.

Egyik külföldi elemzője szerint az 1980-as *Égve felejtett álmokban* megjelent *Scarboro-i elégiák* „modern énregény”. Kabdebó Tamás meglátása azért is izgalmas, mert mindenkinél érzékenyebben mutatott rá, nem kis beleélést tanúsítva, a verssé szublimált önéletraiz legnagyobb értékére: a költő kendőzetlen önfeltárására. S ezek a „megvilágosodások” a kései lírakorszak legfőbb jellemzői. Sok költőnél az öregedés melankóliába hajló őszikéket hív elő, nem úgy Tűz Tamásnál. Tagadhatatlan, hogy ő sem tudja teljesen kiiktatni – bölcs lévén, ezt meg sem kísérli – a természetyszerűen bekövetkező vég fölötti meditációt, az egyre közeledő „végső nagy vetkőztetést”. De mostani korszakának nem a búcsúzás áll a középpontjában, hanem a visszafiatalodás mámorá: az új és új verseskönyveket szülő érzés – 1980 és 85 között öt (!) kötete jelent meg –: a szerelem. Hány évtizedes visszafajzotttság, „angyalének” mögötti rejtőzés kellett ahhoz, hogy egyszer csak néven szólíttathassék az anagrammába bújtatott csoda: Alion Athis, egy XIX. századi görög költőné képében! Nemcsak a *Summa creativa alfától étáig* nagy szerelmes himnuszainak – és a ciklust kiegészítő daraboknak – áll a fókuszában, hanem szinte minden vers őrizi alakját, gondolattá szublimált lényét, hiszen még a gyermekkorra való visszaemlékezés, az álombéli hazasétálás is sokkal könnyebb, ha van valaki a közelben, aki tudja és megérti eme összegző út szükségességét.

A megszólalás módozatait tekintve az *És most mi lesz, kariatida?* című verseskönyvvel (1985) bezáródó évtized lírája már nem annyira egységes, mint például a pályakezdő korszaké vagy a váltást megelőző ötvenes éveké. Félig-meddig érthető ez, hiszen a megbolygatott évek nem nagyon alkalmasak az elmélyült betakarításra. Tűz Tamás, hatvanon túl is ereje teljében, mintha örömet érezne a „szobokdóság” gyakorlásában. Semmi megállapodottság, semmi merev póz, hanem szüntelen áramlás, örökös újrakezdés.

Magyarúságélménye, melyet korábban nemegyszer megvallott, fölerősödött, a költő több ezer kilométer távolságból is érzi a haza vonzerejét. S ha *Tűzvilági csoportosulást* álmodik, csak azért, hogy a magyar költészet részének tudhassa

magát. „Kormos Nagy László Pilinszky – némi huzavona után közéjük állok.” E tétova, szemérmesen gondolt csatlakozás-igényben vegyük észre azt a mérhetetlen fájdalmat, a szétszakítottság-érzésnek csak öregkorban ily kínzó jelentkezősét, amely nélkül kevesebb lenne ez a líra.

Dacos átváltozásai, grimasszal kísért szóbukfencei csak úgy érthetők meg igazán, ha „az úr hideg térségein” bolyongó arc mellett látjuk a másikat is, a hetyke garabonciását: „elhallgatok nem bögök utcahosszat / leszek világítótorony kötőfék / hónom alá csapom az egyenlítőt” – így a *Sárból gyúrt kerub* című, nyolc részből álló szabadvers.

Aki harlekinnak sem röstell fölcsapni, hogy minél nagyobbat rikkantasson a „világkirakatban”, tudja, hogy a haza felé tekintés választás is. Jön?, nem jön?, nem a mi dolgunk. Nekünk egyetlen kötelességünk van: megtartani őt.

TŰZ TAMÁS

Kezdetnek ez is jó

lényeges közlendő nincs csak az ami a nyelvre jön a mondat derekán megbicsaklik mert a Tiszta Idő nem tűri a történelmi süllyesztőket kigyöngyöli a monstranciát a világév penészlepte pólyáiból Káli hiába les a Himálája hegyén ragyog az Anyag lelki hatalma nem jó túl sokat tudni ez is egy álláspont a kételkedés idején legjobb elillanni hal alakjában mint Visnu különben sötét karikák jelezhetik a szem körül az időkör lüktetését az ördögtől megszállott mély vizek árján lehet bujócška lehet fegyverszünet vagy a végső dolgok a filmhíradón a vereség sebe a csönd közepén arcátlan finomságú dekadencia foglaltat jelez a készülék úgy alakult a dolog hogy délig alszik az általános alany harangszóra ébred amikor kicserélik a foglyokat a senki-földjén stratégiai meggondolásból kezdődik lassan a kakasviadal kezdetnek ez is jó akár-hogy is nézzük még nem jött el ideje a meztelen vallomásoknak sok a töltelék az intim beszédben is omlett gulyás marhaszelet pástétom majd ha levezünk az Amazon deltájához nem törődünk többé az ígeidőkkel parasztnyelven vagdossuk egymás fejéhez fondor érveinket gyökerestül tépjük ki a színlelés zápfogait szemmel követjük a Világ-mindenséget az atomban Isten jelenlétét a tárgyak ölelkező rímeiben

Amor Fati

Volt étkem kása szárított hal
meg üres káposztaleves
mértékkel fogyasztottam azt is
mint sete-suta éhes állat
ki már tudja nem érdemes

mert minden falat egy homokszem
nem áll arányban sivatag
kiterjedésű éhségemmel
keserű tó az AMOR FATI
belevetettem magamat

legyek inkább egy koldus isten
mint fenséges parazita
Kempis Tamásnál azt olvastam
ha árnyékban élsz akkor meglep
a kegyelem pillanata

Pelikán

Nincs maradása már
a cédrus árnyékában
a szűk mederben
Fölséges álmaít térdére fekteti
gyilkos szándékát elaltatja
Föltámaszthatatlan a tündérajáték

Megannyi búcsúzás az élet
gyökér nélkül termő keresztfa
félelmes szomorúságok
Uramisten

Hosszú vörös vonal fut át
a koordináta-rendszereken
Jézus kegyes Pelikán
véred átsejlik
a salakhegyek komor felhőin

Jézus Reménycsillag
kelj föl
a réztorony gombja fölött

AZ ÉLŐ SZENTOLVASÓ MAGYARORSZÁGI ELTERJEDÉSE

A szívósan élő kegyes hagyomány szerint a szentolvasó, a rózsafüzér imádságát Szent Domonkos „találta ki”. Az tény, hogy a szentolvasó terjesztésében a dominiánus szerzeteseknek nagy szerepük volt, s az ájtatosság az ő hatásukra nyerte el a XV. században ma is ismert formáját. Ebben az időben a szentolvasó végzésére már ájtatos társulatok is alakultak, a legelső Köln városában 1475-ben.

Hazánkban az első ismert rózsafüzér-társulat Kolozsvárott jött létre 1496-ban. A korabeli kódexek már említik a rózsafüzér egyes részeit: örvendetes, fájdalmas és dicsőséges olvasó, s kialakul az ezeknek megfelelő színszimbolika is: fehér, vörös és aranyszínű rózsakoszorú. E színek ma is élnek, s együtt található a nagy olvasónak nevezett rózsafüzérben. Ezt a tizenöt titkos szentolvasót kevesen tudták naponta elimádkozni. Ezért XIII. Leó pápa (1878–1903) jóváhagyta azt a már kialakult gyakorlatot, hogy az örvendetes olvasót hétfőn és csütörtökön, a fájdalmasat kedden és pénteken, a dicsőségeset pedig szerdán, szombaton és vasárnap imádkozzák. Napjainkban inkább az egyházi év rendjének megfelelően mondják az egyes titkokat.

A rózsafüzér minden titkának egyidejű imádkozása érdekében egy buzgó francia asszony, Jaricot Maria Paula kb. 1826-ban létrehozta az élőrózsafüzér-társulatot; ennek 15 tagja egyidejűleg mondja a szentolvasó egy-egy titkát, vagyis a teljes rózsafüzért. E társulatot XVI. Gergely pápa 1832-ben engedélyezte és búcsú kiváltásokkal ruházta fel. Jóllehet hazánkban ma szinte mindenütt élőrózsafüzér-társulatok működnek, az ájtatossági és társulati forma magyarországi elterjedését pontosan még nem ismerjük. Ezt jelezte 1982-ben az Új Ember több cikke is. Az alábbiakban ezek tanulságait szeretnénk összefoglalni, majd pedig szó szerint közöljük a kunszentmártoni (Szolnok m., Egri egyházmegye) plébániai irattárnak azt az oklevelét, amelyben értékes adatok vannak az élő szentolvasó magyarországi elterjedéséről.

A szabadságharc leverését követő dermedtségben – mondja a kunszentmártoni rózsafüzér-társulat korabeli jegyzőkönyve – a kunszentmártoniak először 1851-ben mentek el ismét a radnai pünkösdi búcsúra. Itt ismerkedtek meg – a protocollum bejegyzése szerint – „már más városokban létező Élő Lelki róza füzér Társulattal”. Hazatérve megalakították saját társulatukat, amely 1872-ben Tóth Sándor kunszentmártoni plébános kezdeményezésére belépett „Az Élő Lelki Rózsafüzér és egybekapcsolt Boldogságos Szűz Mária Szeplőtelen Szívéről nevezett Győri Anya Társulatba”. A csatlakozásról kiállított oklevél, amelyet szó szerint közlünk, elmondja, hogy a győri társulat 1843-ban alakult püspöki engedéllyel; Maár Bonifác „Szent Benedek-rendi áldozár és szószólló” hathatós közbenjárására XVI. Gergely pápa 1844. augusztus 13-án felruházta mindazokkal a kiváltságokkal és kegyelmekkel, amelyeket a francia társulatokban 1832. január 27-i bullájával engedélyezett. (A szentolvasó hazai terjesztésében a bencéseknek korábbi érdemeik is vannak, éppen a Dunántúlon. Pl. a dömölki apátság és búcsújáráshely fellendítésében oly nagy szerepet játszó Koptik Ottó apátról tudjuk, hogy az 1740-es években pápai engedéllyel szentolvasó-társulatot alapított.)

A közölt oklevél adatainak fényében az élőrózsafüzér-társulatok magyarországi elterjedéséről a következőket tudhatjuk meg: A francia társulatok 1832. évi pápai jóváhagyása után egy évtized múlva már megalakult az (eddig) első ismert hazai társulat Győrben (1843) a bencések aktív közreműködésével, talán közvetítésével. 1851-ben a Radnán járt kunszentmártoni búcsúok szerint más városokban már gyakorolták az új ájtatossági formát. További terjesztésében nagy szerepe lehetett tehát a búcsújárásoknak, az ott árult imafüzeteknek. Ezt a folyamatot erősítette, hogy 1885-ben P. Angelicus (Zafféry Károly) folyóiratot indított a rózsafüzér ájtatosságának terjesztésére. Az „Élő Lelki Rózsa Füzér” így válhatott néhány évtized alatt ismertté az egész országban, Győrtől Radnáig és Kunszentmártonig, valamint a boszniai Mariastern zárdájáig.

Az Élő Lelki Rózsafüzér és egybekapcsolt / Boldogságos Szűz Mária / Szeplőtelen Szívéről nevezett / győri Anyja Társulatba kebelező / okirat
a Boldogságos Szűz Mária Anya társulattal / üdvözet az Úrban / a. Kun Szent Mártonban alakult fiók egyletnek

Nem kételkedünk hogy tudva vagyon miként 1826-ban Franciaország Lion nevű városában a Boldogságos Szűz Mária tiszteletére egy élő lelki rózsafüzér cím alatti ájtatos társulat, valamint 1836-ban Páris Városában a Boldogságos Szűz Mária szeplőtelen szívéről nevezett más társulat a bünösök megtéréséért és a Purgatoriumban szenvedő lelkeknek hamarabbi ki szabadulásukért alakult.

Mind a két társulatot ő Szentsége 16-dik Gergely Pápa jóvá hagyta és több kegyelmekkel tetézte az elsőt ugyan 1832-ban Január 27-dikén a másodikat pedig 1838-ban April 24-dikén.

Ezenn Franciaországban alakult két ájtatos társulat nyomdokait több keresztény hívek Német és Magyar országban is követték és majd egyik majd másik társulatban szövetkeztek nevezetesen Győr városában 1843-ban némely buzgó egyházi férfiak felszólítására a Megyés Püspök engedelmével alakult egy illy társulat mely az élő lelki Rózsa Füzért a Boldogságos Szűz Mária szeplőtelen szívéről nevezett ájtatossággal öszvekapcsolta mely a Szentséges Atyától 16-dik Gergely Pápától szinte jóvá hagyatott és minden kegyelmekkel mellette a Francia társulatok részesültek ez is részesített mi kitérjük azon levélből mellett Maár Bonifánz egyik Rómában utazó Győri tanárok közül felszólítván a Győri társulat akkori elnökétől ő Szentségének be nyújtott és ő Szentsége kegyelmessen jóvá hagyott. A be nyújtott levélnek tartalma Magyar nyelven következő és olvasható:

„Szentséges Atya. Mind a Győri egyház megyéből, mind a szent Benedek rendéből több Férfiak Isten iránti buzgalomtól lelkesülve a Boldogságos Szűz Máriának tiszteletére előmozdítandók a megyés Püspök engedelmével a Római k. k. anyaszentegyház gyarapítására a hívek közt egy élő Lelki Rózsafüzér társulatot alapítottak a Francia országban nem régen behozott példány szerint mel Szentségedtől nemcsak jóvá hagyatott hanem különös kegyelmekkel és kiváltságokkal tetéztetett.

Ugyan ezek az Élő Rózsafüzérrel egyesítették azon ájtatos imákat mellette a Boldogságos Szűz Mária Szeplőtelen szívéről több heleben már nagy sikerrel mondták.

Ezek a Szentséged lábai előtt leborult jelenlévő Maár Bonifántz Szent Benedek-rendű áldozár és szószolló tanár által legmélebb alázattal kérik Szentségedet hogy mind azokra kik a Győri társulatban beléptek vagy ezután belépni kívánnak Apostoli áldását és azon kegyelmeket s kiváltságokat mellette a Francia társulatokban engedett leg kegyelmesebben adni méltóztassék.”

Ő Szentsége a könyörgő levelet elolvassván a benfoglalt kérést tulajdon kezeirásával jóváhagyta és a Fattati egyházi szertartások titkára által kiadatni hivatali pecséttel meg erősíteni parantsolta ki a könnyörgő levél hátára ezen szavakat írta: „E audientia Sanctissimi die 13dik Augusti 1844 Sanctissimus Precibus hujusmodi propria manu rescripsit Pro Gratia (LiS) S I Fattati S R C Secretarius.”

Az eredeti levél a Méltóságos Győri Püspöknek átt adatott ki azt a Püspöki levélfárban letette – ennek tartalma szerint a Boldogságos Szűz Mária tiszteletére alakult Győri társulatra ő Szentsége nem csak Apostoli áldását adván ezt jóváhagyta hanem kegyessen meg engedte azt is hogy valakik e társulatban bekebelezettek vagy be kebelezetni fognak mind azon kegyelmekben részesüljének mely kegyelmekben az említett két Francia társulat részesült.

Mi tehát A Boldogságos Szűz Mária Győri anya társulatnak előjárói kiknek szent kötelessége a hiveknek üdvét és a keresztény kathólíka hitet s igaz jámborságot elő mozdítani meg kérvén

Nagyon tiszteletreméltó Tóth Sándor Kun Szent Mártoni Plébános Ur által – hogy azon társulatot a Győri anya társulatban kebeleznök buzgó kérésökre hajolván ő Szentségétől 16-dik Gergely Pápától nyert hatalmukal/A Kun Szent Mártonban alakult Fiók Rózsafüzér társulatot a Győri anya társulatban örömet bekebelezzük és minden kegyelmekben és kiváltságokban melleket ő Szent-ségétől nyertünk részesítjük feltéven, hogy az ottani társulat a Megyés Püspök engedelmével létesült csak azt az egyet kívánván hogy ezen fiók egylet társulatban belépett hivek számát az előjárók évenként az anya társulattal közleni sziveskedjenek.

Az élő lelki Rózsafüzér társulatnak adatott kegyelmek foglaltatnak ezenn levélben mellek ő Szentsége 16-dik Gergely Pápa 1832-ban Január 27-én kiadott

„XVI. Gergely Pápa a Dolognak örök emlékére

Aldván a minden vigasztalásnak Urát halván a minket kedves fiunk Labruschini Alajos a ró. szentegyháznak Bibornok Papja tudunkra adott valamely ajtatos gyakorlatrul mellek az Élő Rózsafüzér czim alatt a Boldogságos Szűz Mária tiszteletére némelleknek gondos és igyekező jámborsága nem oly rég gondolt ki ugyanis ebbül Isten segítségével amaz üdvös eredményt reméljük miszerint ezen könnyörgés mely ugyan azon Boldogságos szűz Máriának mindenütt és mindenkor gyakorlandó tiszteletre leg alkalmasabb nem csak már könnyüése miatt is mindenhol napról napra mindinkább szokásban jövend hanem hogy a könnyörgőknek illetén egyesülése által mint egy nagyobb erőt nyervén kedvesebb is leend Isten előtt a ki közös imáldság által meg kérlelve könyörülésre és kegyelmezésre inditattik mel valóban üdvös intézett a Pápai tekintély kedvezésével ajánlni és bucsuk engedésével ápolni örömet el tökéllénk magunkat eszünkben jutaván mi hasznót tapasztalt az egész kathólíka ügy midőn a szent Szűz tisztelete legelőbször szerkeződvén ima koszoruk a hiv nép hatalmas oltalmáért esedezet annak okáért a mindenható Isten Dicsőségére és a leg szenttebb Isten-szülő szűz Mária tiszteletére bizonyos tudomás szerint és hatalmunk teljéből Krisztusnak mind két nemü minden hiveknek.

Kik az Élő Rózsafüzér nevezetű ajtatoskodás gyakorlása által a szűz anya tisztelei közé számítatnak ama jámbor gyakorlás elválása utánni első ünnepen csak igaz töredelmességgel gyónás és az oltári szentség által büneikből ki tisztulva legyenek teljes bucsut engedünk mely a megholtakra is alkalmazthatik e fölött azon bucsukon kívül melleket elődeink a Római Pápák a rózsza ima elmondásáért rendelték száz napi bucsut engedünk valahányszor hétköznapon a jámbor

gyakorlás szabálya szerint a rózsza imának ki szabott része elmondatik két évi és ugyan annyi negyvenedi bucsut pedig ha ama gyakorlás ájtatosan teljesítették vasárnapokon és esztendőn átt más ünnepeken meg azokon is mellette nézve a mise halgatás parancsolta meg szünt és Krisztus Jézus a mi urunk születésének feltámadásának, Urnapjának Pünkösödnek és a Boldogságos szüz Mária menyben menetelének, Születésének Fogantatásának nyolczada vagy is oktávája alatt a következő ünnepekre pedig Karácsony Vízkereszt Uj évnapja Husvit Krisztus urunk Menyben menetele Urnapja ugy szinte Pünkösöd Vasárnap és a felséges szent Háromság ünnepére. valamint a Boldogságos szüz Máriának minden még a kissebb ünnepeire is nem külömben Szent Péter és Páll és Mindenszentek napjára és minden holnap harmadik vasárnapjára teljes Bucsut engedünk mely a megholtakra is alkalmaztathatik de csak ugy ha már ellőb a kiszabot ajtatoság mindennap legalább egy holnapon átt szorgálmatosan és szenttül gyakoroltatott kivévén ha valaki igaz ok által gátoltatik és az említett napokon a gyónás és áldozás szentsége felvétellett s valamely templomban ajtatos imátcságok végeztettek. Kijelentjük azonban hogy ezen bucsukat azok is meg nyerhetik kik vagy betegség vagy valamely igaz ok által gátoltatva a Templomban nem mehetnek de a Lelki Atya jóváhagyása szerint ezt más jóságos cselekedettel pótolják azonban midőn arra törekedünk hogy a szüz Mária iránti hódolat szeretett és tisztelet buzgóbb igyekezetétől mindenki föl ékesitessék s midőn e végett az ajánlott bucsuk legdúsabb jutalmával a már serénykedőket ösztönőzni igyekezzünk azt is egyszersmind sürgetjük hogy a vallásnak szeretetnek és egyéb erényeknek többi kötelességeit is kiki figyelmissen telyjesítvén erköltcseit a keresztény fegyelem szabálozatához alkalmazván.

A leg szenttebb Anya előtt magát kedvessebbé tegye ki az örök élet birtokát azoknak igéri kik őtt Dicsőíteni törekednek e képen szándékaink és óhajtásaink kedvező s kívánatos sikert nyerenddenek s örvendeni fogunk ha majd a válatat a hiv népnek hasznos és üdvös leend.

Meg rendeljük hogy a jelenli levél mindig erős érvényes és hathatós maradjon s hogy telyjes és tökéletes hatásait meg kell nyernie és fentartania bár mely ellenzetek ellenére is ez örök jövő időkre érvényes legyen.

Adatott Rómában Szent Péternél a halász gyürü alatt 1832-ben Január 27-én

Kiadatott a Győri Anya
társulat előljárói által
Julius 17-én 1872-ben
Deáky Zsigmond Társulati
Elnök
(P H)

Pápaságunk első Évében
Ö Em Albano Kardinál helyett Pichioni
A helyettes
Nagy Ignác Jegyző
(P H)"

Kun Szent Márton Várossában a Boldogságos Szüz Mária tiszteletére alakult Élő Lelki Rózsafüzér társulatnak a Győri anya Társulatban bé kebelező Ok irata

Akít – 1897-ben Kun Szent Márton Várossának Egyház feje TCz Dósa József nagy tiszteletre méltó Plébános ur, ki ezen időben és mindenkor nagy lelki buzgósággal vezérelte hiveit miért is tisztelet adassék neki mindnyájunktól ezenn felséges Névvel czimzet Ok iratot a régebbi szerint le másolni el rendelte és jóváhagyta ugyan is újabann alakította

I F J Doba Páll – 1897-ben Május 3-dikán

A másolat hitelére Dósa József plébános

Ének vezető Hegedüs József

ELMÉLKEDÉS SZÍNEKBEN

J. Ny. Trubeckoj herceg (1863–1920) orosz filozófus elsőként tárta föl az orosz ikonok lelki jelentését. Az első világháború történelmi környezetében az ember létének egyetemes fenyegettetését látva, előadásában (ElméLKedés színekben, 1915; Az orosz ikonfestészet két világa, 1916; Oroszország az ikonon, 1918) azt vizsgálta, hogy a régi orosz ikonfestészetben a gonosz fokozódó működésére milyen hiteles választ adhat az ember, s miképpen hozza létre az egész orosz vallásos művészet az egységet e széthúzó erőkkel szemben. Trubeckoj rávilágít valamennyi ikon csodatévő képességére, amennyiben az ikonok a teremtmények újra megtalált közösségét, az egykori paradicsomi viszonyt, az emberben Krisztus „haldan elesett képmását” állítják helyre, s kifejezik azt a fájdalmat is, hogy mindez még nem valósult meg világunkban. Teológiája az Úr életadó Keresztjében oldja föl a belső ember ábrázolását jellemző aszketikus és örömteli vonásoknak a pusztán esztétikai vizsgálódás számára mindig is megfoghatatlan ellentmondását, s egyúttal rámutat arra a szépségre, amely valóban megváltja a világot.

Mind a mai napig példászerű Trubeckoj módszere, amely közelebb visz az ikonokon keresztül Isten végtelen szeretetének fölismeréséhez.

(A fordító)

Az életigazság lényege, melyet az óorosz vallásos művészet a vadállatiasság képével szembeszegez, nem egyik vagy másik ikonon, hanem az óorosz templom egészében jut maradéktalanul kifejezésre. Éppen a templom fogható föl itt olyan elvként, melynek uralkodnia kell a világban. Magának a világmindenségnek kell Isten hajlékává válnia. A templomba az egész emberiségnek, az angyaloknak és valamennyi alacsonyabb rendű teremtménynek be kell lépnie. A világot felölelő templomnak pontosan ebben az eszméjében rejlik a teremtmények eljövendő kiengesztelődésének az a vallásos reménysége, mely szembehelyeződik a világháború és a véres zavargások tényével. E téma fejlődését követjük nyomon az óorosz vallásos művészetben.

Itt a világot átfogó templom nem a valóságot, hanem az eszményt, a teremtmények még be nem teljesedett reményét fejezi ki. A világban, melyben élünk, az alacsonyabb rendű teremtmények és az emberiség nagy része még a templomon kívül tartózkodik. S ennyiben a templom egy másik valóságot jelenít meg, azt a mennyei jövőt, mely magához vonz, de amelyet jelenleg az emberiség még nem ért el. Ez a gondolat utánozhatatlan tökéletességgel mutatkozik meg régi templomépítészetünkben, kiváltképpen a novgorodiban.

Nemrég egy derűs téli napon Novgorod környékén jártam. Körös-körül végtelen hőmezőt láttam – az itteni nyomor és sivárság lehető legvilágosabb megnyilvánulását. Fölötte pedig – mintegy a túlvilági gazdagság távoli képeiként – sötétkék alapon parázslottak a fehér kőtemplomok aranykupolái. Sosem találkoztam annak a vallásos eszmének szemléletesebb illusztrációjával, amelyet az orosz hagymakupola formája testesít meg. Szerepe kiderül az összehasonlításból.

A bizánci templom kupolája a föld fölött magasodó mennyboltot jelképezi. A gótikus csúcs viszont a feltartóztathatatlan fölfelé igyekvést fejezi ki, mely a földtől az égbe emeli a kötömegeket. Végül a mi hazai „hagymakupolánk” a mennyek felé törekvő mélységes imádságos lángolás eszméjét valósítja meg, amely által földi világunk a túlvilági gazdagság részesévé válik. Az orosz templom végződése mintha tüzes nyelv volna, kereszttel koronázva, s a kereszt felé elvékonyodva. A moszkvai Nagy Iván-toronyra tekintve úgy rémlik, mintha hatalmas gyertya lenne előttünk, mely Moszkva fölött az égbe ragyog; a soktornyú székes-egyházak és templomok pedig a Kremlben – mint megannyi óriási gyertya. Az imádságos fölemelkedés eszméje nemcsak az aranykupolákban ölt testet. Ha derűs, napfényes megvilágításban, távolról nézünk egy ősi orosz kolostort vagy várost, a föléje tornyosuló templomok sokaságával, úgy tűnik, sokszínű tűzben ég. Amikor pedig ezek a tüzek messziről, a végeláthatatlan hőmezőkről pislákolnak, úgy csalogatnak magukhoz, mint az isteni város távoli, túlvilági látomása. Semmiféle próbálkozás, mely templomkupoláink hagyma formáját valamilyen haszonelvű céllal magyarázza (pl. hogy azért kell a templomnak csúcsban végződnie, hogy ne maradjon meg rajta a hó, ne gyűljön össze a csapadék), nem érteti meg a legfontosabbat: a hagymakupola *vallási-esztétikai* jelentőségét egyházi építészetünkben. Hiszen ugyanehhez a praktikus eredményhez számos más módon is el lehet jutni, beleértve a templomnak gótikus stílusban, hegyben való végződését. Vajon e sok lehetséges eszköz közül miért éppen a hagymakupola található meg az óorosz vallásos építészetben? Ez természetesen azzal okolható, hogy olyan esztétikai benyomást keltett, amely megfelelt az adott vallásos hangulatnak. E vallási-esztétikai élmény lényegét (a templomkupolákra alkalmazva) remekül visszaadja a népi kifejezés: „parázzsal izzanak”. A hagymakupola „keleti hatással” magyarázása, bármekkora is annak valószínűsége, szemmel láthatóan nem zárja ki azt, ami itt adott, mivelhogy a keleti építészetre is hathatott ugyanaz a vallási-esztétikai motívum.

Az orosz templomok hagymakupoláiról elmondottakkal kapcsolatban feltétlenül rá kell mutatnunk arra, hogy az óorosz templomok belső és külső építészetében ezek a csúcsok ugyanannak a vallásos eszmének különböző oldalait fejezik ki; s egyházi építészetünk rendkívül érdekes vonása rejlik a vallásos élet eltérő mozzanatainak ebben az egyesítésében. Az óorosz templom belsejében a hagymakupolák megőrzik a kupola hagyományos szerepét, vagyis a mozdulatlan mennyboltot jelképezik. Hogyan fér össze ezzel a fölfelé törő láng kívülről látható képe?

Könnyen meggyőződhetünk arról, hogy ebben az esetben csupán látszólagos az ellentmondás. A templom belső építészete a világot felölelő templom eszményének megjelenítője; maga az Isten lakozik benne, s határain túl semmi sincs. Magától értetődik, hogy itt a kupola a világmindenség végső és legmagasabb határát hivatott kifejezni, azt a mennyei, a világot betöltő szférát, ahol az Isten, a Seregek Ura uralkodik. Más a helyzet kívülről, ahol a templom fölött *másféle*, valódi égbolt van, amely arra figyelmeztet, hogy a földi templom még nem érte el a legfelsőbbet; eléréséhez új fölemelkedésre, új lángolásra van szükség, s ezért ölti föl ugyanaz a kupola a fölfelé vékonyuló láng eleven formáját.

Szükségtelen bizonyítani, hogy külső és belső között teljes az összhang. Az ég a kívülről látható izzás által ereszkedik le a földre, a templom belsejébe hatol, s ott válik annak betetőzésévé, ahol minden földi a Magasságos kezében nyugszik, mellyel a sötétkék boltozatból áldást ad. Ebben, a világ széthúzását legyőző, mindent a közös egész egységébe vonó kézben vannak az emberi sorsok.

E gondolat ragyogó képi kifejeződésre talált a régi novgorodi Isteni Szent Bölcsesség székesegyházban (XI. század), ahol a festők hasztalanul kísérelték meg az Üdvözítő áldásra emelt jobbának ábrázolását a fő kupolában: fáradozásuk ellenére ökölbe zárt kéz lett belőle. A legenda szerint a munkálatokat végül is égi hang állította le, amely megtiltotta, hogy kijavítsák a festményt, s hírül adta, hogy a Megváltó a nagy Novgorod városát tartja kezében, ha kinyitja tenyerét, el kell pusztulnia a városnak.

E téma figyelemre méltó változata látható Vlagyimirban, az Istenszülő elszenderülése székesegyházban. Ott a régi freskón, melyet a híres Rubljov festett, van egy kép – „Az igazak Isten kezében” –, rajta koszorús szentek sokasága, akiket a mennybolt tetőpontján hatalmas kéz fog össze, s e kézhez mindenfelől igazak áradata igyekszik, akiket az angyalok szertehangzó harsonája hívott egybe.

Így állandóan a templomban az a belső, közös egység, melynek le kell küzdenie a világ és az emberiség kaotikus megosztottságát és viszálykodását. *Minden teremtmény gyülekezete* – mint a világmindenség eljövendő világa átöleli az angyalokat, az embereket és minden földi élőlényt –, ez régi vallásos művészetünk alapvető templomi eszméje, mely régi építészetünket és festészetünket egyaránt áthatotta. Radonyezi Szent Szergij teljes tudatossággal és nagyszerű mélységgel nyilvánította ezt ki. Életrajzírója kifejezésével élve, Szergij atya, miután létrehozta a szerzetesi közösséget, „felállította a Háromság templomát, mintegy tükröként az általa együttélésre összegyűjtöttek elé, azért, hogy a Szentháromságra tekintve legyőzessék a világ gyűlöletes megosztottsága miatti félelem”. Szent Szergijt Krisztus és tanítványainak imádsága ihlette: „égyek legyenek, amint mi”. Eszményképe: a világmindenségnek a Szentháromság képére és hasonlatosságára való átalakulása, vagyis minden lény belső egyesítése Istenben.

Ugyanez az eszmény járta át az egész régi orosz istenfélelmet, akárcsak ikonfestészetünket. A világ gyűlöletes megosztottságának leküzdése, a világmindenség templommá alakulása, amelyben a teremtmények úgy egyesülnek, ahogy az egyetlen Isteni Lényekben egységben van a Szentháromság három személye – ez az az alaptéma, melynek az orosz vallásos festészetben minden alárendelődik. Ahhoz, hogy szimbolikus ábrázolásainak sajátos nyelvét megértsük, szólnunk kell néhány szót arról a fő akadályról, mely ez idáig nehezítette megértését számunkra.

Semmi kétség afelől, hogy ez az ikonfestészet a legmélyebbet fejezi ki, ami az orosz kultúrában létezett; sőt mi több, ez a vallásos művészet egyik legnagyobb kincse a világon. Ugyanakkor, egészen a legutóbbi időkig, a művelt orosz ember számára az ikon teljesen érthetetlen volt. Egykedvűen ment el mellette, még pillanatnyi figyelemre sem méltatta. Egyszerűen észre sem vette az ikont a vastag koromrétegtől. Csupán az utóbbi években nyílt föl a szemünk a színek rendkívüli szépségére és ragyogására, melyet a korom rejtett el. A modern tisztítási technika bámulatos sikerének köszönhetően, csak most pillantottuk meg az elmúlt évszázadoknak e színeit, s a „sötét ikonról” szóló mítosz végérvényesen szertefoszlott. Kiderül, hogy régi templomainkban a szentek arca kizárólag azért sötétedett meg, mert idegenné vált számunkra. A korom részben a szent tárgyak megőrzése iránti figyelmetlenségünk és közömbösségünk, részben a régiség emlékeinek megóvására való képtelenségünk következményeként rakódott rájuk.

A régi ikonfestészet színeivel kapcsolatos tudatlanságunkat eddig szellemének meg nem értése kísérte. Uralkodó tendenciáját egyoldalúan a bizonytalan „aszketizmus” kifejezés jellemezte, s „aszketikus” minőségben el lett vetve, akár egy ósdi, ócska kacat. Emellett pedig homályban maradt a leglényegesebb és a leg-

fontosabb, ami az orosz ikonban megtalálható – az az összehasonlíthatatlan öröm, amelyet a világnak hirdet. Most, amikor az ikon az évszázadok festészetét tekintve az egyik legszínesebb alkotásnak bizonyult, gyakran hallunk lenyűgöző életörömről; másfelől – tagadhatatlan aszketizmusának következtében – az egyik legérdekesebb rejtély előtt állunk, mely elé valaha a műkritika került. Hogyan egyeztethető össze az aszketizmus ezekkel a meglepően eleven színekkel? Miben rejlik a legmélyebb fájdalom és a legmélyebb öröm egyesítésének titka? E talány megértése azt is jelenti, hogy választ adunk elmélkedésünk alapkérdésére – az élet értelmének milyen felfogása öltött testet régi ikonfestészetünkben.

Kétségtelen, hogy itt egy és ugyanazon vallásos eszme egymással szorosan összefüggő két oldaláról van szó, hiszen nagyhét nélkül nincsen húsvét, s az egyetemes feltámadás öröméhez az Úr életadó Keresztje mellett vezet az út. Ezért ikonfestészetünkben az örömteljes és a szomorú, *aszketikus* motívumok egyformán nélkülözhetetlenek. Először ez utóbbinál álljunk meg, mivelhogy körünkben főképpen az orosz ikon *aszketizmusa* nehezíti annak megértését.

Amikor a XVII. században más egyházi újítással összefüggésben az orosz templomokba betört a nyugati mintákat követő realiztikus festészet, a régi istenhit védelmezője, a híres Avvakum protopópa kitűnő írásában a régi ikonfestészet aszketikus szellemét állítja ezzel szembe. „Isten elnéző volta miatt megsokasodtak orosz földön az illetlen ikonok. Az ikonfestők alkotnak, a hatalom pedig kegyes hozzájuk, s mindannyian, egymásba kapaszkodva rohannak a pusztulás szakadékába. Megfestik az Üdvözítő Emmanuel képét – az arc puffadt, a bajusz vörös, göndör a haj, a kar és az izmok vastagok, így a csipő is az... s még jó, hogy szablyát nem festenek az oldalára. S mindezt Nyikon, az ellenség ötlötte ki, akárha élő embereket festenének... A régi jó ikonfestők nem így készítették a szentek hasonmását: az arcot és a kezet, az érzékszerveket elnyújtották, kimerültek a böjttől, a munkától s mindenféle szenvedéstől. Maguk pedig megváltoztatták most a hasonmásokat, ugyanolyanokat festenek, mint amilyenek saját maguk.”

Avvakum protopópa szavai az óorosz ikonfestészet egyik fontos tendenciájának klasszikusan pontos kifejezői, bár mindvégig gondolnunk kell arra, hogy a fájdalmasan aszketikus szempontnak csupán alárendelt s emellett előkészítő szerep jut. A lényeges természetesen az öröm, amely az Istenembernek az állatias ember feletti végső győzelméből fakad, az egész emberiség és minden teremtmény bevezetése a templomba; de erre az örömrre az embernek aszkézissal kell felkészülnie: nem léphet be az isteni templom gyülekezetébe jelenlegi állapotában, mivel a körülmételetlen szívnek és az elhízott, önző testnek e templomban nincs helye: *s ezért nem szabad élő emberről ikont festeni.*

Az ikon nem portré, hanem az eljövendő templomi emberiség mintaképe. S mivel ezt az emberiséget még nem látjuk, csupán *találgatjuk* a mostani bűnös emberekben, az ikon is csak szimbolikus megjelenítésére szolgálhat. Mit jelent ezen a képen a kifinomított testiség? Annak a biologizmusnak az élesen kifejezett tagadása, amely a test telítődését emeli legfelsőbb és feltétlen törvénnyé. Ez a törvény az embernek az alacsonyabb rendű teremtményekhez való durván hasonnelvő és kegyetlen viszonyán kívül minden nép jogát is igazolja a véres megtorlásra más népekkel szemben, akik töltekezését akadályozzák. Az ikonokon a szentek elgyötört arca nemcsak a „kifinomított érzékszerveket”, de mindenekelőtt az életkapcsolatok új normáját ugyancsak szembeállítja az önző és kövér testnek e véres uralmával. Ez az az ország, melyet test és vér nem örökölhét.

Az ételtől s kiváltképpen a hústól való önmegtartóztatás kettős célt ér el: először is a test alázatossága elengedhetetlen feltétele az emberi külső átszellemí-

tésének; másodsor: ez készíti elő az embernek emberrel és az alacsonyabb rendű teremtményekkel létrejövő békéjét. Az óorosz ikonokon mindkét gondolat remekül megmutatkozik. Fordítsuk figyelmünket az elsőre. A felületes megfigyelő számára ezek az aszketikus arcok élettelennek, végérvényesen elcsigázottnak látszanak. Mivel „vörös bajusz” és „puffadt arc” nem ábrázolható, ennek folytán páratlan erővel ragyog föl rajtuk a lelki élet kifejezése, a tradicionális, megengedett formák szigorúságának ellenére, melyek korlátozzák az ikonfestő szabadságát. Valójában ebben a festészetben nem a nem létező, hanem épphogy a létező vonásokat veszik figyelembe és szentelik meg a kánonok: a szent törzsének, keresztbe rakott karjának, áldásra emelt ujjainak helyzetét. A mozgás végsőig csökkentett, minden ki van rekesztve, ami az Üdvözítőt és a szenteket hasonlóná tehetné „ahhoz, amilyenek mi magunk vagyunk”. Még ott is, ahol lehetséges volna a mozgás, valamiféle merev keret közé szorul, mely valósággal megdermeszti. Azonban ahol szinte teljesen hiányzik, az ikonfestő hatáskörében mégis megmarad a szent tekintete, szemkifejezése, vagyis az, ami az emberi arc lelki életének legfőbb középpontját képezi. Megdöbbenő erejű a vallásos művészet legmagasabb alkotása, mely lehívja a tüzet az égből, s belülről az egész emberi külsőt megvilágítja vele, bármilyen mozdulatlanak tetszik is az. Nem ismerem a földi teremtmények, a bűneik és szenvedéseik feletti szent fájdalom erőteljesebb kifejezését annál, mint ami Nyikita nagyvértes selyemből készült képén látható, melyet Vlagyimirban, a régiségek múzeumában őriznek. A hagyomány szerint ezt Rettegett Iván felesége, Anasztaszija, a Romanov család sarja hímizte. A szenvedő arcok néhány csodálatos ikonja megtalálható I. Sz. Osztrouhov moszkvai gyűjteményében; pl. az igaz Istenfogadó Simeoné és a Sírbatételé, melyen az Istenszülő fájdalmának megörökítése hatását tekintve vetekedhet akár Giotto vagy általában a firenzei művészet legjobb alkotásaival. Az óorosz ikonfestészetben különböző lelkiállapotok, a lángoló reménység vagy az Istenben való megnyugvás utánozhatatlan ábrázolásaival találkozhatunk.

Hosszú ideig hatott rám Vasznyecov „Az igazak örvendezése az Úrban” című, a kijevi Szent Vlagyimir-templomban lévő freskója (melynek vázlatai, mint tudjuk, a moszkvai Tretyakov képtárban láthatók). Be kell vallanom, hogy e hatás némileg csökkent, amikor megismerkedtem ugyanennek a témának Rubljov-féle változatával Vlagyimirban, az Istenszülő elszenderülése székesegyházban. E régi freskó főlénye Vasznyecov művével szemben nagyon is jellemző a régi ikonfestészetre. Vasznyecovnál az igazak paradicsomba való szárnyalása a *fizikai* mozgás túlságosan fesztelen jellegét ölti föl: az igazak nemcsak gondolataikkal, hanem egész törzsükkel a paradicsomba igyekeznek; ezzel együtt némely betegesen hisztérikus arckifejezés az egész festménynek a templomot tekintve túlzott realisztikus vonást kölcsönöz, mely gyengíti a hatást.

Egészen mást veszünk észre a régi Rubljov-freskón Vlagyimirban. Ezen a remény különösen koncentrált erejét egyedül a szemek előretörő mozgása közvetíti. Az igazak keresztbe rakott karja, akár csak a lábuk és a törzsük, teljesen mozdulatlan. Paradicsomba *menetelüket kizárólag a szemük* fejezi ki, melyben nem a hisztérikus lelkesültség, hanem a mélységes belső lángolás és a cél elérésének nyugodt magabiztossága érezhető. Viszont éppen ez a látszólagos fizikai mozdulatlanság ad hallatlan feszültséget és erőt a szüntelenül tartó lelki fölemelkedésnek: minél mozdulatlanabb a test, annál erősebben és világosabban fogható föl a lélek mozgása, hiszen a testi világ ennek áttetsző burka lett. Mivel a lelki életet a teljesen moccanatlan külsőn *egyedül a szemek* érzékeltetik, így szimbolikusan nyilvánul meg a léleknek a test feletti páratlan ereje és hatalma. Olyan hatás keletkezik, mintha az egész testi élet megdermedt volna a felsőbb kinyilatkoz-

tatásra való odaadó várakozásban és figyelemben, amit másképpen lehetetlen meghallani: előbb el kell hangoznia a szózatnak: „hallgasson most minden hallandó test”: Amikor e felhívás eljut a fülünkig, átszellemül az emberi külső, *ki nyílnak a szemek*. Nem csupán egy másik világ számára nyílnak ki, de másoknak is kitarják azt. Megrendítő hatást kelt a mozdulatlan test és a szemek lelki értelmének összekapcsolása ikonfestészetünk legkiválóbb alkotásaiban.

Mégis, helytelen volna azt gondolni, hogy a régi ikonokon a mozdulatlanság minden ember tulajdonsága. Ikonfestészetünkben a mozdulatlanság nem általában az emberi külsőhöz, hanem csak meghatározott állapotaihoz kötődik. Mozdulatlan az ember, ha emberfeletti, isteni tartalom tölti el, amikor valamilyen módon az isteni élet állandó nyugalmába ér. Ellenben az ikonokon sokszor rendkívül élénknek ábrázolják azt, aki kegyelem nélküli vagy a kegyelmet megelőző állapotban van, illetve még nem „nyugodott meg” az Istenben, avagy egyszerűen nem érte el életútjának célját. E tekintetben ugyancsak tipikus sok régi novgorodi, „Krisztus színeváltozása” ikon. Ezek az Üdvözítő, Mózes és Illés mozdulatlan; az arcra boruló apostolok viszont, akik átadják magukat a mennydörgés okozta rémület tisztán emberi felindultságának, meghökkentenek testmozgásuk merészségével: számos ikonon szó szerint fejjel lefelé festik meg őket. A nagy-szerű „Lépcsős Szent János látomása” ikonon, mely Péterváron, III. Sándor múzeumában látható, még élesebben kirajzolt mozgás figyelhető meg: a bűnösök lendületes, fejjel lefelé zuhanása a paradicsomba vezető lépcsőről. Az ikonokon a mozdulatlanság csak ott jelentkezik, ahol a testtel együtt maga az egész emberi természet elhallgat, mely már nem a saját, hanem az *emberfeletti* életet éli.

Magától értetődik, hogy ez az állapot nem az élet megszűnését, hanem épp ellenkezőleg, legnagyobb feszültségét és erejét fejezi ki. Csak a hitetlen vagy felületes szemlélő vélheti az orosz ikont élettelennek. A régi görög ikonokon bizonyára van némi hidegség és valamiféle elvontság. Ám ebben a vonatkozásban az orosz ikonfestészet teljes mértékben ellentéte a görögnek. III. Sándor pétervári múzeumának pompás ikongyűjteményében ugyancsak könnyen összehasonlíthatjuk őket, mivel ott négy orosz és egy görög terem található egymás mellett. Főképpen az lephet meg, mennyire átjárja az orosz ikonfestészetet az érzések görögöktől idegen melegsége. Ugyanez derül ki I. Sz. Osztrouhov moszkvai gyűjteményének megtekintésekor, ahol az orosz képek mellett görög vagy a görög típust megőrző régebbi orosz ikonok vannak kiállítva. Az összevetés eredménye, hogy az orosz ikonfestészetben – a görögötől eltérően – az emberi arc élete nem szűnik meg, hanem magasabb átszellemültséget és értelmet kap; pl. mi lehet elevenebb „A Megváltó nem kézzel festett ikonja”-nál vagy „Illés prófétá”-nál Osztrouhov gyűjteményében? Emellett a figyelmes tekintet számára kitűnik, hogy az átszellemült orosz népi külső világol át rajtuk. Így nemcsak az általános emberi, hanem a nemzeti is a Teremtő állandó nyugalmába jut, s megdicsőített formában megmarad a vallásos művészet e végső magaslatán.

Havasi Ágnes fordítása

Számunk szerzői

Barna Gábor néprajzkutató, Debrecen
Csányi László író, Szekszárd
Tatár Sándor egyetemi hallgató
Hules Béla költő, tanár

Hazánk, Európa

II. JÁNOS PÁL PÁPA

BESZÉD AZ EURÓPA KÖZÖSSÉG ELŐTT

(részletek)

Európa a harmadik évezred közeledtekor saját jövőjének újabb állomásával szembesül. Ezért fontos, hogy hosszú és viharos múltját hordozó kollektív emlékezete segítségével világosan tudatosítsa: ki is ő valójában. Hogy ne kényszerüljön a véletlenek által alakított sorsát tehetetlenül elszenvedni, hanem szabadon tervezhesse és építhesse jövőjét. Csak a történelmi örökségre alapozva lehet helyesen tervezni. A történelmi örökség számbavételekor őrizkedni kell az egyoldalúságtól, vagyis a fény mellett meg kell látni az árnyékot, s a múlt súlyos hibái mellett az általa létrehozott értékeket.

Földrészünk mindig találkozások színhelye volt, mondhatni tágas útkereszteződés, ahol népek vándoroltak, egymást kiszorították vagy egymással szövetkeztek. A Földközi-tenger medencéjéből kiindulva a Római Birodalom rajzolta meg Európa első arculatát. Ez az átmeneti egység a görög és római áramlatok találkozásából született, s kelettől nyugatig ősi népek kötelezték el magukat mellette. Majd a különböző népek érkezésével, a népvándorlásban vetélkedések és összecsapások szabdalják fel Európát. A kereszténységnek századok hosszú sorára volt szüksége, hogy átjárja a különböző népeket. Lassú, alapos munkájával lehetővé tette, hogy a sokszor nagyon eltérő népek közeledjenek egymáshoz, és osztozzanak abban a közös örökségben, amelyben Róma és Bizánc egymást kölcsönösen kiegészítette. A sok szempontból egységes civilizáció az élénk csereforgalomnak köszönhetően jelent meg. Gondoljunk csak Szent Benedek tanítványainak munkásságára. Elődöm, VI. Pál róluk mondta, hogy a kereszt és a könyv mellett mindenüvé magukkal vitték az ekét is (Pacis nuntius bréve, 1964. okt. 24.). Emlékezzünk a Bizánctól jött hittérítő testvérekre! Cirill és Metód, amikor a kereszténységet közvetítették a szláv népeknek, zseniális módon elfogadták, sőt előnyben részesítették a szláv kultúrát. S ezt Rómával a legteljesebb egyetértésben tették. Ők, az alapítók és úttörők szimbolizálják az európai szellemiség

lassú létrejöttét azoknál az embereknél, akik felszántják a földeket, létrehozzák a kultúrát, és egyesülnek a közös hitben.

Mi még örökösei vagyunk azoknak a hosszú századoknak, amelyek folyamán Európában létrejött a kereszténység által sugalmazott civilizáció. Ugyanakkor súlyos törések tartós következményeit szenvedjük ma is. A keresztények szétszakították azt a testvéri közösséget, amelyet az evangélium megkíván. Róma és Bizánc szomorú elkülönülése a XI. században hosszú időre eltávolította Keletet a Nyugattól. A következő századokban pedig a nemzeti érzés lett egyre erősebb. A társadalmi szervezet módosult. Ebben az időben fejedelmek és kereskedők, művészek és szerzetesek járták Európa útjait; előmozdítói és kovácsai lettek az elméleti és gyakorlati intelligencia látványos fejlődésének, a szegénység evangéliumi szellemét újraélesztő mozgalmaknak, a remény új kivirágzásának. Európa a középkor folyamán, az egész földrész összetartozásának tudatában, ragyogó civilizációt épített föl, amelynek számos értéke időálló.

Ám ez a civilizáció nem volt képes megakadályozni sem az értékek időről időre történő eltékozlását (bár az ember védelmezni szeretne volna ezeket az értékeket), sem a saját sikereitől megrészegült kultúra hamis akkordjait. Az államok összezsaptak, hódítókká vagy meghódítottakká váltak. A keresztény világ pedig újabb szakadásokat élt át; a XVI. században jöttek létre a legmélyebb sebek, amelyeket még nem tudunk begyógyítani.

Elődeink közben idegen tájak felé indultak. Hajtotta őket az emberre bízott világ megismerésének a vágya, és ennek köszönhetően fölfedezték a többi kontinenst. Különös kaland! Egyrészt az evangéliumi örömhírt és reménységet viszik szét, a technikai és szellemi fejlődést terjesztik, másrészt mint hódítók könyörtelenül ráerőltetik kultúrájukat a különböző etnikai csoportokra, és nyugodt lelkiismerettel megsemmisítik azok gazdag hagyományait. Az európaiak így meglehetősen kétértelmű kapcsolatba kerülnek a többi kontinens embereivel. Kiváló képességeiket és gyöngeségeiket, nagylelkűségüket és hataloméhségüket megkapzsiságukat egyaránt elvitték mindenüvé.

Kontinensünk remekül tükrözi az ember paradox vonásait. Az ember szert tehet intelligenciára és tudásra, lehet odaadó és szent, de képes arra is, hogy irigységből, gőgből öljön és pusztítson. Tudatában van méltóságának, küzd az erényekért, ám időnként önmagát lealacsonyító tévutakra lép. Ha a modern időkig kialakult civilizációt és kultúrát szemléljük, lehetetlen föl nem ismerni a keresztény gyökereket. Közülük az emberről alkotott sajátos fogalom a legfontosabb. Ennek lényege az a meggyőződés, hogy a világ középpontjában az emberi személynek semmi mással nem pótolható értéke áll, s hogy a történelemnek van értelme. A fejlődés minden téren lehetséges, és minden remény megadatott, hogy a törvénység keretein belül, az igazságosság és a szolidaritás szilárd alapjain föl lehessen építeni egy jobb világot. Az ember hisz abban, hogy lehetséges legyőzni a rosszat. Ez a hit állandóan szembesíti az eszménnyel. S bár hivatásának magasztossága és a megvalósítás gyarlósága közötti különbség szenvedések forrása, az ember mégis késztetést érez arra, hogy önmagát szünet nélkül meghaladja, miközben a megbékélés jótéteményeire vágyakozik.

A mai Európát kiformaló utolsó századokban az emberi tevékenység mértani haladvány szerint növekedett, s ezért a tudomány és a technika gyors fejlődésnek vagyunk tanúi. Ezzel párhuzamosan az ember vizsgálódó szemeit önmagára szegezve egyszerre kutatja személyisége gazdagságát és a társas élet alapjait. A filozófusok új utakat nyitnak a racionális tevékenység számára. A legkiválóbb jogászok újra átgondolják a jog alapjait, hogy újra fölfedezzék: az ember alapvető és elidegeníthetetlen joga a szabadság és az egyenlőség. Más, új kép alakul

ki a világról; ipari forradalmak és a társadalmi struktúrák mélyreható változásai sorjáznak egymás után.

Az anyagi javakban való gazdagodás viszont vajmi kevés változást hozott a méltányosság területén. Az ember a fejlődés láttán megrészegül. Sikerei racionalista optimizmust sugallnak, s elvezetik oda, hogy minden transzcendens eszmét tagadásba vegyen, már csak azért is, mert azokon nem uralkodhat kénye-kedve szerint. Különböző gondolati, filozófiai és ideológiai áramlatok támadják a hitet, sőt magát Istent tagadják. Mindez visszafordul az ember ellen, mert megfosztja őt élete értelmétől. Az új eszmei áramlatok az ember hatalmát vagy az emberi történelem dinamizmusát kiáltják ki abszolút értéknek, s ezek következményei béklyóba verik az ember szabadságát, bemocskolják nemességét. A lelki értékek gyakorlati tagadása azzal a következménnyel jár, hogy az ember érzelmi vágyait mindenáron ki akarja elégíteni, és semmibe veszi az etika alapjait. Szabadságot követel magának, és menekül a felelősségvállalástól; bőségre vágyik, és még környezetében sem tudja felszámolni a szegénységet. Vallja, hogy minden ember egyenlő, miközben szemet huny a faji türelmetlenség eluralkodása fölött. A maga számára sokat követel, s ebből nem kevés tényleg megvalósítható; ám ennek ellenére a mai ember kételkedik élete értelmében, s állandóan kísérti a félelem meg a nihilizmus. . . .

Az európaiaknak újra föl kell fedezniük az összetartozás érzését: csak ennek birtokában munkálkodhatnak az egységen. Nagy terveket akkor lehet megvalósítani, ha azokhoz mindenki hozzájárul egyéni tehetsége és képessége szerint, miközben a közösséget szolgálja. Földrészünk kulturális változatossága – amint a sokféle nyelv léte és használata is bizonyítja – mindenki számára gazdagodást jelent, ha a tájegységek kölcsönösen odafigyelnek egymásra. A múltban a román, majd a gótikus művészet mindenütt azonos művészi és spirituális ihletésből táplálkozott, s mégis be tudta fogadni a különböző tájegységek sajátos szellemét. Tudományos és technikai téren már számtalan csere létezik, ennek még szélesebb körben kellene folytatódnia, kiterjedve minden itt élőre, különösen a fiatalokra. Egymás kölcsönös megismerése nem szegényíti el a saját hagyományokat, éppen ellenkezőleg, tovább gazdagítja emberségünket. . . .

Másrészt tudatosítani kell azt is, hogy ezentúl egyetlen kontinens se zárkozhat el a többi földrész elől, bármilyen termékeny, gazdag is legyen a saját kultúrája. Gondolhatunk akár a kereszténységtől teljesen függetlenül létrejött civilizációkra, akár a világ más tájain európai és keresztény ihletés folytán keletkezett kultúrákra, amelyek rendszerint tovább gazdagodtak a különböző etnikai csoportokkal történt érintkezésből. A keresztény hagyomány által formált szellemiség lényeges összetevője a mások felé való nyitottság. Az európaiaknak kötelességük, hogy minden embert testvérként tiszteljenek és szeressenek, az európaiak hivatásához tartozik, hogy az egyetemesség gondolatát őrizzék és továbbfejlesszék.

A keresztények őszintén vágyakoznak arra, hogy az emberiség számára tartóssá váljon az ember tiszteletben tartására alapozó és a békére építő egyetértés. A keresztények az egységre való törekvésük által a kölcsönös bizalom és az összhang felé történő haladás élő jelei akarnak lenni.

A kereszténység saját történelmének ismeretében mondhatja a világnak, hogy a megosztottságon felül lehet emelkedni, hogy a sebek begyógyulhatnak, feltéve, ha a jelen világ a szeretetre vágyik, és nem fojtja el a reményt. Hadd ismételjem meg azt a felszólítást, amit Compostellából intéztem Európához: „Találj újra önmagadra! Légy újra önmagad! Fedezd föl múltad és jelened forrását, s meríts ebből a tiszta forrásból!”

Török József fordítása

A VIGILIA BESZÉLGETÉSE

Szennay Andrással*

– Könnyebb lenne széles történelmi horizontban beszélgetni, tehát elmondani azt, hogy a másfél ezer éves bencés rend, Szent Benedek rendje milyen meghatározó szerepet játszott Európa nemzeteinek szellemi és erkölcsi kultúrájában. Mondhatnám, mennyire fundamentuma a bencés szellem az európai művelődésnek, vagy hogy a kora középkor történelmi egyháza szinte ezekre az alapokra épült. Beszélhetnék akár a magyarországi bencések szerepéről, jelesen Pannonhalmáról, ahol most vagyunk. Ez egy kicsit más műsor, kedves főapát úr, intimebb hangulatú. A bencés regula szabályát kellene mondanom: ez olyan ad conversationem, tehát egy olyan beszélgetés, ahol személy szerint az Ön portréjára vagyunk kíváncsiak. Életére, életútjára, amely végül is belefutott a magyar társadalom valóságába.

– A kezdő szavak után, amelyek nagyon távolról érkeztek, de nagyon közel hozzám, talán kicsit nehezebb a beszélgetést folytatni, mint ahogy eleinte elképzeltem. Úgy érzem, hogy a személyem sokkal kevésbé fontos, mint az a rend vagy az a néhány feladatkör, amelyben élek, amelyet munkálok, amelyben igyekeztem valamit tenni.

– Milyen társadalmi környezetből érkezett?

– Családom valamikor a múlt század derekán Bajorországból, Pozsonyon keresztül érkezett Kassára. Édesapám hivatásos katonatiszt volt, a császári-királyi hadseregben szolgált. Az első világháború után kényszeredetten civilé vált, mert Csehszlovákiában természetesen fölszámolták a magyar hadsereget. Tisztviselőként jött át Magyarországra, itt azután a Honvédelmi Minisztérium újra szolgálatba vonta és hamarosan, a húszas évek elején honvéd ezredes lett. Édesanyám a régi világban szokott módon úgynevezett háztartásbeli volt, tehát a családdal törődött, édesapánkkal, velünk, gyerekekkel. Harmonikus, nagyon kellemes, szép emlékeim vannak gyerekkoromról, ifjúságomról. Hárman voltunk: egy bátyám nagyon rövid ideig élt, ketten most is megvagyunk, immár bőven felnőttek, sőt nyugdíjas korban, ha magam nem is vagyok még nyugdíjas.

– Az élete nyilván úgy ment, mint abban az időben mindenkinek, aki tanult. 1921-ben született, elvégezte a négy elemi, a nyolc gimnáziumot. Hol járt gimnáziumba?

– A budapesti bencés gimnáziumban. Életemre ez a nyolc év meghatározó jelentőséggel volt. Családiás környezetet alkotott a tanárok és a diákok együttese, és számomra akkor és azóta is imponáló az a tudás, amit tanáraim átadtak.

– A hivatástudata elég korán felébredt?

– Gyerekkorban. Persze nem világosan és körvonalazottan, és ma is vallom, hogy akkor eldönteni még semmit sem lehet. Elindulni lehet egy úton, nem úgy,

* Elhangzott a Kossuth Rádióban 1985 karácsonyán, Rapcsányi László „Az utak összefutnak” című műsorában.

hogy elindítottak, hanem magam láttam, hallottam, tapasztaltam sok mindent, és ezért léptem erre az útra.

– *Azután elvégezte a teológiát.*

– A szokásos pannonhalmi két év noviciátus után a budapesti Pázmány Egyetem teológiai fakultásán, és itt is lettem a teológia doktora 1946-ban. A doktorátust követően – nem egész három évig – Pannonhalmán voltam az akkori főapátnak, Kélemen Krizosztomnak a titkára, majd Budapestre kerültem hittanárnak. Itt ért 1950-ben az államosítás, illetőleg a rendek teljes vagy minket érintően részleges feloszlata.

– *A kezemben lévő dokumentumot 1950. szeptember 1-én keltezték, és Darvas József a minisztertanács nevében küldte el a kalocsai érsekhez. Egyik pontja a következőt mondja: „Tekintettel arra, hogy a Magyar Népköztársaság törvényei és alkotmánya értelmében a férfi és női szerzetesrendek legfontosabb feladatait, a tanítást, a betegápolást, a szegénygondozást, a jótékonyág gyakorlását a nép állama látja el, a szerzetesrendek feleslegessé váltak.”*

– Én azt gondolom, hogy tudatosan vagy kevésbé tudatosan, de Rákosi előtt egy jozefinista modell lebegett. A jozefinizmus csak a hasznosságot nézte. Egy bizonyos utilitarista szempontot tartott szem előtt a maga módján még a vallásos II. József is, ami annyit jelentett, hogy Pannonhalmát akkor 12 évre feloszlatta. Nem hajt elég hasznót – gondolhatta –, mert külső munkát nem végez. Elképzelhető ilyen szempontok 1950-ben is, bár csak fenntartással mondom ezt is. Kérdezem például: a szociális-karitatív munkát végző áldozatos betegápoló nővérek hajtottak-e hasznót a társadalomnak? Hiszem, erre egyértelmű igennel kell válaszolni.

– *Amikor az ötvenes években a korabeli politikai vezetők tárgyalták, hogy milyen szerzetesrendek maradjanak meg, vita soha nem volt a bencések felől. Természetesenek találták, hogy valami maradjon számukra.*

– Megmondom őszintén, ismeretanyagom nem eléggé pontos. Az akkori tárgyalásokon részt vevő főapát, Sárközy Pál nyilván szigorú diszkrécióra volt kötelezve, amíg a tárgyalások folytak, azt illetően is, hogy milyen szempontok határozták meg, hogy mely rendek működhetnek tovább, melyek nem. Talán szabad itt még a személyes véleményemet is hozzátennem, és ez nem kritika Sárközy Pállal vagy az akkori rendfőnökökkel kapcsolatban, hiszen nagyon nehéz és szorított helyzetben voltak. Nehéz az utókornak igazságot tenni, és én bizony változatlanul méltánytalanságnak tartom jó néhány renddel kapcsolatban, elvben az összessel, hogy sok értéket hordozó és jelentős munkásságukat nem folytathatták.

– *Ezeket a drámai eseményeket, amelyek a társadalom széles rétegeit érintették, a mai történelemkutatás – most az egyházpolitikai következményekről beszélünk – meglehetősen világosan tárgyalja. Azt hiszem, hogy Önt érdekli mindaz, amit ezzel kapcsolatban a történész megjegyez.*

– Bizonyos megnyugvással tudom (és azt hiszem, tudják ezek és ezek) elkönyvelni, hogy ma már erről nemcsak lehet nyíltan szólni, de a leghivatalosabb fórumok is bizonyos kritikával, sőt elmarasztalással beszélnek róla. Nem kétséges, hogy ezekre az időkre nehéz szívvel gondolok vissza. Bizony, évekbe tellett, míg önmagamban mindezt föl tudtam dolgozni, és megtaláltam a magam útját, hogy a sérelmek, a problémák ellenére ne topogjak egy helyben, ne csak visszanezzek, hanem egy kicsikét kezdjek előre is nézni és előre is tekintve dolgoztatni.

– Gergely Jenő történész a nemrég megjelent „A katolikus egyház Magyarországon 1944-től 1971-ig” című tanulmánykötetében ezzel kapcsolatban a következőt írja: „A szerzetesrendek szinte teljes felszámolása, nem egy esetben az adminisztratív intézkedések túlzásai az akkori politikai küzdelemből fakadtak és nem kimondottan társadalmi igényből, szükségletből. Feltehető, hogy más szituációban egyes nagy múltú, a népi hatalom iránt lojális szerzetesi intézmények megfelelő ellenőrzés mellett fenntarthatók lettek volna.” Ha nagy múltról beszélünk, akkor a magyar szellemi élet fejlődésével együtt felnövő magyarországi bencés rendre is vonatkozhat ez a mondat.

– Azt hiszem, szerénytelenség nélkül mondhatom, hogy vonatkozhat. Számos kulturális, művelődésbeli, etikai szemléletet képviselő területen a rend, közel ezer éven át, úgy összeforrt a magyarsággal, hogy ilyen részleges feloszlása is – megítélésem szerint – nem volt megfontolt. Abban az időben sem volt teljesen korrekt.

– *Pannonhalmával mi történt?*

– Pannonhalmán egy évig szünetelt a gimnázium, mert államosították. Egy évig meglehetősen bizonytalanságban éltek. Mi lesz Pannonhalmából? Szeretett otthon? Szociális otthon? Múzeum? Amikor az iskolát újra visszakaptuk, eldőlött Pannonhalma sorsa. Élő intézmény maradtunk, tehát a rendi utánpótlást itt képezzük ki, a körülbelül háromszáz diákot itt tanítjuk, neveljük. A rend is tovább fejlődik, él Pannonhalmán és Győrött, a másik rendházunkban, illetőleg gimnáziumunkban.

– *Szennay András közben könyvtártudományi diplomát is szerzett, és a Hittudományi Akadémián tevékenykedett.*

– Gyorsan peregetek számomra az események, bár nagyon színtelennek tűnt egy külső szemlélő számára. A Hittudományi Akadémián, amely a Pázmány Egyetem hittudományi fakultásának jogutóda, lettem 1950-ben könyvtáros. Tizennégy évig itt voltam könyvtáros. Úgyszólván becsületbeli kötelességemnek tartottam, hogy könyvtártudományi diplomát is szerezzek. Vizsgáim során, bár nem volt kötelező, még marxizmusból is vizsgáztam. Könyvek között éltem, aminek egyik (visszafelé tekintve) feltétlenül pozitív következménye lett, hogy annyit olvashattam szakirodalmat, teológiát, amennyit talán azóta sem. Ennek következménye lett azután; hogy 1965 februárjában kinevezést kaptam a Hittudományi Akadémián a fundamentális teológia tanszékére.

– *Ne hallgassuk el azt sem, hogy közben, nem azt mondom, hogy újságíró lett, de rendszeresen írt az újságokba, publikált a katolikus sajtóban és másutt. Megismerte a közlésnek ezt a formáját is.*

– Igen. Két tanítómesterre kell hálával gondolnom. Radó Polikárpra, aki európai tudós volt és rendtársam is. Büszke volt arra, hogy újságírással is foglalkozott. Másikuk a Vigilia akkori főszerkesztője, Mihelics Vid, aki nagyon kemény kritikával és leckéztetve vezetett be az esszéírás, illetőleg a tanulmányírás rejtelmeibe. Sokat tanultam tőlük.

– *Sokat tanultunk Radó Polikárptól mi is, újságírók, rádiósok. Gyakran találkoztunk vele az Újságíró Szövetségben; értékes hangszalagok őrzik nálunk a liturgia fejlődéstörténetéről szóló rendkívül színes előadását.*

– Életemben sok évtizedig tartó fejezet Radó Polikárppal való kapcsolatomban. Nem is merek hosszabban kitérni rá, mert félek, hogy gyorsan elérezékenyülnék.

Sokunk számára, tanítványai, rendtársai számára ő volt a drága jó Póli bácsi, aki mind egyházi körökben, mind felelős állami személyek előtt nagy megbecsülésnek örvendett.

– *A hatvanas évek táján Szennay András tanít a Hittudományi Akadémián, és ugyanakkor alakul körülötte a világ. Túl vagyunk 1956 drámáján, és lassan-lassan normalizálódik az élet.*

– Valóban így volt. Ahhoz, amit nekem belül fel kellett dolgoznom és magamban tisztáznom, igen sokat segített a csendes, több mint egy évtizedes könyvtárosi időszak. Mint akadémiai tanár már kisebb-nagyobb területeken szükségyszerűen kapcsolatba kerültem az úgynevezett közélettel is. Néhány vendégelőadásom volt már az első években Grazban, Münchenben, Trierben. Rómában kongresszusokon vettem részt, tehát kicsit belekerültem az egyházi tudományosságba és a nemzetközi egyházi életbe.

– *Az ötvenes évek szorongató körülményei közepette megfordult a fejében, hogy elhagyja az országot?*

– Ez a gondolat mint lehetőség sem ötlött belém. 1944-ben az akkori bíboros hercegprímás, Serédi Jusztinián óva intette a papságot attól, hogy a helyét elhagyja. Köteles itt maradni – tartotta – azokkal, akiket rábízott a Gondviselés. Így láttam én ezt akkor is, azóta is, ma is. Számtalanszor van lehetőségem külföldre utazni, de soha eszembe nem jutott, hogy onnét ne térjek vissza.

– *Az 1962-ben kezdődő II. Vatikáni zsinat három esztendőn keresztül hangoztatta az egyházon belüli korszerűsödés, az aggiornamento jelszavát.*

– A teológia nem a napi életből indul ki, hanem a kinyilatkoztatás felől érkezik. Ugyanakkor azonban vallom, hogy a mai világ, a megélt világ, a tapasztalt világ egy sajátos teológiai hely. Ez teológiai szakkifejezés, ami annyit jelent, hogy teológiai ismereteink kibontásához szükséges a környezet. A közvetlen és a tágabb értelemben vett környezet, a világ. Dél-Amerikában a felszabadítás-teológia például a mai élettel függ össze, és ennek ismerete nélkülözhetetlen. A világnak minél behatóbb, minél objektívabb, és ha az lehetséges, minél közelebbről történő szemlélete szükséges. Mind hazai, mind külföldi publikációim, gondolkodom elsősorban a négy tanulmánykötetemre, a mai élet témáit igyekeznek megvilágítani, részben a kinyilatkoztatás, részben a hivatalos egyházi dokumentumok alapján. Emberközeli szeretném hozni mindazt, amit egy teológus, hívő ember láthat, mondhat a mai életről ebben a megvilágításban.

– *Szépen fejezi ki ezt egyik kötetének címe: „Isten vándorló népe”.*

– Valahogy úgy, mint a választott nép is a pusztában vándorolt az ígéret földje felé, a hívő ember is egy sajátos evilági eszkatológiát tart szem előtt, ennek során vándorol a cél felé.

– *Gyakran találkozott korábban is, most pedig talán rendszeresen más világnézetű, nem hívő emberekkel. Mint a Teológia című folyóiratnak először főmunkatársa, majd felelős szerkesztője, gondolnia kell nyilván arra is, hogy azt a folyóiratot azért nemcsak a hitben élő emberek olvassák.*

– Igyekszem is gondolni, bár hozzá kell tennem: mikor a Teológia megindult, akkor a célja elsősorban a II. Vatikáni zsinat gondolatvilágának egyházon belüli továbbadása volt. Ám természetesen, hogy kézbe veheti (és remélem, veszi is) olykor egyházon, katolikus vagy keresztény hiten kívül élő ember is, és nagyon bí-

zom benne, hogy sok ihletést kapott a benne publikált gondolatokból nem hívő és istenhívó egyaránt.

– Talán sohasem várt és csodálatos változás volt életében, amikor 1972. november 6-án a magyar bencés kongregáció káptalani gyűlése főapátnak választotta.

– Hogy sohasem várt, ez biztos. Hogy ijesztő, a szónak emberi, hétköznapi értelmében, ez is biztos. Olyan feladat előtt álltam, amire voltaképpen nem készülhettem nagyon alaposan fel, abban az értelemben tudniillik, hogy 22 éven keresztül úgynevezett kereten kívüli bencés voltam. Ez annyit jelent, hogy bár egyházjogilag változatlanul a rend tagja voltam, de az 1950-es megállapodás értelmében bizonyos korlátozott létszámra csökkent a pannonhalmi és a győri bencés rendi tagok száma. Kerekén hetven volt egy ideig a létszám, majd kicsit emelkedett, de ebbe a keretbe én nem tartoztam bele. Tehát egy kicsit kívülről (vagy távolabbról?) néztem, és inkább csak személyi kontaktusokon keresztül tartottam fenn a kapcsolatot a rendemmel, a rendi étellel. Ennek igen sok hátránya volt, leküzdendő nehézségeket jelentett. Utólag, tizenhárom év múltán azonban majdnem azt merem mondani, talán előnye is volt. Kicsit higgadtabban, kívülről tudtam nézni a belső feszültségeket, a generációs eltéréseket, a zsinat utáni szemléletbeni változást. Nem tartoztam egyetlen belső csoportosuláshoz sem, amelyek megléte természetes egy nagyobb létszámú rend életében. (Nem az alapot érintően, hanem a szemléletet illetően.) Éppen ez a bizonyos értelemben vett függetlenség segített át az első idők nehézségein.

– A bencés rend sajátossága, hogy amennyire hazai, annyira messzenyúlóan internacionális is. A magyarországi bencés kongregáció része a nagy bencés konföderációnak.

– A nagy bencés konföderáció 21 kongregációból áll, az élén választott primás apáttal (abbas primas), aki Rómában él. A 21 kongregációnak van egy-egy prézes apátja, ez a magyar bencés kongregáció számára mindig a pannonhalmi főapát. A 21 kongregáció történeti alakulása sorrendjében rangsoroltatik, a magyar a harmadik helyen van a precedenciában. Monte Cassino és az angol kongregáció után harmadikként következnek, ami nem a mi érdemeinket tekintő, hanem a történeti múltból táplálkozó megbecsülést, rangsort is jelent.

– Érdemes elmondanunk, hogy a magyarországi egyházszervezésen belül milyen sajátos egy exempt apát helyzete.

– Bár az újabb kódexben vannak megkötések, fönntartások, de ez annyit jelent, hogy a kolostor nem tartozik sem a püspöki konferencia, sem valamelyik püspök alá szoros értelemben, hanem közvetlenül Róma, az Apostoli Szentszék alá van rendelve. A megerősítés is Rómából érkezik a választással vagy szabályzatunkkal kapcsolatban. Nem Győrön vagy Esztergomon keresztül terjesztjük föl például a megújított rendi statútumainkat, hanem direkt a római szerzetes kongregációhoz küldjük. Tehát egy sajátos kiváltságot vagy idegen szóval, exemptionsget jelent ez a helyzet.

– Egy megtisztelően szép hír, amit a Magyar Távirati Iroda 1981 júniusában jelentett: „Az Elnöki Tanács Szennay Andrásnak, a pannonhalmi bencés rend főapátjának a Magyar Népköztársaság Zászlórendjét adományozta.” Azt mondja az indoklás: „... az állam és a katolikus egyház együttműködésének fejlesztése, valamint a bencés rend társadalmi beilleszkedésének terén végzett kimagasló tevékenysége elismeréseként.” Ön, főapát úr, hogyan értelmezi ezt a meghatározást? Milyen a bencés rend társadalmi beilleszkedése?

– Szabadjon először az indokolás első részére utalnom: a fejlesztés szó állt és áll előttem ma is. Nem statikusan nézem az állam és az egyház kapcsolatát, hanem a holnap felé tekintek és bízom benne, hogy az fokozatosan fejlődni fog. A beilleszkedést illetően: a mi életünket, a mi feladatainkat, munkánkat természet-szerűleg meghatározza rendi mivoltunk. A rendi szerzetesi élet, a bencés élet azonban nem légüres térben zajlik, hanem mindig konkrét helyen. Itt és most, nálunk, hazánkban, ebben a társadalomban. Ha tehát a rendtársaim – különösen a fiatalabbakra gondolok –, akik oktatnak, nevelnek az intézeteinkben, intenzíven arra nevelik a mai fölnövekvő ifjúságot, gimnazistáinkat, hogy ebben az országban, ebben a társadalomban kell helytállniuk, s ráadásul még egy motívumot is adnak hozzá: nemcsak a társadalom, hanem lelkiismeretük és Isten előtt is felelősek ezért – akkor szükségképpen olyan munkát vállalnak és végeznek, amely építi, fejleszti, erősíti ezt a társadalmat.

– *A pannonhalmi apátság tíz esztendő múlva ezeresztendős fennállását ünnepli. Ön és a bencések mindig hangoztatják: Pannonhalma nem múzeum.*

– Valóban nem az. Pannonhalma élő intézmény. Bízom benne, hogy így látják mind az egyházi, mind az állami vezetők, az állampolgárok és az egyháztagok is. Benne él a magyar élet vérkeringésében. Remélem, hogy tíz esztendő után, amikor az ezeréves jubileumot ünnepelhetjük, nemcsak egy külsejében megújult – jelentős kormánytámogatással megújult – Pannonhalmát láthatnak, hanem egy még virágzóbb és még erőteljesebb, lüktetőbb pannonhalmi bencés életet.

– *Dominus et Abbas. Úr és Apát. Ebből az összevonásból lett a magyar szóban az apátúr. Milyen a közérzete?*

– Ebben a pillanatban kicsit fáradt, az elmúlt hetek és elkövetkezők nagyon sűrűek. De függetlenül ettől nagyon jó, mert úgy látom, érzem, sőt meg vagyok róla győződve, hogy bizonyos értékek szolgálatában állt és áll az életem. A szubjektív vonatkozást, a közérzetre való utalást úgy zárhatnám le, hogy bízom benne, remélem, hogy a bennem lévő kevés, de mégis meglévő értékeket mások javára tudom még kamatoztatni. Szeretném hozzátenni, hogy a meglévő gyarlóságokat magam továbbra is el fogom viselni, és ezt mások is el fogják viselni.

– *Magas, szemüveges, igazi professzori tekintetű férfi. Ahogy elnézem, meg hallgattam itt szavait, a régi bencés regula két latin szavára gondolok. A gravitas-ra, a komolyságra és az Ön által már említett diszkréció szóra, amely a latin eredeti értelmében a bölcs mértékletességet jelzi.*

– Nagyon örülnék, ha ezt a megfestett képet egyszer valóban el is érhetném, be is mutathatnám.

Rapcsányi László

Következő számunkból

Gyorsjelentés kérdőíves felmérésünkről
Vásárhelyi Miklós: Korunk Szava
Rostoványi Zsolt: Az iszlám vallási gyakorlata
Török Endre meditációja
Dékány Kálmán elbeszélése

CSÁNYI LÁSZLÓ

ETRUSZK NAPLÓ

A rómaiak rossz hódítók voltak, mert csak győzelemben tudtak gondolkozni. A „pax romana” azt jelentette, hogy mindenki átment a iugum, a szégyeniga alatt, s most már lehetett tárgyalni a leigázottal, aki ezután akár győztesnek is tekintette magát, mert a lehetséges világbirodalom védelmébe került, s a civis romanus felsőbbrendűségével szemben, egyszerűen nevetséges volt legyőzött istenek segítségével bízni vagy új istenek védelmét remélni.

Közben népek tűntek el. Liviustól tudjuk, hogy milyen buzgalommal kaszabolták a sabinusokat, rutulusokat, volscusokat – felesleges valamennyit felsorolni. Illyés egyik öregkori versében Persiust idézi, etiam ruinae... – még a romok is elpusztulnak. A romok azért mégiscsak megmaradnak, legfeljebb a győztes döllyf bizakodik abban, hogy elég, ha mindent a földdel tesz egyenlővé. Valami akkor is megmarad – mint az umber ércátlák, amiket Gubbítóban láttunk –, vagy ha az sem, hát cserépdarabok, amelyekből össze lehet ragasztani a hajdani köcsögöt, kultikus edényt, tálat. A régész szorgoskodik, a buta idegen pedig áll a múzeumi tárlók előtt, s ábrándozva gondol a múltra, ami néhány tárgy csupán, ahogy a századok szeszélye válogatás nélkül sodorta egymás mellé őket. Az időnek most már csak mint befejezett múltnak van jelentősége, mert az egykori szereplők úgy utaznak a halál bárkáján, mint azon az egyiptomi szobron, amit itt Cortonában láttunk, ahol ezeket a sorokat írom. A terrakotta szobor a XII. dinasztia idejéből való, tehát valamikor i. e. 2000 és 1788 között készítette mestere, miként a feliraton olvasható, s négyezer év távolából a több mint kétszáz éves időbeli bizonytalanság igazán elhanyagolható, a halhatatlansághoz mérve pedig a szót is kár vesztegetni rá.

De közben az időt is egyre nagyobb gyanakvással nézzük. Még a belátható múlt is tréfás meglepetéseket tartogat, ha ugyan van időnk ügyelni rá. Julius Caesar naptárreformja két hónappal futott a múltó idő után, s a 46. esztendő, az annus confusionis, 445 napból állt. De ez sem volt elég, mert a gregorianus naptár is megcsalta a számokat, midőn 1582. október 4-e reggelén 15-ére ébredtek az emberek.

Aurea prima sata est aetas, de Ovidius sem tudta, mikor volt ez a boldog aranykor. S ha volt egyáltalán, csak akkor lehetett, amikor Káinnak még meg sem fordult a fejében, hogy a bunkósbottal agyoncsaphatja Ábelt. A népek mindig jelenük elől menekülnek a múltba, mert mégiscsak jó hinni abban, hogy volt idő, amikor a bárány bölcsen elbeszélgetett az oroszlánnal – feltéve természetesen, hogy az állatok királya szerényen legelészett a végtelen mezőkön –, s a róka is beérte a sajttal, amit a hiú holló ejtett ki a csőréből.

Káin bunkója akár az emberi történelem jelképe is lehet: az írásba foglalt múlt öldöklések története, üldözéssel, megaláztatással, láncra fűzött rabszolgák-

kal, Auschwitz jóvátehetetlen bűnével, a megválthatóság és a megváltatlanság drámai dilemmájával.

Aki letekint Cortona falairól, a szelíd Val di Chiana derűs hajlatait látja, a mélyben a Lago Trasimeno égszínkéék tükrével, ami múlt századi utazókra, a szeretetre méltó Wesselényi Polixénára úgy hatott, „mint egy vértől füstölgő mézszárszék”, „hol Hannibal Róma fiai csonthalmain aratta a halhatatlanság dicsőségét”. De a rómaiak is népek csonthalmain csörtettek a dicsőség felé, s milyen is volt ez a dicsőség? „Róma ledül s rabigába görbed?” De még ez is túl ünneplésesen hangzik. A büszke várost előbb Alarich gótjai fosztják ki, s Szent Jeromos szava századokon át hangzik: „Elcsuklik a hangom és miközben ezt tollba mondom, zokogásba fullad szavam. Elfoglalják a Várost, amely az egész világot magába foglalta.” Még ezzel sincs vége. Mert Romulus Augustulusban már pátosz sincs, abban sem hisz, hogy vele egy világ omlik össze, legföljebb arra gondol, hogy utána valami új kezdődik. Vagy nem is új, csak valami más.

Ez is a történelem logikája: Káin bunkósbotja óta csak az eszközök változnak, s a győztes és legyőzött viszonyán az sem változtat, ha végül a győző szívébe dőfik a tört.

De közben népek hullnak el. Etiam ruinae? – épp a romok vallanak a múlttól, vagy ha azok sem, hát a szó, akár a győző ajkáról is hangozzék el, mint Florusnál, aki azt írja, „csak az évkönyvek tanúsága készletet rá, hogy elhiggyük: létezett egyszer Veii”.

Néha a szó is hamis, máskor az évkönyvek vesznek el. Az etruszkok történetéről például évkönyvek sem maradtak fenn. A történelem cselvetéseivel is számolnunk kell, mert a múlt, amire mindig a jelen foglyaként gondolunk – esetenként egy cserépdarabnak is jelentőséget tulajdonítva –, végtére szemléleti forma, ha szabad Kant terminológiáját módosítanunk. Hiú képzelgés, hogy a múltat éljük át, mert csak a jelenünkbe vetített történeti emlékeket regisztráljuk, miközben saját múltunk is emlék, s bűneink és esetleges erényeink ténye, elkeveredve önnön mulandóságunkkal, felborítja az időhatárokat; s nemcsak azt jelenti, ami voltunk, hanem azt is, ami lehettünk volna, mert minden a valóság és a virtuális lehetőség hálójában vergődik, s a saját-időnek ebben a konok következetességében csak emlékezni tudunk és reménykedni.

Az idő, a negyedik dimenzió, ha nem a folyamat kényszerűségében nézzük, tulajdonképpen szerkezeti elem, nemcsak benne-levés, hanem vele-levés is, a valahol-lenni ténye, amelynek kilátópontjáról mindig messze látni. Például az etruszkokig; s itt Cortonában, amikor rogyadozó lábbal járjuk a dombokat és lejtőket, folyton arra kell gondolnunk, hogy a múlt mindig személyes múltunk, valaki közülünk mindig ott volt valamikor, ha másként nem, hát azzal, hogy egy követ tett a falba, például itt a Porta Montaninánál, ahol annyi idő után is – mennyi idő után? – szilárdan állnak az etruszk falak. Persze hogy szilárdan állnak, építőik a történelemre gondoltak és nem a jelenre. Mert a rómaiak, akik értettek ahhoz, hogy „vértől füstölgő mézszárszéké” változtassanak egy várost, a falakon is áthatoltak, természetesen a győztes jogán, csak éppen arra nem gondoltak, hogy majd a fal árulja el hódító kíméletlenségüket.

Mert valami mindig megmarad, ha más nem, a fal, amelynek iszonytató kőtömbjei a jelen örökkévalóságát sugallták építőinek. De vajon nem sugallja-e minden a jelen maradandóságának mániákus képzetét? Megmaradni mindig csak a jelenben lehet, a múlt a jelen folyamatából szemlélve egységes egész, mozdíthatatlan tömb, amihez képest az állhatatlan jelen, a saját-idő kényszerű rögeszméjében, ki nem hunyó lidércfény, a jelenlevés állandóan megújuló öröme. Nekünk pedig ezt kellene behelyettesítenünk a saját tengelye körül forgó

örökkévalóságba, de az időnek, a negyedik dimenzióknak ilyen érzékelésére legfőbb a szentek képesek.

Hány népet falt fel a történelem? Atlantiszt – miért ne hinnénk Platón szép legendájában? – a tenger nyelte el, a többi az erősebb semmisítette meg, mert háborúra és hódításra mindig volt ok. Néha a romok is eltűntek, ki beszél például a faliscusokról, máskor fényjelek villannak fel a múltból, cserepek, falak, síremlékek sejtetik, hogy egy nép élt itt, szeretett, dolgozott, bízott isteneiben. Mint az etruszkok. Cortonában, de másutt is, olyan falakat húztak a város köré, mintha az örökkévalóságnak építették volna őket. Ne is csodálkozzunk ezen, minden nép fenn akar maradni egészen az idők végezetéig. Élni mindig annyit jelent, mint megmaradni, s az etruszkok értettek is ehhez. Síremlékeiken is a továbbélés örömét hirdetik, a házaspárok egymás mellett hevernek a szarkofágokon, s derűs mosollyal szemlélik örök jelenüket. Mert élni jó, csak meg kell találni a feladatot – vagy az sem fontos? Weöres Sándor verse szerint „nem kell ismernem célokat, mert célokat ismer engem”. De legalább ennek a reményét ne adjuk fel.

És közben népek tűntek el, mint az etruszkok is. Elbukni is lehet hősiessen, bár a győző jogán ez sem változtat. Bizánc utolsó császára, XI. Konstantin, kezében karddal rogyott a földre, mint a mi Lajos királyunk is, de a királyok azóta leszoktak arról, hogy csatára vezessék seregeiket abban a háborúban, amit ők robbantottak ki. Az etruszkokról még a bukás pátozának emelkedettsége sem maradt ránk: a római történetírás nem ismerte az ellenfél hősiességét, legfőbb makacsságukon csodálkozott. I. e. 285-ben megadták magukat az etruszk városok, húsz évvel később pedig, Volsinii bevételével befejeződött Itália meghódítása. Róma a világ ura lett, s most már azzal sem törődött senki, hogy buzgó tudósok majd egyszer kinyomozzák a szó eredetét; mert Róma az etruszk ruma szóból származik, s eredetileg vizet jelentett.

De a nyelvészek buzgalma is véges: az etruszk nyelvből ma is nagyon keveset tudunk. Az is, amit türelmük megfejtett, telve bizonytalansággal, mint ebben a mondatban is: add a bort, szólítsd Neptunus istent, teljesítsd(?) a fogadalmat, áldozz egy zúsléve felajánlásával. A kérdőjelet a nyelvészek iktatták a mondatba, a zúsléve pedig egyelőre megfejthetetlen, feltehetően valaminő állapotot jelent, mondjuk vaddisznót, amit itt Cortonában piacnapokon egészben sütvé árusítanak (szívesen vettem is volna egy szeletet, ha útítársnóm nem aggodalmaskodik annyira).

Egy másik feliratot etruszkul írok ide, természetesen tudós könyvből másoltam ki, s így hangzik: Mini mulvanice Mamarce Velchanas – tehát: Engem felajánlott Mamarce Velchanas.

Meghatódva gondolok rád, Mamarce Velchanas, legalább a neved fennmaradt, s mellette két szó, ha ugyan legalább ezt sikerült pontosan megfejteni. De mit kezdjünk egy néppel, amelynek nem ismerjük nyelvét, nem tudjuk rólu, hogyan imádkoztak, hogyan vallottak szerelmet. Az etruszk házaspár időtlenül hever szarkofágján, de közben fogalmunk sincs arról, hogyan mondták egymásnak etruszkul: gyöngyöm, gyönyörűm, gyönyöröm, mert költői szavát elfújta a történelem szele, s ami maradt, tudósok dolga, tények szerény halmaza. Ó, Mamarce Velchanas, annyi lenne az élet? Még isteneid is elhagytak, s ami maradt, elmosódott mosoly, mint a viterbói Palazzo Municipale udvarán látható szarkofágokon, már amelyiken látható, mert többnek leütötték a fejét, de ez is a történelem kíméletlenségéhez tartozik. Az etruszk házaspár pedig, a végső idő foglyaként, a pillanat örökkévalóságába kövülve néz a tőle most már független mulandóságba, csontjuk is szétporladt, de az arcukra fagyott mosoly azt mutatja, hogy rendület-

lenül hisznek valamiben, mert egyszer nagyon régen úgy rendezték be az életüket, hogy ebből a hitből haláluk után is maradjon valami. Legalább egy mosoly. Szarkofágokon, múzeumok csendjében vagy kint a szabadban, ahol évszázadok óta állják az idő rontását, tűző nyári napot, hűvös szelet, s azt se bánják, ha az őszi eső végigcsorog arcukon.

Derűs nép lehetett, a nevezetes cortonai lampadario szakrális-obszcén ábrázolatai is mindenképp erre vallanak, s talán görög földről hozták magukkal az életszeretetet, ahová sok szál fűzte őket. Tarquinius Priscusról a már idézett Florus jegyezte fel: *quippe qui oriundus Corintho Graecum ingenium Italicis artibus miscuisset, vagis: Corinthusban született, és az itáliai mesterségeket görög szellemmel keverte.* Ritka tanúskodás, mert a rómaiaknak az etruszkokról alig volt szavuk: a hódító legtöbbször irigyen néz a meghódítottra, még akkor is, ha műveltsége őt gazdagítja. Vagy leginkább akkor, mert ha elhallgatott a fegyvercsörgés, valahogy be kell rendezkedni. Róma csak Siracusa bevétele után ismerte fel igazán a görög szépséget, s Livius legalább nem hallgatja el a hódító álnokságát: Marcellus hadvezér, midőn a falakról letekintett a szépséges és híres városra, „könnyekre fakadt”, mert tudta, hogy „egy órán belül a lángok martalékává, hamuvá válik”. De a meghatódáson rögtön felülkerekedik a kapzsiság, s nem sokkal később gályák sora viszi Rómába a rablott kincseket.

Az etruszkokat ekkor már végleg leigázták, de közben, amit lehetett, átvettek tőlük, pontosabban sajátjuknak tudták, a győző jogán. A magyarázat pedig mindig kéznél van, a hódító érve mindig megfellebbezhetetlen, miként már Phaedrus megírta: *superior stabat lupus...* Mindig a farkas van felül, de a patak vizét mindig a bárány kavarja fel, s oly mindegy, hogy hol áll, mert az erősebb szándékán nem fog a józan érv, s a történelem azt mutatja, hogy népeket is el lehet pusztítani, nemcsak városokat. Auschwitz sebe soha nem fog behegedni, de minden század hordja a maga szűgyenét. Rómát is kifosztották, nem is egyszer, a Mohácsot követő évben Frundsberg harmincezer rabló zsoldosa dúlta a várost kilenc hónapon át, a kereszténység szűgyenére.

A történelemmel nincs mit dicsekednünk, s aki ma útnak indul a befejezett múltba, akár az etruszkok nyomát keresve, legjobb, ha alázatosan lehajtja fejét. Mert népek tűntek el, kultúrák süllyedtek a feledésbe, s ami vigasznak maradt, legföljebb egy mosoly, amit a szárnyas idő sem tüntethetett el a kőbe véssett etruszk házaspár arcáról.

Tudom, hogy nincsen mibe hinniem – dalolta kétségbeesve Kosztolányi a halál szorításában, de a sorok között úgy érezzük, talán csak egyetlen biztató szót várt, bár hinni sem olyan könnyű, mint a hiszékenyek gondolják, közben pedig mindig megmarad valami, az önkény falán is átüt a valóság vízjele. A történelemhamisítás is mulandó kalmárkodás, bár erre is van példa bőven, de még Rómának sem sikerült, pedig majdnem másfél ezer évvel gazdálkodhatott. Mindent beépített a birodalomba, használta az etruszkok csatornáit, átvette építészeti formáit, kultikus szokásait, mindent sajátjának tudott, amit felhasználhatott; de ami hosszú évszázadokon át lappangott a föld mélyében, egyszer csak csodát művelt, mert az etruszk házaspár mosolya túlélt háborúkat, szűgyenigát, megaláztatást, s az egyszeri lét nem mérhető boldogságával üzen, akkor is reményt keltve, ha nyelvből csak néhány szót tudunk megérteni.

De ebben a bizonytalan dadogásban mégis van valami megható. Add hát a bort, Mamarce Velchanas, egy zusleve felajánlásától sem idegenkedem, bár nem tudom, milyen állatot akarsz feláldozni, maradjunk abban, amit feltehetően nem értünk félre titokzatos nyelvedből, add tehát a bort, amiről a mi Babitsunk azt írta, hogy „a feltámadás drága titka”.

Azért mégse adjuk fel a reményt, Mamarce Velchanas, bár a folyamat logikája iszonyatos. Én neveden kívül mit sem tudok rólad, pedig lehet, hogy téged láttalak valamelyik szarkofág tetején. Te még ennyit sem tudsz rólam, aki most már egy sienai szállodában rovom ezeket a sorokat, egy üveg egészen tisztességes vörösbor mellett. Kapcsolatunk egyenlőtlen, majdnem nevetséges, de így vagyunk az egész múlttal. Megfizetjük a múzeumi belépőt, ezzel jegyet váltottunk a történelembe, s hajlamunk és a múlt gazdagságához képest mindig nagyon szerény ismeretünk határozza meg, hogy fontoskodó áhítattal vagy tudós alázattal állunk-e egy váza, urna vagy kőbe vésett üzenet előtt. Vagy buta fölényel. Mert a cortonai Portá Montanina mellett könnyű azt mondani, lám, ezek az etruszkok micsoda falakat tudtak emelni, de mindig a falakon kívül állunk, okoskodó szemlélőként, akit az élő fölénye vezet útjain, Cortonában éppúgy, mint Viterbóban vagy a szép Sienában.

A történelemből természetesen lehetett volna tanulni, lett is volna mit, de közben arról is megfélekedtünk, hogy térbelileg kimerhető világban élünk, s ami birodalmunk, az egyben sorsunk is. Az arányok talán elhanyagolhatók; a Herkules oszlopain túli világ a görögök számára sokkal titokzatosabb volt, mint számunkra a csillagrendszerek. Annyira azért vagyunk, hogy mai adataink többé-kevésbé megbízhatóak. El is lehet játszani térrel és idővel, azt sem feledve, hogy a kettő szorosan egybefonódik; de semmi nem önmagában való, az ember is csak a világmindenség díszlete előtt képzelhető el, naprendszerekkel, galaktikák százezreivel.

Figyelj csak, Dumuzi, kedves, bár nem tudok semmi újat mondani, de talán nem baj, ha elismételjük, amit táguló világunkról tudunk. Galaktikánk átmérője nyolcvanezer, vastagsága hatezer fényév, tömege százmilliárd naptömegeggyel egyenlő, mi pedig körülbelül harmincezer fényévre vagyunk ennek a szépséges korongnak a középpontjától. Ne rettenj meg, Dumuzi, ettől a bejárhatatlan ott-hontól, mert a nagy egységhez képest tulajdonképpen elhanyagolható távolságok ezek, az Androméda-köd például, ami a szomszédságban van, kétmillió fényévre van tőlünk. Még egy adatot írok ide, a csillagászok azt mondják, komolyan lehet benne hinni: Univerzumunk életkora húszmilliárd évre tehető, amit ugyan nem tudunk felfogni, de saját időnk csekélységének is csak a nagy egység keretében van értelme. Az etruszkok is ebben a valóságban éltek, jóllehet mit sem tudtak róla, de történelmük éppúgy e körülhatárolt végtelenségben zajlott le, mint a miénk, ahogy a rómaiaké is. Az arányok változhattak az idővel, de a lét és létezés harmóniáját ők is éppúgy élték át, mint mi. Ez lenne a titok? – nem tudom. Mert közben mégiscsak népeket nyelt el a történelem, vagy ami még ennél is rosszabb, maradandónak szánt műveket pusztított el.

Később is. Ghiberti ír egy titokzatos szobrászról, Gusmin volt a neve, 1420 körül látta is több munkáját, s meg is dicsérte „igen nemes kifejezésüket”. Nem sokkal később a bronzból ágyúkat öntöttek; ez sem új a történelemben. Gusminből pedig csak a neve maradt fenn, és semmivel sem tudunk róla többet, mint Mamarce Velchanasról. Szívesen gondolok arra, hogy a világmindenség lett szegényebb ezzel, mert az ember nemcsak létével van jelen a végtelenben, hanem munkájával is, s minden mű, bármily szerény is, legyen akár egy jól megművelt kert, az egészet gazdagítja. Figyelsz, Dumuzi? A boldog tevékenységről beszélek, ami mindig szolgálat, akkor is, ha csak arról van szó, mint Radnóti versében, hogy a bakter piros zászlót lenget háza előtt. De vajon nem ezt tesszük-e valamennyien? Lengetjük kicsi zászlónkat a rohanó idő előtt, abban bízva, hogy valaki talán kinéz a vonat ablakán, s megőrzi emlékezetében gyorsan tovatűnő alakunkat. Goethe azt írja valahol, hogy ha versek helyett fazekakat csinált vol-

na, azok éppen olyan jók lennének, mint a versei. Látod, Dumuzi, kedves, van azért miben hinnünk, ugyan legtöbbször a történelem véres szándékai ellenében; de akkor is érdemes hinnünk, ha sokakat elnyelt a történelem, Mamarce Velchanast vagy Gusmint; s ebből a szempontból teljesen közömbös, hogy kit vágott le a római légionárius kardja vagy Auschwitz pribékje: mindegyiket az Endlösung megfontolt gonoszsága vezette.

Valami azért mindig megmarad, ebben érdemes hinnünk, Dumuzi, kedves. Tudom, Auschwitz után közös a túlélők szégyene, de ha visszafelé megyünk az időben, mindig volt szégyenkezésre ok. Nekünk is, mert voltak, akik 19-et árulták el, mások 48-at, de Európa se büszkélkedhet: Napóleon Moszkva úszkeín ül diadalt, kapzsi Landsknechtek Róma utcáin kurjongatnak, török katonák magyar foglyokat terelnek a rabszolgapiacokra – de minek is folytatni? És népek tűntek el, köztük az etruszkok, akikről csak annyit tudunk, amennyi a történelem ki-méletlenségének is ellenállt. Vigasznak azért ez kevés, még akkor is, ha nyolcvanezer fényévnnyi térben szemléljük illékony mulandóságunkat.

De azért mégiscsak megmarad valami, ha más nem, egy név Ghiberti feljegyzéseiben vagy egy mosoly az etruszk házaspár időtlenségéből; könnyelműség lenne erről megfeledkeznünk. Közben minden a folyamat megszakíthatatlanságára figyelmeztet, mert a múlt egymásra rakódó köveiből épül a jelen, ami jövő is, tehát jelenünk múltja. Amikor átsétáltunk a cortonai Porta Montaninán, a legalább két és fél ezer éves falak már nem a várost óvták, erre régen nincs szükség; inkább a maradandóságot példázták, nem az idővel szemben, hanem szövetségben az idővel, a mi időnket helyettesítve be mulandóságunk kényszerébe. A múzeumok tárlóiban rendetlenül sorakozik minden, amit az idő türelme megőrzött számunkra, s valljuk be, végtére nem is megyünk vele sokra. De a múlt nem is mögöttünk van, inkább bennünk és alattunk, valahol a mélyben, s a föld és az idő rétegei alól kell szólítanunk. De ami a folyamat, az egymásutániság szenvtelensége, tulajdonképpen logikus rend, az emberi tevékenység megszakíthatatlan öröme; s a Mindenség lesz gazdagabb, ha köveket rakunk egymásra, hogy fal és otthon épüljön, vagy – mint én is teszem – sort sorra rovunk, hogy vallhasunk múltról és jelenről, tanúként jelentkezve az időben.

Persze a szót is meg lehet hamisítani, elnémítani is lehet – ez történt az etruszkokkal is; s vargabetűkkel tűzdelt utazásunk során, éjszakák csendjében, sírboltok vagy városfalak követ kopogtatva hívtam a hangot, legalább annyi válsztat remélve, mint a csillagász, aki felismeri az őskézdet háttérsugárzását.

Ennyit azért mégiscsak fel lehet ismerni. Mert a múlt soha nem befejezett egész, hanem a jelenig és azon is túl érő folyamat; s ami egyszer elkészült, soha nem lehet hiabavaló. A hűtlen hódító megsemmisíthet egy népet, de képtelen nélküle élni. Róma lebírja az etruszkokat, a hitszegőnek polgárjogot kínál, a többi pedig viselje sorsát, jogfosztottként és kiszolgáltatva. Nemcsak ekkor, később is. Tudjuk.

Közben a történelem átcsap résztvevői felett, magával sodorva valamit abból is, amit az idő hord magával. Megmarad Mátyás szülőháza, Batthyány vérfoltos inge, fakuló kép a nagyapáról, aki kitántorgott Amerikába vagy vöröskatonára volt, s az unokák, dédunokák már csak annyit tudnak róla, hogy egyszer megállt a fotográfus masinája előtt. Az emlék mindig személyes jelenlét is, s az egykori amerikai magyar kései utóda, ha megáll egy falusi templom előtt, ahol a kivándorlásra kényszerült ős kőműveskedett, a falba zárt sóhajt is hallja.

Az etruszkok sem némák, bár néhány szavukat értjük csupán, s a múzeumi tárlókban összegyűjtött tárgyak is szerény hordalékai egy nép életének. De mégis jelen vannak: Róma nevében, a nemes boltívekben, ma is megingathatatlan

városfalakban s abban is, amit Róma, majd a keresztény századok építettek a régi romokra. Még ránk is maradt tőlük szerény örökség. A római naptár az első hónapot Mars istenről nevezte el, a másodikat az etruszk Venusról, vagyis Apruról, aki a görög Aphroditével rokon, s a mi áprilisunk is őt idézi. S jelen vannak a megnyugtató mosolyban, amit bizakodva hagytak ránk, szarkofágok fedelén. Maradjunk is ennyiben, Mamarce Velchanas. Örökkévalóság a mulandóságban. Akár az emberiség reményét is belegendolhatjuk ebbe az időtlen mosolyba.

Cortona, Viterbo, Siena, 1985. november.

TATÁR SÁNDOR

Ételem, italom, „napjaim” . . .

Egyedül *ő vagyok* és senki más
Mert *ő* mindenki nem lehet
Ő-lenni: így lesz minden *csak maga*
s erősít ott már minden rettenet

Ő *nemcsak* én vagyok hiszen
legyőztem magamban a dölyföt
Hogy fogyhatna a végtelen
mert egynehány parányt betöltött?

Előtte nincsen is parány
Csak kotta megnemszólalt hanghoz
Csak aki él vagy élni képzel nélküle –
és vágy mely hozzá hontalant hoz

Megtörtént minden s semmi sem
Aki övé az örök kezdet foglya
és tűr talán apró megérkezéseket
: *nem* rév és esély már neki
arasznyi léte pokla

És mégis egyedül van *ő*
És „én is” egyedül vagyok
A megszűnni készülő téridő
átad Neki s – csak *ő*? –
ragyog Ragyog

Húszéves a II. Vatikáni zsinat

A MISSZIÓKTÓL A MISSZIÓIG

Ezzel a címmel írt cikket P. Tihon a Nouvelle Revue Théologique 1985. 4. és 5. számában. Alaptétele: az egyház missziós tudatában radikális változás ment vége az elmúlt két évtizedben. E területen a zsinat valóban új korszakot kezdett és új távlatokat nyitott meg, részben a missziókról szóló nyilatkozatában (Ad Gentes), részben az egyház küldetéséről szóló okmányban (Gaudium et Spes). „A missziós tevékenység az egyház legbenső természetéből folyik.” Az új Kódex 1983-ban így fogalmazott: „Mivel az egész egyház természeténél fogva missziós jellegű, és az evangelizáció munkája Isten népének alapvető feladata, az összes Krisztus-hívók vegyék ki részüket, felelősségük tudatában, a missziós tevékenységből.”

Fontos állomást jelentett a missziós tudat alakulásában az 1974-es püspöki szinodus, amely az evangelizációval foglalkozott. Eredményeit VI. Pál pápa foglalta össze Evangélii Nuntiandi kezdetű enciklikájában.

Az elmúlt húsz esztendő során három folyamat bontakozott ki egyre határozottabban.

1. Missziós területekből – fiatal egyházak

Földünk politikai, de vallási térképe is megváltozott az elmúlt évtizedekben. A világháború előtt a missziók az egyháznak a távoli földrészekben, a „pogányok” között folytatott térítő vállalkozásait jelentették. A kereszténység „itt” élt Európában (és Észak-Amerikában) – „ott” Afrikában és Ázsiában (meg részben Dél-Amerikában) önfeláldozó misszionáriusok hirdették az evangéliumot a bennszülött pogányoknak. E missziók jelentős részét szerzetek tartották fenn: nekik volt elegendő erejük ahhoz, hogy gondoskodjanak a misszionáriusok utánpótlásáról és a missziók anyagi ellátásáról. Törekedtek ugyan arra, hogy bennszülött papi és szerzetesi hivatások is támadjanak – e területek azonban különleges egyházi közigazgatás alá tartoztak, közvetlenül Rómának alárendelve; a papok nagy része és a püspökök túlnyomó többsége pedig európai, illetve „fehér ember” volt.

A második világháború után az egykori gyarmatok szinte kivétel nélkül önálló állammá alakultak – legfőbb céljuk saját függetlenségük megteremtése és biztosítása volt. Gyakran feszült, sőt ellenséges viszonyba kerültek egykori anyaországgal, sőt általában a nyugati (pontosabban: az északi) világgal. Az európai misszionáriusok jelenléte a régi gyarmati viszony emlékét idézte: sokukat kiutasították az országból, üldözték, megölték vagy legalábbis működésüket akadályozták. Politikai kényszer is sürgette tehát a helyi egyházak alakulását. A zsinat még a régi kategóriákban fogalmazott: „itt az egyház – ott a missziók”. Néhány év múlva azonban már „fiatal egyházakról” kezdtek beszélni. A missziós területek nagy része önálló helyi egyházzá alakult, egyházmegyei felosztással s az egyházmegye élén álló (bennszülött!) megyéspüspökkel.

Lassan kialakult a „hat kontinens egyháza”. Az egykori missziós területek „fiatal egyházai” azonban nemcsak az egyházi közigazgatás szempontjából kaptak az európai, „öreg” egyházakkal azonos jogokat. A déli félteke jelentősége a katolikusok számának növekedésével egyre nő. 1900-ban még a katolikusok 77%-a élt Európában (és Észak-Amerikában), 1970-ben viszont több katolikus élt Afrikában, Ázsiában és Dél-Amerikában (51%). 1980-ra az egyház tagjainak 58%-a közülük került ki, 2000-ben pedig a katolikusok 70%-a Délen fog élni.

Ezzel párhuzamosan felismertük azt is, hogy Európát aligha nevezhetjük többé keresztény kontinensnek – sőt talán éppen Európa szorul rá leginkább az evangélikációra. Az egész világ missziós terület, s az egyháznak mindenütt missziós küldetést is kell teljesítenie. Az Evangélii Nuntiandi a missziókról beszélve már nem területekben gondolkodik, hanem különböző embercsoportokban:

– Vannak hívő keresztények, akik tudatosan és elkötelezetten hitük szerint élnek.

– Vannak „még nem keresztények”, akiket korábban pogányoknak neveztünk. Az egyháznak ma is elsődleges feladata az, hogy számukra is meghirdesse az evangélium örömhírét.

– Vannak „már nem keresztények”, akik elveszítették hitüket, vagy meglazult odatartozásuk az egyházhoz. Hozzájuk újra el kell juttatni az evangéliumot, új nyelven és új módszerekkel.

2. Adaptáció – inkulturáció – dialógus

A hat földrész egyháza nem tekintheti többé az európai kultúrához kötött kereszténységet az egyetlen lehetséges és érvényes megjelenési formának, s ezt nem erőltetheti rá a többi kontinens más jellegű, magukban igen ősi és értékes kultúráira. A zsinat még csak „a helyi körülményekhez való alkalmazkodásról” beszélt a missziókkal kapcsolatban. A Gaudium et Spes részletesen foglalkozott a kultúra és az egyház kapcsolatával, s említette a „kultúrák pluralitását”, tovább azonban szintén nem lépett. A fiatal egyházakban azonban hamarosan nyilvánvalóvá lett: az egyháznak le kell vetnie európai köntösét ahhoz, hogy meggyökereshessék másféle népek, más kultúrák között is. A missziók korábbi eredménytelenségének egyik oka lehetett az is, hogy „előre gyártott kereszténységet” próbáltak átadni. Arra alig történt kísérlet, hogy a másféle kultúrákkal termékeny találkozásban, a gyökerektől elindulva épüljön fel hiteles, valóban bennszülött ázsiai vagy afrikai kereszténység.

Az Evangélii Nuntiandi dolgozta ki először az inkulturáció programját. „Evangélikálni kell magát az emberi kultúrát, illetve a kultúrákat . . . az evangélium nem azonosítható egyik kultúrával sem; független mindegyiktől, de mindegyikkel összeegyeztethető.” A zsinat nyomán hangsúlyozta a nem keresztény vallások értékeit is: „Évezredes istenkeresés visszhangzik belőlük.”

VI. Pál szerint a kultúráknak újjá kell születniük az evangéliummal való találkozásukból. Ez az újjászületés persze nem megy végbe egy csapásra, vajúdások nélkül. Ma két kérdést érzünk égetőnek. Az egyik: a különböző kultúrák nemcsak értékeket őriznek, hanem sok elavult, helytelen szemléletmódot, barbár szokást is. Az inkulturáció során mit fogadhatunk el az adott kultúrából, s hol kell az evangéliumnak szembefeszülnie a helyi szokásokkal, éppen az illető kultúra fejlesztése, művelése érdekében – meg azért is, hogy az evangélium el ne veszítse erejét, sajátos lényegét? (Csupán egyetlen példa: egyes afrikai népek

törzsi táncait alkalmazni lehet a liturgiában – többnejűségüket azonban nem hagyhatja jóvá az egyház.)

Másrészt pedig tudnunk kell azt, hogy a különböző kultúrák keverednek egymással, beolvadnak egymásba, s fejlődésük idővel egységes, összemberi kultúra kialakulásához vezethet. „Lassanként kialakul a kultúrának egyetemesebb formája, amely annál inkább elősegíti és kifejezi majd az emberiség egységét, minél jobban becsüli a különböző kultúrák sajátosságait.” (GS 54.) – A helyi kultúrákat tehát nemcsak az evangéliummal kell találkoztatni, hanem bele kell kapcsolni az összemberi fejlődés folyamatába is – s itt éppen az evangélium szolgálhat közös nevezőül.

3. Evangelizáció és felszabadítás

Isten országának örömhíre nemcsak a túlvilági üdvösség reményét hozza meg, hanem átformálja evilági életünket is. Ennek a felismerésnek szintén a zsinat nyitott utat, de aztán részben a két híres dél-amerikai püspöki konferencia (Medellín 1968, Puebla 1979), részben pedig az Evangélii Nuntianti dolgozta ki azt, hogy mindez mire kötelezi az evangéliumot hirdető egyházat. A harmadik világ iszonyatos szegénysége egyre hangosabban kiált változásért. Ezek az országok elnyerték ugyan politikai függetlenségüket, de még sorvasztóbb gazdasági függőségbe kerültek az északi félteke országaitól. Elsőnek az egyház lelkiismerete mozdult meg. Az evangélium csak úgy lehet valódi örömhír a szegényeknek, ha a misszionáriusok együttműködnek az emberi fejlődés előmozdításában – nem csupán karitatív intézmények fenntartásával, hanem a társadalmi felszabadításért folytatott küzdelemmel is. „Az evangéliumnak üzenete van a társadalmi és a nemzetközi kapcsolatok számára, fölemeli szavát a béke, az igazságosság és a fejlődés érdekében, főként pedig az emberi szabadság védelmében.” (EvNunt 29.) Az üdvösségnek két dimenziója, két területe van: transzcendentális, túlvilági értelmében az Isten által megígért és megadott végső beteljesedést jelenti. A szó evilági, történelmi értelmében azonban igazságosabb társadalmi rendet, emberibb életet kínál fel, sőt követel mindenki számára. A kettő együtt alkotja az Isten által számunkra itt és most felkínált üdvösséget.

A felszabadítási teológia az elmúlt egy-két esztendőben a világ érdeklődésének középpontjában állt. A fentiek bizonyítják, hogy valójában nem néhány dél-amerikai teológus találmánya, hanem mögötte az egész egyház új, zsinati eszmélődése áll. Mindnyájunk számára új feladatot jelent az evangélium kihívása, hogy a Krisztusban köztünk megjelent Isten-országnak törvényei szerint rendezzük be az életünket. (Kerülve természetesen mindkét szélsőséget: az evangéliumi felszabadítást nem értelmezhetjük csupán a lélek bensejében lejátszódó folyamatként, de nem változtathatjuk át társadalmi és politikai harccá sem.) A missziós egyház ma az emberi fejlődésért, a társadalmi haladásért, az emberi jogokért, az igazságosságért és a békéért küzdők élvonalába került – semmiképpen sem lehet többé politikai értelemben „reakciónak” nevezni.

VI. Pál pápa 1969-ben ezt mondta Kampalában: „Afrikaiak, ti vagytok önmatok misszionáriusai.” Szava ma már minden földrész keresztényének szól – nekünk, európaiaknak is. Földrajzi értelemben nemigen lehet többé missziós területekről beszélni. A határok persze nem tűntek el a hívők és nem hívők között. Az egyház továbbra is az a „hely”, az a közösség, amelyben a hívők együtt vannak egymással és Krisztussal. De természetesnek tartják azt, hogy a másképpen vagy nem hívők között élnek, velük állandó találkozásban. Az evangelizáció nem

egyirányú folyamat, hanem kölcsönhatás. A keresztények felkínálják az üdvösség örömhírét, az Isten szeretetéből fakadó élet lehetőségét testvéreiknek. De maguk is sokat tanulnak a különböző kultúrákkal, vallásokkal, világnézetekkel, a különféleképpen gondolkodó emberekkel való találkozásból. Az egyház Isten vándor-népe, amely a történelem kanyargós útjain is határozott irányba, az örök üdvösség felé tart, és erre hívja minden embertársát is.

L. L.

KATOLICIZMUS, SZEKTÁK, INDIÓK – GUATEMALA

„Nekünk, az egyház pásztorainak az a feladatunk, hogy ébren tartsuk a lelki ismeretet, támogassunk, ösztönözzünk, segítsünk minden olyan kezdeményezést, amely hozzájárul az ember teljes értékű emberré válásához” – állapítja meg a Latin-Amerikai Püspöki Karok (1983 püspököt és érseket összefogó) Tanácsának 1968. évi, medellíni dokumentuma, majd így folytatja: „Az Evangélium parancsa szerint meg kell védeni a szegények és elnyomottak jogait... Határozottan rá kell mutatni a visszaélésekre... Prédikációinknak, hitoktatásunknak, liturgiáinknak figyelembe kell vennie a kereszténység társadalmi és közösségi vetületeit. ... El kell érni, hogy középiskoláinkban, szemináriumainkban, egyetemeinken meghonosítsuk a társadalmi helyzettel kapcsolatos egészséges kritikus szellemet, a társadalmi elhivatottságot.”

A II. Vatikáni zsinat, majd az annak helyi értelmezésére törekvő medellíni konferencia új utat mutatott a latin-amerikai kereszténységnek. Ennek talán leglényegesebb pontjai: a lelkipásztori munkát kiterjesztik az addig jóformán elfelejtett falusiakra, szegényekre, indiánokra; ehhez munkatársakat keresnek a világiak között; közösséget vállalnak a legszegényebbekkel, küzdenek a terror és az elnyomás ellen; az evangélium nyomán elkötelezik magukat a társadalom szolgálatára. Ez a folyamat töméntelen energiát és sok vértanút követelt s nem ment máról holnapra. Míg a hatvanas évek elejéig a latin-amerikai katolicizmust halódónak, a vallástalanság és a szekták meg a babonák táptalajának tekintették, mára ez a katolicizmus a legdinamikusabb társadalmi erő és mozgalom, amely egész országok társadalmát formálja újjá. Guatemalát is ez jellemzi.

A Mexikóval határos Guatemala Közép-Amerika szíve. Valaha a maya kultúra központja. A spanyol uralom idején (1524–1821 között) az itt székelő főkapitányság egész Közép-Amerikát ellenőrzi. A függetlenség kikiáltását követően (1823–1839) a Közép-Amerikai Egyesült Tartományok része, mígnem saját állami életet kezd. Mintegy százötven éves újabb történelme tele van forradalmakkal, puccsokkal, katonai diktatúrákkal. Bár ólom-, cink-, króm- és réztartalékai jelentősek s újabban olajat is találtak, a bányászat és – a textilgyártástól eltekintve – az ipar mégis fejletlen. Területének kétharmada trópusi és szubtrópusi erdő. Csupán a föld egytizedét művelik. A mezőgazdaságilag hasznosított terület 78 százaléka a társadalom 2 százalékanak vagy külföldi vállalkozóknak tulajdona. Értékesíthető áruai a kávé, a gyapot és a banán; nem véletlenül csúfolják – szomszédjaival együtt – „banánköztársaság”-nak.

Guatemala valamivel nagyobb (109 ezer km²), mint Magyarország. Népesége rohamosan nő. A századfordulón 1,7, 1970-ben 5,3 millió, 1985-ben 8,2 millió lakosa volt. 2000-re 12,4 millióra számítanak. A népesség 42 százaléka indiós, 55 százaléka mesztic, 2 százaléka néger, s csak kevesebb, mint 1 százaléka fehér. A politikai és gazdasági hatalom a fehérek s részben a meszticek kezében van. A társadalom 54 százaléka (az indiók több mint 90 százaléka) analfabéta.

Az 1944–1954 közötti kormányok megkísérelték az elmaradottságot felszámolni: földreformmal, szövetkezetek szervezésével, a közelet élénkítésével – ám sikertelenül. Az USA hondurasi zsoldosokkal megbuktatta a választott kormányt. A rákövetkező katonai diktatúra pedig megfordította a folyamatot. Megkezdte a föld kiárusítását, függetlenül attól, hogy lakott volt-e, művelte-e, birtokolta-e valaki. „A gazdasági és a társadalmi fejlődés – mondta 1968. augusztus 23-i, mosquerai beszédében VI. Pál pápa – figyelmen kívül hagyta a bennszülött lakosságot, amely szinte mindig méltatlan életkörülmények, de olykor kíméletlen kizsákmányolás és bánásmód közepette élt.” Guatemala lakossága jelentős részének az élethez való jogért, a megélhetés legelemibb lehetőségéért is harcolnia kellett. Ilyen esetben tartja jogosnak a *Populorum progressio* enciklika (31. pont) a forradalmi felkelést. Hamarosan a kiváltó ok is megvolt. 1978. május 29-én Panzós városában parasztküldöttség kért volna felvilágosítást a földelkobzásról. De beszédekre nem került sor. A várakozó katonaság sortüzet nyitott. Állítólag velük tüzelt több friss földbirtokos is. Az eredmény: több mint száz halott, köztük nők, gyermekek, 300 sebesült; nemzetközi felháborodás és a gerillamozgalom megszűlése. Ettől a naptól rohamosan fokozódik a terror. Hogy a gerillákat elszigetelje, a kormány óriási területeket elnéptelenít, és a lakosságot – koncentrációs táborszerű – „védőfalvakba” telepíti. Az érintettek, ha tehetik, menekülnek. Természetesen a gerillákhoz. A kormány egyre gátlástalanabb. Előbb a gerillagyanús személyeket fogja el, kínzza és öli meg (persze bíróság és ítélet nélkül). Hamarosan a lehetséges gerillaszimpatizánsokra is sor kerül, majd azok családtagjaira, majd egész településekre. A vegyszerekben való lassú megfojtástól a szétdarabolásig a kínvallatás minden formáját alkalmazták. A világsajtó – főleg az indiókra utalva – népirtásról ír. A II. János Pál pápának küldött dokumentáció és az Amnesty International szakemberei által ellenőrzött lista nevek százait tartalmazza. A halottak és eltűntek száma több ezer. Köztük papok, szerzetesek, de főleg világi diakónusok és hitoktatók. Reménytelennek látszó helyzet. Egyik tábornok-diktátor követi a másikat – és folytatja elődje stratégiáját. Végre 1985 őszén szokatlanul fordul a helyzet. Választásokat írnak ki. – S egy 1986. februári hír: alig egy hónappal az új kormány hivatalba lépése után több mint száz titkosrendőrt állítanak bíróság elé... Mégis változás?

A katolicizmus szerepe külön téma. A XVI–XVII. században a spanyol hódítók szívós harcot folytattak az indián hiedelmek ellen, mégsem tudták egészen felszámolni az ősvadonba és rejtett településekre visszahúzódó óhitet. (Petént, az utolsó független maya tartományt is csak 1697-ben sikerült elfoglalniuk.) Hiába gyűjtötték az indiákat falvakba, amelyek közepén templom épült. A kereszténységet el lehetett rendelni, államvallássá lehetett tenni, de felszínes maradt. Amikor pedig a XVII. század végén gazdasági hanyatlás kezdődött, a közigazgatással együtt az egyházszervezet is a városokba vonult vissza. A falvakban pedig újra feltűntek a maya vallás képviselői. Azóta a kereszténység a legtöbb indiós számára csupán két dolgot jelent: a keresztiséget és a temploma védőszentjének tiszteletét. A legtöbb „plébániára” a hetvenes évekig legfeljebb évente látogatott el pap. Érthető, hogy keresztény házasságban csak feleannyian élnek, mint esküvő nélkül, és az is, hogy a gyermekek 67 százaléka törvénytelen. Igen alacsony a pa-

pok száma: 1970-ben 622, 1982-ben 659 fő, ám közülük csupán 114-en guatemalaiak, a többi külföldi. Így egy papra körülbelül tízezer katolikus ellátása hárulna, ám a papok egy részét tanítás, egyházi adminisztráció vagy szociális intézmények irányítása foglalja le. Az állami egészségügyi és iskolahálózat jóformán csak a városokat látja el. Ez teszi nélkülözhetetlenné a 21 katolikus kórházat, a 410 orvosi rendelőt és a közel 300 egyéb szociális intézményt, valamint a 139 elemi és 88 középiskolát, amelyekben kis híján százezer gyermek tanul. Az ország négy egyeteme közül egyet 1961-ben a jezsuita rend állított fel.

A szélsőséges emberi kiszolgáltatottság és a katolikus egyházhoz fűződő, többnyire csak névleges kapcsolat elősegítette a szekták megjelenését. Térítő munkájukat még a századfordulón kezdték, a negyvenes évek végén az össznépeség kevesebb mint 3, 1965-ben pedig 4,74 százaléka tartozott a protestáns kisegyházakhoz. A katolicizmus ekkortájt kezdi felismerni társadalmi kötelességét, ami néha határozott kritikát is igényel. Ez konfliktusokkal jár. Az uralkodó rend oldaláról nézve az 1970. évi Rockefeller-jelentés így ír: „A katolikus egyház már nem olyan szövetséges, amelyben az Egyesült Államok megbízhatna.” Ugyanez a jelentés azt tanácsolja az USA kormányának, hogy kezdjen átfogó kampányba a latin-amerikai protestáns kisegyházak és szekták támogatására. A hetvenes éveket óriási protestáns missziós hadjárat jellemzi. Közép-Amerikában 1979-ben 2240 helybeli és külföldi katolikus pappal szemben 1498 észak-amerikai protestáns misszionárius volt. A nyolcvanas évek elején az Ige Egyháza nevű szektához tartozó Rios Montt tábornok ragadta magához a hatalmat, egyebek között azzal az elhatározással, hogy megszünteti a katolicizmus túlsúlyát. 1980-ban már a népesség 13,9 százaléka tartozott valamely protestáns kisegyházhoz. Egyes becslések szerint máig ez az arány elérte a 25 százalékot. (Montt viszont közben megbuktatták.) Figyelemre méltó tény, hogy mindezek az új szekták az államhatalomnak való feltétlen engedelmességet hirdetik, az „ellen-szolgáltatást” a túlvilágra ígérve. A társadalmi kérdésektől való távolmaradásuk a mára általánossá vált katolikus magatartásnak gyökeres ellentéte.

A zsinati megújulásnak Guatemalában sokféle jele van. A világ legtöbb országához hasonlóan felállítottak egy lelkipásztori, egy szociális gondozóképző és egy vallásszociológiai intézetet. Megalakult a papság koordinációs bizottsága, a papok és világiak közös szervezete stb. A döntő változást ellenben a több száz világi hitoktató kiképzése és útra bocsátása jelentette. Munkájuk nyomán megelenedett a hitélet, vallási egyesületek alakultak, a szegénységet szövetkezetekkel próbálták megszüntetni, megkezdődött az írástudatlanság felszámolása, megingott a helyi uzsorások és munkaközvetítők hatalma. Nem csoda, ha a kormánykatonák, a halálbrigádok és a helyi hatalmasságok harcot hirdettek a katolicizmus ellen. Sok egyházi épületet leromboltak. Az elmúlt öt évben 13 papot, száznál több hitoktatót s majdnem minden negyedik szövetkezeti tagot meggyilkoltak. Sokaknak szökniük kellett. A Santa Cruz del Quiché-i püspökség egészében megszűnt, papjai, főpásztoruk utasítására, külföldre menekültek. De a világi hívek és hitoktatók zöme maradt. S az 1960. évi 30 szeminarista helyén 1970-ben már 70, 1982-ben pedig 102 tanult. A romokon új, a korábbinál erősebb élet sarjad.

T. M.

EGYÉNI ÜDVÖSSÉG – TÁRSADALMI FELELŐSSÉG

Sok keresztény számára egyáltalán nem világos, mi köze lehet az egyéni megszentelődésnek, a lelki üdvösségnek a társadalomhoz, a politikához. Sőt, sokan úgy gondolják, egyenesen elárulnák a kereszténység lényegét, ha az Istenbe, a természetfeletti világba vetett hit helyére társadalomkritikai vagy politikai célkitűzéseket állítanának. Hát nem éppen az különbözteti meg a keresztény hitet a politikai-társadalmi utópiáktól, hogy míg az utóbbiak evilági, társadalmi-kollektív célok megvalósításával földi paradicsomot kívánnak teremteni, addig a kereszténység az egyéni szellemi-személyes beteljesülését, eszkatologikus üdvösségét ígéri? Miért is kellene a keresztény embernek politikai küldetéssel felcserélnie vagy kiegészítenie vallási hivatását? Hiszen Jézus is elhatárolta magát korának szociális és politikai mozgalmaitól, és az evangélium sem a társadalom reformjának programja, hanem tisztán vallási üzenet. Az ősegyház pedig egyszerűen elfogadta a készen talált társadalmi viszonyokat – köztük a rabszolgaság intézményét is! –, amiből világosan kiderül, hogy feladatát nem politikai és társadalmi, hanem vallási küldetésnek tekintette. Úgy tetszik tehát, a keresztény ember számára közömbös, milyen társadalmi viszonyok között él. Mert igazi hazája a mennyben van (Fil 3,20), és mert Isten segítségével bármilyen társadalomban és bármilyen társadalmi állapotban eljuthat az üdvösségre: „Itt már nincs görög vagy zsidó, körülmetélt vagy körülmetéletlen, barbár vagy szittya, szolga vagy szabad, hanem Krisztus a minden, és ő van mindenben” (Kol 3,11).

De nem válhat-e veszedelmes tévedések forrásává a társadalmi viszonyok iránti közömbösség? Az őskeresztényeket az első három évszázadban üldözte a pogány államhatalom. Többségük a szegények közé tartozott, legalábbis a szó tágabb értelmében. Márpedig a szegények „boldogok, mert övék a mennyek országa”.

De mi történik akkor, amikor megszűnik az üldözés, a kereszténység uralkodó vallássá lesz, s egyre több a keresztény a társadalom középső és felső rétegeiben is? Vajon fenntartható-e még ekkor is a társadalmi viszonyok iránti közömbösség? Hiszen a gazdasági, politikai és hatalmi viszonyok határozzák meg – ha nem is teljesen, de nagymértékben –, hogy igazságosságban, szeretetben, testvériségben élnek-e együtt az emberek vagy kölcsönös gyűlölködésben és irigységben amiatt, hogy a hatalmasok elnyomják és kizsákmányolják a gyengéket. Az igazságtalanság bűnét nemcsak személyes kapcsolatainkban, közvetlen környezetünkben követhetjük el. A társadalmi struktúrák is lehetnek igazságtalanok, s ezek konzerválják, állandósítják a rosszat. Ezért azt lehet mondani, hogy az ilyen igazságtalan viszonyok haszonélvezői mintegy a „strukturális bűn” állapotában élnek. Bízást vonatkoztathatjuk rájuk János apostol szavait: „Hogyan marad meg az Isten szeretete abban, aki – bár bőven van neki a világ javaiból – mégis, amikor látja, hogy testvére segítséget szenved, elzárja előle szívét?” (1 Jn 3,17).

A két világháború között Magyarországon a lakosság 42%-a földtelen béres, agrárproletár volt, akik – amint a népi írók leírták – megalázó nyomorúságban tengették életüket. Vajon mondhatjuk-e, hogy végtelenek voltak az úgynevezett keresztény uralkodó és középosztályok, amelyek hasznot húztak ebből a helyzetből? Vagy mit gondoljunk a dél-afrikai apartheid-rendszer fenntartó fehér kisebbségnek ama nem csekély részéről, amely kereszténynek tartja magát?

*

A társadalmi viszonyok iránti közömbösség azért veszélyes, mert emiatt a keresztény hit – a szó negatív értelmében véve – ideológiává, a fennálló igazságtalanságok konzerválására szolgáló doktrínává válik. Ha a keresztények igazságtalan társadalmi struktúrák hasznélvezői, akkor ebben a helyzetben képmutatás részükről, ha szeretetről, testvériségről, megváltásról beszélnek. És ha a keresztények úgy képzelik a megtérést, hogy az csak a szív mélyén végbemenő belső változás, amely végrehajtható anélkül is, hogy megváltoznának az ember társadalmi kapcsolatai, akkor a valóságban az igazságtalan társadalmi viszonyok fennmaradását szolgálják. A szív megtérésére mindig szükség van, de ennek együtt kell járnia az igazságtalanságok felszámolásával, az igazságosság társadalmi szintű érvényesítésével.

Ha sok keresztény ma sem látja világosan, mi a jelentőségük az üdvösség szempontjából a társadalmi viszonyoknak, ennek oka a megváltás művének túlzottan individualisztikus értelmezése. Észserint a természetfeletti, kegyelmi élet, amellyel Jézus Krisztus ajándékozza meg a megváltottakat, minden egyes megváltott embernek legszemélyesebb tulajdona; a társadalom mint társadalom azonban nem képes ennek befogadására. De ha az egyház – XII. Pius szavaival – éppúgy „életelve az emberi társadalomnak”, mint a lélek a testnek, akkor az egyháznak az a feladata, hogy természetfeletti életerőivel átjárja a társadalmi egészet, és belülről mintegy ráirányítsa a társadalom életét a végső és legfőbb értékre, az önmagát kinyilatkoztató és a megváltottakkal önmagát közlő Istenre. Ehhez az is hozzátartozik, hogy az erkölcsi törvényhez mérje a társadalmi állapotokat és intézményeket, viselkedési és cselekvési módokat, és annak alapján ítélje meg ezeket; tagjait pedig ösztönözze, hogy munkálkodjanak igazságos társadalmi rend kialakításán, és segítsék jogos igényeik kivívásában az igazságtalanságok és jogtalanságok áldozatait. XI. Pius a *Quadragesimo anno* enciklikában megállapítja, hogy „a jelenlegi társadalmi és gazdasági viszonyok... roppant sok ember számára rendkívül megnehezítik, hogy örök üdvösségüket munkálják” (QA 130). Ha ez így van, akkor az egyháznak elsőrendű *spirituális* kötelessége, hogy egész befolyását latba vesse ezeknek az állapotoknak a megváltoztatásáért. Ehhez pedig nem elég prédikálni, hogy „szeressük egymást”, „legyünk jók egymáshoz” (közvetlen, személyes kapcsolatainkban), ehhez intézményes reformok is szükségesek.

Hogy miért ismerik fel a keresztények sokszor még ma is oly nehezen a társadalmi igazságossággal kapcsolatos kötelességeiket, annak egyik oka – furcsa módon – éppen a keresztény jótékonságnak, a caritasnak beszűkült értelmezése. Az egyház és a keresztények mindig is kötelességüknek tartották, hogy az irgalmas szeretet gyakorlásával segítsenek a bajbajutottakon és segítséget szenvedőkön. De a kapitalizmus kialakulásakor és a modern proletariátus megjelenésekor az egyház a nyomorgó, éhező, agyondolgoztatott munkásokban is csupán a karitatív segítségre szoruló embereket, nem pedig a társadalmi igazságtalanság áldozatait látta. Ezért, amikor a munkások szervezkedni kezdtek, hogy hatalmi

eszközök alkalmazásával szerezzenek érvényt követeléseiknek, az egyház kezdetben megütöközött ezen. Az egyház a modern szociális kérdés megoldását illetően az 1931-ben megjelent *Quadragesimo anno* enciklikáig csak a karitatív tevékenységet ismerte el keresztényinek. Pedig a keresztény szeretet és erkölcsi törvény nem írja elő, hogy zokszó és ellenkezés nélkül el kell tűrni a társadalmi igazságtalanságot. Mivel az igazságtalanságot csak azok akarata ellenére lehet megszüntetni, akik hasznot húznak belőle, XI. Pius pápa a közjó szempontjából jogosnak és megengedhetőnek ismerte el a kollektív társadalmi igazságosságért folytatott küzdelmet. A keresztényeknek itt az a sajátos feladatuk, hogy az ellenségszeretet parancsát követve próbálják megtisztítani ezt a küzdelmet az erőszaktól, a haragtól, a gyűlölet, az irigység indulatától; vessenek gátat a csoportönzéseknek, és valóban a közjó érvényesüléseért szálljanak síkra.

Jézus csakugyan nem hirdetett meg szociális programot. De a próféták, akiket Jézus „nem eltörölni, hanem teljessé tenni” jött, félreérthetetlen világossággal megmondják, hogy mi a kötelességünk a társadalmi igazságosságot illetően, és hogy mi a helyes viszony igazságosság és irgalmasság között: „Törd össze a jogtalan bilincseket, és oldd meg az iga köteleit. Bocsásd szabadon az elnyomottakat, törj össze minden ígát. Törd meg az éhezőknek kenyeredet, és a hajléktalan szegényt fogadd be házádba. Ha mezítelent látsz, öltöztess fel, és ne fordulj el embertársad elől.” (Iz 58,6–8)

HULES BÉLA

Sürgés-forgás

Kigyógyulsz fiam a lírából.
Csak valami bizonytalan hiány.
Valami hajszálrepedés.
Halvány emléke
valami képzelgésnek
valamiről, ami messze van.
Minttha valaki arra riad,
hogy egy rég lebontott ház
elfelejtett egy ablakot becsukni.

bellis perennis

akárhány ablakon néznénk
ki csak őt
látánk mindig
az ég közepében trónolva
talán dáliára
hasonlítana
pipacsra nem akkor azért
inkább himzett
és nyomott
rózsákra de mindenképpen
valódi virág

Testvéreink háza táján

A Magyarországi Református Egyházban ez év január 1-étől új liturgiát vezettek be. (A korábbi 1931-től volt érvényben.) Az istentisztelet leghangsúlyosabb része változatlanul az igehirdetés. A kötött szövegek, az ének, az imádság, a prédikáció bevezetése is változatlanul az Igére, a Bibliára koncentráltak – azaz jobbra közvetlen idézetek. Figyelemre méltó változás azonban, hogy az új liturgia szerzői az egyház igehirdetői küldetésével azonos értékűnek tartják szentségkiszolgáltató funkcióját. A Rendtartás ajánlja, hogy a lelkészek minden vasárnap osszanak úrvacsorát, az istentisztelet értelmét pedig a következőképpen határozza meg: „... a Jézus Krisztus feltámadása feletti hálaadó örövendezés. Nem a megtörtént eseményre való visszaemlékezés csupán, hanem a feltámadott Úrral való találkozás lehetősége.” (Rendtartás, 130. l.) Ugyanitt jegyzik meg a szöveg szerzői azt is, hogy az istentiszteletben nem az ember szolgál Istennek, hanem fordítva, hiszen az alkalom cselekvő alanya Jézus. Ő az Ige, és a sákramentumok (= szentségek) által jelen van, Lelke erejével kinyilvánítja a halál felett aratott győzelme örömhírét és a bűnbocsánat evangéliumát.

Új vonása a liturgiának, hogy az eddig passzivitásra ítélt gyülekezetet igyekszik bevonni az istentisztelet menetébe. A lelkész záróimádságát megszakítva a gyülekezet többször is csatlakozhat a pásztor könyörgéséhez ezekkel a szavakkal: „Kiáltásunk jusson Hozzád!”

A református sajtó – érthető módon – sok cikket és nagyobb lélegzetű tanulmányt szentel a liturgikus reformnak. Ezek közül leginkább Bartha Tibornak Az Istentiszteleti Rendtartás megújításának története című tanulmánya érdemel említést, mely a Confessio 1985. évi 3. számában jelent meg.

A Confessio múlt évi 3. számában ezen túlmenően főleg egyház- és kultúrtörténeti cikkek találhatók, a 4. számban pedig a református egyházi néprajzzal foglalkozó tanulmányok. Ennek kapcsán külön ismerteti a folyóirat Kósa László Református népi látomás-irodalom a XVIII. században című könyvét, mely a Református Zsinat Iroda Sajtóosztályának kiadásában jelent meg 1984-ben.

Mindkét szám közöl egy-egy cikket Dr. Gyökössy Endre tollából. A népszerű lelkészpszichológus a folyóirat 1985/3. számában a telefonos lelki gondozás eddigi eredményeivel és további feladataival foglalkozik; az 1985/4. számban pedig Az istenkép kialakulása a gyermekben címmel közöl írást.

A Református Egyház című folyóirat az elmúlt év végén vitát indított a lelkészképzés esetleges reformjáról. A hozzászólók többsége a követelmények emelését és egységesítését javasolja – ugyanezek a hozzászólók fájdalommal regisztrálják az egyre növekvő lelkészhiányt is.

A Theológiai Szemle múlt évi 5. száma egy nagyon jelentős eseményről, a Prágában tartott VI. Keresztyén Béke-világgyűlésről tudósít, és közli teljes terjedelmében a gyűlés dokumentációs anyagát, vagyis az elhangzott beszédeket és a konferencia határozatait.

A Református Zsinat Iroda Sajtóosztályának gondozásában a múlt év második felében sok jelentős szépirodalmi és teológiai mű látott napvilágot. Részletes ismertetésük e rovat keretében nem lehetséges: csak a legfontosabbakra szeretnénk – néhány sor erejéig – felhívni a figyelmet. Az Evangéliumi kálvinizmus című sorozat három kötete kapható még jelenleg is a Ráday utcai protestáns könyvesboltban: az Imádkozó Kálvin, Kálvin a

megszentelődésről, valamint Kálvin, a Szentlélek teológusa. Ezeket a tanulmányokat főleg azoknak a katolikus olvasóknak érdemes elolvasniuk, akiknek Kálvinra vonatkozó ismereteik nem „első kézből valók”, sőt gyakran csak szépirodalmi forrásokra támaszkodnak. (A Luther-évforduló kapcsán a katolikus érdeklődő kezébe sok autentikus tanulmány került a reformáció úttörő személyiségéről, életéről, munkásságáról. Ugyanez sajnos nem mondható el Kálvinról.)

Cseri Kálmánnak Tudom, kinek hittem című, az Apostoli hitvallásról szóló tanulmánykötete a fentiekkel szemben néhány hét alatt elfogyott mind a Ráday utcai üzletben, mind pedig a különféle református gyülekezetek iratterjesztésében. A nemcsak reformátusok között ismert hitszónok egy korábban elhangzott prédikációsorozatát foglalta össze ebben a jelentéktelennek tűnő kis kötetben – az Apostoli hitvallás minden tételét egy vagy több bibliai igazsággal támasztva alá.

A tanúságtévő keresztény élet komoly segítsége lehet mindenki számára Balog Zoltán lelkésznek szintén a múlt év folyamán megjelent, Álljatok meg a hitben című könyve. Megtudhatjuk belőle többek közt azt, hogy milyen hatalmas erővel tartja meg Isten azokat, akik az Ő aktív szolgálatára kötelezték el magukat.

Szerencsés esetben jól ötvöződhet a teológia, a vallástörténet és a szépirodalom egy útleírás keretein belül. Ilyen könyv dr. Komjáthy Aladár Szentföldön jártunk című műve. A kötetet a szerző fényképfelvételei díszítik. Dr. Komjáthy Aladárnak egy másik figyelemre méltó könyve is megjelent a közelmúltban A kitántorgott egyház címmel. A kötet az Amerikába szakadt magyar református gyülekezetek történetét, életét foglalja össze. (Az írás korábban folytatásokban is napvilágot látott a Reformátusok Lapjában.)

A tanulmányok közül kiemelkedik Budai Balogh Sándor Vad vizek futása című könyve, mely Szabó Dezső kolozsvári életéről szól, a szépirodalmi művek közül két verseskötet: Muraközy Gyula Késő Vallomás és Vargha Gyula A végtelen felé című kötete.

Az evangélikusok évente kétszer megjelenő folyóiratának, a Diakóniának 1985. évi 2. számában, az aktualitásokon túlmenően, jelentős tanulmány olvasható Karl Rahnerről, mégpedig dr. Nyíri Tamás tollából. A cikk – terjedelmi okokból – nem vállalhatta a rahneri teológiai koncepció részletes ismertetését, közel hozza azonban a kívülálló olvasóhoz Rahner, az embert. A szerző – aki maga is Rahner-tanítvány – nem éri be a saját, mesteréhez fűződő emlékeinek ismertetésével, más teológusok vallomásainak is tág teret enged. Rahner „vitathatatlanul századunk legerőteljesebb, spekulatív katolikus gondolkodója”-nak minősíti, de emberközelsége miatt a cikk semmit nem tükröz a spekulációból, annál többet egy, az istenkérdéssel küzdő, huszadik századi ember gondolkodásának kikristályosodási folyamatából.

A másik „katolikus ihletésű” cikk a Diakónia 1985/2. számában Fabiny Tamás interjúja Borsos Miklóssal. Az idős művész arról vall, hogy noha lassan eltávolodott a tételes vallásoktól, életében, életfelfogásában hogyan maradt mégis mélyen keresztény. (Hasonló gondolatok visszahangoznak Albert Schweitzernek a Joseph Lemaire-díj átvételekor elmondott beszédéből is, melyet ugyanez a szám közöl.)

A Diakónia 1985/2. száma közli még Miklós Pálnak a buddhizmust ismertető cikkét, Rédey Pál Bajcsy-Zsilinszky Endrere való emlékezését, valamint a folyóirat szerkesztőjének, Veöreös Imrének egy, az Újszövetség keletkezését tárgyaló rövid tanulmányát.

A másik igényes, bár jóval kisebb terjedelmű magyar evangélikus folyóirat, a Lelkipásztor havi folyóiratnak indukt, de 1985. március óta nem jelent meg újabb száma. Ebben a márciusi számban sok igényes írás olvasható, melyek közül Balicza Iván lelkésznek a megtérésről írott cikkét szeretnénk kiemelni – a téma időszerűségére való tekintettel.

A múlt év második felében jelent meg az új evangélikus énekeskönyv 2. kiadása is.

Balogh Judit

Bálint B. András: Mint szarvas a folyóvizekre

A szociográfiai riportkötet (így határozza meg a műfajt a fülszöveg is) tárgya a vallásosság, az időpont a nyolcvanas évek első fele, a helyszín a Kerület. (Egy erőteljesen nagyvárosiasodó, de még sok tekintetben kiskvárosi, sőt falusi jellegű budapesti külkerület, amelyet a fülszöveg nevéen is nevez, de én nem árulom el, melyik, mert a szerző sem tette. Talán azért, mert úgy érezte, más kerületekre is érvényes az, amit erről leírt.) Többről is szól meg kevesebbről is ez a könyv, mint a Kerület „religiográfiája”. Az előhang után, a bevezető fejezetben a „gráfus” átengedi a szót a „lógusoknak”: a szociológusoknak, a teológusoknak és az ideológusoknak. Tőlük sűrűn idézgetve mutatja be – „dióhéjban”, de hitellel – a vallásosság helyzetét Magyarországon a nyolcvanas években. Az első fejezetben leginkább a papokról, a papi hivatásról esne szó, de a cölibátus ürügyén felbukkanó anekdota és egy papfeleség vallomása után hirtelen a Kerületbe pottyannunk. Bálint B. András elárulja, hogy a Papi életmód '80 című írással is kacérkodott, de ceruzája grafitja „nem fogta a papírt”. A próbálkozás részeredményeiből ebbe a könyvbe is belekerült egy-kettő, némelyik nem eléggé szervesülve a riportkönyv fő vonalával.

A Kerület „vallásrajzával” foglalkozó részben a Kolóniáról szóló fejezet igazi szociográfia lehetőségét villantja fel. A kerület egyik kisközösségéről szóló rész és a vallásos pedagógussal készített interjú – ezek Bálint B. András könyvének legfényesebb lapjai. Érdekes az adventistákról szóló fejezet és a „kiugrott” és tovább kereső pap történetével megismertető zárófejezet is, amely azonban már alig-alig van kapcsolatban a Kerülettel.

A könyv legfeszebb és legszínvonalasabb írása az utószó. Ez azonban Horváth Pál filozófus és vallástörténész munkája. Zavarba ejtő befejezés, „a felvetett problémákat tudományos igényvel általánosító, eligazító utószó”. Elgondolkodtató, miért engedte át ezt a szerepet Bálint B. András. Nem a filozófiai általánosításra, hanem egy saját műfaja szabályai szerinti befejezésre gondolok. Ha nem így történt, akkor is az olvasóra kellett volna rábízni az értelmezést. Ismétlem, kitűnő írás Horváth Pálé, de így, önmagában ez a marxista értelmezés afféle vörös nyilványnak is tűnhet a nemcsak jóra emlékező olvasó számára. Ha segíteni akartak a szerkesztők az olvasónak, akkor egy keresztény értelmezést is mellékelhetek volna. Ha már így alakult, meg kell becsülni ezt az utószót, és meg kell próbálni a lehető legjobban kamatoztatni. Előszóként, hipotézisként is lehetne olvasni, és megfigyelni, mennyiben igazolja, mennyiben cáfolja tételeit a Bálint B. András által megformált valóságdarab.

„Mai és holnapi társadalmunk eszmei állapotának jellegzetes vonása a világnézetek pluralitása, s ebben a pluralitásban a hívő meggyőződés – eszmei, azaz végső soron illuzórikus, de a mindennapokban hatékony és reális emberi szükségleteket kielégítő módon – valóságos emberi célok elérésének lehet eszköze, valóságos értékeknek lehet megvalósítója. Így tény és való, hogy míg korunk marxizmusa kevésbé hatékony az egyéni életvezetés elveinek és a morális magatartás módozatainak meghatározásában, addig mindig lesznek a személyes létezésnek olyan régiói, ahol egy tartalmában és formájában megújuló vallásosság pozitív emberi értékek hordozója” – írja Horváth Pál, és ezt Bálint B. András riportkönyve hol igazolja, hol eléggé meggyőzően cáfolja. Mekkora bizonyító ereje lehet egy Kerületnek, egy róla szóló „gráfiának”? Lehet akár olyan meggyőző, mint

egy rigorózus szociológiai kutatás. Kérdés, mekkora a bizonyító ereje. Már jeleztem, hogy ebben a tekintetben eléggé egyenlőtlen erejű, értékű és szervesültségű fejezetekből állt össze ez a könyv. A kételkedőkkel, a keresőkkel és a hívőkkel rokonszenvező, a mindenféle dogmatikusokkal és cinikusokkal szemben hívős vagy kritikus, a hiányoktól szenvedő közömbösökkel együttérző írói beállítódás eléggé egyértelmű, de elég-e ez ahhoz, hogy láttassa velünk azt, amit ő meglátott? Jó néhány olvasó nyilván úgy érzi majd, hogy túlon túl is izgatják az írókat az olyan pikantériák, mint a cölibátus, a nemi erkölcs, valamint a „szent hivatal” és „alattvalóinak” viszonya. Önálló művek is szólhatnának e fontos kérdésekről, mégis sajnálom, hogy valóságos súlyukhoz képest aránytalanul kisebb szerepet kaptak olyan témák, mint a család és a nevelés, az önkizsákmányolás és az életmód, a magyarság és az egyetemesség, a vallás és a kultusz, a lelki élet és a lelki egészség.

El kell ismerni, hiánypótló ez a szinte példa nélküli könyv. Tetemes adósság törlesztésére vállalkozik. Igazságot szolgáltat azoknak a hívőknek, akik számára a vallásosság ma még társadalmi hátrányt jelent, a papoknak, akiknek a szerző szerint hitükön kívül a gyermekszertet a közös nevezőjük, a keresztyén pedagógusoknak, akiknek háromszor annyit kell dolgozniuk, mint kollégáiknak, hogy megtűrjék, elfogadják vagy kitűntessék őket.

Mint említettem, többről van szó ebben a könyvben, mint a Kerületről, de ez nem minden esetben válik a könyv javára. A nyolcvanas évek magyar társadalmáról, a közkezen forgó marxizmus minőségéről, a KISZ hatóköréről, a hivatal packázásairól is szól, de persze leginkább az egyszerre elapadó és megújuló vallásosság legkülönbözőbb jelenségeiről. Már csak ezt figyelembe véve sem indokolt az utószót író Horváth Pálnak az az érzése, hogy ez a munka „fiatal olvasókhöz szól, akik maguk is a világnézeti útkeresés és tájékozódás korát élik”. Úgy vélem, fiatalhoz és öreghez, hívőkhöz és ateistákhoz, vallásilag közömböshöz, klerikushoz és laikushoz

egyaránt szól. Éppen ezért sajnálom, hogy Bálint B. András nem tisztelte magában jobban a szociográfust, hogy nem volt elég türelme alaposabban utána járni egy-két felfedezésének, hogy nemegyszer elkapkodta azt, amiről „csak pontosan, szépen” lehetett volna írni.

Az egyik legérdekesebb, a kisközösségről szóló fejezetben, sajnos, nem sikerült megfelelően „felvezetnie” a „gráfiát”, pedig Hankiss Elemért, Hegedűs Andrást, Márkus Máriát, Cserhádi Józsefet és Szennay Andrást is segítségül hívta. Igen helyesen nem gyömöszölte be a vallásos kisközösséget a Hegedűs–Márkus-féle tipológia egyik kategóriájába sem, de a magyarországi kisközösségek története túlon túl is vázlatosra sikeredett. Nehezen védhető az az állítása – bármennyire igazak részgizagságai –, hogy „a tagok elsősorban a hivatalos egyház ridegsége, az emberi kapcsolatok kuszasága elől menekülnek a báziscsoportokba”. Aligha hinném, hogy nem érzékelte volna – hiszen az ezután következő lapok interjúja is érzékeltetik –, hogy ezek a közösségek olyan értékrendalapú közösségek, amelyek akár a Hegedűs–Márkus-féle humanizáló közösségre is példák lehetnek. Nagy kár, hogy ez a fejezet is törzében marad, amennyiben a csoport vezetőjére, Timót atyára mindössze néhány sor jut.

Akadnak egyéb bosszantó hibák is. Az egyházi gimnáziumokkal foglalkozó, a könyv többi fejezetével nem szervesülő, eléggé elkapkodott fejezet egyik slusszpoénja Péter atya, aki „kilépett a rendből, megnősült, két gyermeket nemzett”. Ezt az ügyet csupán a még nyeglének is érezhető: „Ez az ő egyéni üdvösségtörténete” – mondattal kommentálja Bálint B. András. Nem ez az egyetlen eset, amikor nagyon hiányzik egy „Miért?” vagy egy „azért történt, mert...” indítású bekezdés. Nagyon kevesellem azt a nem egészen másfél oldalt, amely az unitáriusokról szól, a szerző nagyon hamar elsieltett körükből. Olykor meg éppen a legfontosabb mondatait hagyja cserben. „Csakhogy oktatáspolitikai irányelveink szerint a tanároknak a marxista világnézet kialakítására kell nevelni tanítványaikat, s ez egy hívőtől nem vár-

ható el, ergo a vallásos nem taníthat. Mindez talán érthető az ideológiai tárgyak esetében – vallják a vallásos tanárjelöltek –, de túlzásnak tűnik a matematikát, a fizikát, a kémiát tekintve, s persze az alsó tagozatban is s főként az óvodában. Az országos méretű pedagógushíányt és a hívó főiskolások, illetve gyakorló pedagógusok szakmaszeretetét, odaadását ismerve el kéne ismernünk végre kifogásaik jogosságát. Nemcsak hallgatólágyosan, suba alatt, hanem nyíltan. Ha orvosként, mérnökként és jogászként helytállnak, miért vonják kétségbe, hogy alkalmasak az egyszeregy, az ábécé vagy a természettudományos tárgyak megfelelő szintű oktatására, az ifjúság humánus nevelésére is? Kinek jó az, ha letagadják igazi felfogásukat, s mindennap képmutatásra kényszerülnek kollégáik és diákjaik előtt?” Ez a részlet egyszerre érzékelteti a könyv erényét és fogyatékoságát is. Jó néhány kérdés – köztük ilyenféle – kívánczik ki az olvasóból: Valóban ezt vallják a tanárjelöltek vagy csak egyesek közülük? Ezek szerint a természettudományos tárgyat tanító vallásos tanár minden további nélkül lehet osztályfőnök vagy a dialektikus materializmus kritikusa biológia- vagy fizikaórán?

Hallottam már ennek a könyvnek az olvasóitól azt a megjegyzést, hogy egy ilyen kereső típusú ember hogyan írhat azokról, akik már döntöttek. Az író egyszer-kétszer önmagából is felvillant valamit. Belőle, róla ennyi tartozik ránk. Szerintem írhat „religiográfiát” vallásos, ateista, marxista és kereső ember is. Kinek ilyen, kinek olyan nehézséggel kell számolnia. Hogy mennyiben számolt Bálint B. András saját magával mint mérőműszerrel, ez végül is az ő dolga. Ami ránk tartozik: keresésének eredménye. Érdemes megosztanunk vele, amit talált. Mint olvasók – mert ez a feladatunk – segíthetünk neki az értelmezésben. Kérdőjelet, hiányjelet, felkiáltójelet és gondolatjelet írhatunk a margóra. Mindenképpen érdemes kézbe venni ezt a könyvet, amelynek ilyen pillanatai is vannak:

„– Még az unokát sem keresztelték meg.
– Az asszony kezében megáll a horgolótű. –

Csak abban bízom, majd éri őket is valami kis baj, és akkor visszatalálnak az Istenhez.

– S a lányuk?

– Ők szentségi házasságot kötöttek, de már... ők sem járnak. Nem pörölünk velük, mindenki azt teszi, ami jólesik neki. De azért... nagyon fáj.

Percekig »a mai fiatalokról« folyik a szó. Hogy milyen felelőtlenek, léhák, élvhajhások. Bezzeg az ő idejükben...”

Sokféle kommentár következhetne ezután. Sokféleképpen lehetne elrontani. Bálint B. András csupán ezt teszi hozzá: „Nagyon tisztességes emberek. És nagyon fáradtak.” A megértés az, ami keresését vezérli, ennek fénye teszi jól olvashatóvá a JAK-füzetsorozat tizenhatodik kötetét.

Kamarás István

Szunyogh Szabolcs: Jézus az Ember fia

Az elmúlt év őszén jelent meg Szunyogh Szabolcs *Jézus az Ember fia* című könyve a Móra Ferenc Kiadónál. A szerző az alcím szerint az újszövetségi Szentírás alapján a Názáreti Jézus történetét akarja megrajzolni, mintegy folytatásaként korábbi könyvének, a Bibliai történeteknek, amelyet az Ószövetség ihletett. Ám írására ez alkalommal is jellemző, hogy nem a Szentírás történeteit ismerteti, hanem azokat itt-ott felhasználva maga formál elbeszéléseket. Aki jártas az Újszövetségben, azonnal felismeri, hogy Jézus tettei vagy szavai az eredeti szövegösszefüggésekből kiragadva új összefüggésekbe kerültek, amelyeket általában kitalált párbeszéd, helyzetek, szereplők vagy cselekmények kapcsolnak egybe. A közismert evangéliumi jelenetek nemegyszer teljesen elmosódnak, olyannyira, hogy az Újszövetséghez már nincs semmi közük.

Jézus történetének keretét többnyire a Biblia elbeszélései alkotják (pl. a napkeleti bölcsek látogatása, Keresztelő János pré-

dikációja), de az epizódok többsége az író fantáziájából született (Jojáda párbeszéde Péterrel, Heródes és a főpap jelenete), esetleg az evangéliumi történet szabad átköltése (Pilátus kihallgatja Jézust). A szerző előszeretettel talál ki Heródes, Kajafás, Pilátus és Júdás személyéhez kapcsolt párbeszédet, amelyek mint színező elemek végigkísérik Jézus történetét.

Szunyogh Szabolcs könyvében egyenesen meglepő, ahogyan az író az evangélium elbeszéléseit minden alap nélkül önkényesen megváltoztatja, vagy szereplőit a bibliai hagyománnyal ellentétes módon mutatja be. A számtalan példa közül ragadjunk ki hármat, amelyek jól megvilágítják eljárását. Elsősorban Máriának, Jézus anyjának alakja torzul el „csodatevő” fiával dicsekvő, veszekedős polgárasszonnyá. Arimateai Józsefről az evangéliumi hagyomány úgy emlékezik meg, mint Jézus tanítványáról (Mt 27,57), derék és igaz emberrel (Lk 23,50), aki várta Isten országát (Mk 15,43; Lk 23,51). Most mégis úgy jelenik meg, mint a római hatóságok besúgója, Pilátus ügynöke, fő kémje, és csupán Jézus kereszthalálának láttán tér meg. Jézus Olajfák hegyi halálfélelme és vérizzadása, a szenvedés vállalása az Atya akaratának elfogadásával a szinoptikus hagyomány egyik legkiemelkedőbb és teológiailag legkidolgozottabb jelenete. Szunyogh Szabolcs teljesen indokolatlanul átalakítja. Halálfélelmében „a sziklák között keringett Jézus, az öklével a köveket csapkodta”, majd „megszállottan kóválygott és kiáltozott a sziklák között”, míg végül elfogadja Isten akaratát. Majd így folytatódik a szöveg: „Mária Magdolna azonban nem aludt. Látta, hogy Jézus, mint valami csapdába esett állat, ide-oda járkal. Látta, hogy letérdel és imádkozik. Óvatosan fölkel és odalopózkodott Jézushoz. A térdeplő férfi . . . erősen izzadt; a verítéke, mint nagy vércseppek, a földre hullott. – Félek, Mária! – pillantott föl a Mester. Nagyon félek! – Tudom – suttogta Mária, és simogatni kezdte Jézus haját. . . Ettől a simogatástól tért magához Jézus? Vagy sikerült összeszednie végre a lelkierejét? Felállt . . . és így kiáltott: – Isten! Eddig én dicsőítettelek téged, itt az

ideje, hogy most már te dicsőíts meg engem!” – Az idézett részlet az író módszerét is bemutatja, mint vegyíti az evangéliumokból innen-onnan kiragadott szavakat saját történeteivel. Itt érdemes megjegyezni azt is, hogy a szerző, ki tudja, mi okból, gyengéd, sajátosan intim szálakat sző Jézus és Mária Magdolna alakja köré.

A könyv, mint a címe is jelzi, Jézust úgy mutatja be, mint az Ember fiát, és nem mint az Emberfiát. Az evangéliumok szerint Jézusban beteljesedtek az Ószövetség várakozásai: ő Dávid fia, a végidő felkent királya (héberül Messiás, görögül Krisztosz), az Úr szenvedő Szolgája, a történelem felett ítélkező Emberfia. János evangéliumá tárja fel legmélyebben Jézus titkát: ő a testté lett Ige, az Isten Fia, az örök isteni természet részese. Szunyogh Szabolcs mindezeket beleszővi elbeszélésébe, de úgy, mint Jézus saját magáról alkotott véleményét, amelyet bőségesen hangoztat is első perctől fogva. Az író számára viszont Jézus ember, a „tökéletes ember”, aki a szeretetet hirdeti, és alakjában valami módon mintha az ószövetségi üdvösségvárás beteljesedését hangsúlyozná. De ezt is a maga módján teszi. A napkeleti bölcsek történetében Heródes következetesen Emberfiának nevezi a keresett gyermeket, Keresztelő János az Emberfiát hirdeti, Péter apostol Emberfiának nevezi Jézust; egyszer pedig Jézus tűnődik el, ő-e a Dániel könyvében jövendölt Emberfia. Mindezek az esetek az evangéliumokból hiányoznak; ott viszont, ahol az evangéliumok szerint Jézus az ég felhőin érkező és a Mindenható jobbán ülő Emberfiának jelenti ki magát a főtanács előtt (Mk 14,62 párh.), a szerző leírásából kimarad az Emberfiára való utalás. A feltámadást a szerző röviden, az ismert evangéliumi részleteket kihagyva beszéli el, úgy, mintha az nem az apostolok tapasztalata, hanem inkább csak jámbor vágyuk lett volna, amelyről végül is – visszaemlékezve Jézus szavaira – meggyőzik magukat.

Szunyogh Szabolcs könyvének célja lehetne, hogy a szélesebb olvasóközönséggel, elsősorban az ifjúsággal megismertesse az Újszövetséget. Írása azonban erre teljesen

alkalmatlan. Művének alcímével – „Történetek az Újszövetségből” – burkoltan kötelezettséget vállal a tárgyilagos közlésre, mégis önkényesen megváltoztatja, elferdíti a történetet és a szereplőket egyaránt. Ilyen eljárásra az írói szabadság sem jogosítja fel. Az Újszövetség nem holt betű vagy az ókorból maradt vallásos emlék, hanem ma is több százmillió keresztény hitének tápláléka, életének meghatározó tényezője. A könyv egyes részletei kifejezetten sértik a hívő ember meggyőződését. A szerző egyúttal visszaél az olvasó jóhisze-

műségével, aki esetleg azért adja gyermekei kezébe a könyvet, mert szeretné megismertetni velük az Újszövetséget. Ehelyett viszont egy olyan átiratot ad kezükbe, amely nincs összhangban az eredeti művel. Sokan nem is eszmélhetnek rá, hogy becsapták őket, minthogy a Bibliát ezek után később sem veszik kezükbe. Mindent összegezve a Jézus az Ember fia című könyv inkább a Félrevezető történetek az Újszövetségről alcímet érdemelne ki.

Rózsa Huba

Színház

Sütő András két drámája Egy lócsiszár virágvasárnapja Advent a Hargitán

Éppen tíz éve, hogy a Madách Színház bemutatotta Sütő András *Csillag a máglyán* című drámáját. Bár az előadás színvonala jóval alatta maradt a kolozsvári színpadra költésnek (Harag György rendezése), Ádám Ottó, a budapesti interpretáló mindent megpróbált, hogy a hitvitaként is fölfogható szöveg rétegei éljenek. Harag kemény kézzel nyúlt a szöveghez, és kíméletlenül alakította a maga képére, Sütő poétikája helyett mindig a színpad költészetére koncentrálna. Ádám Ottó rendezése, megmaradva a „kukucsáló színház” törvényei között, a dráma költészetére épített. Hagyta az akkor nálunk még nem annyira ismert szöveget csillogni. Sztankay István (Kálvin) és Huszti Péter (Szervét) éppen a szövegértelmezésben volt jó: az előbbi kemény, következetes forrongással, Huszti álmodozóbban – ahogy a politika „muzsikusához” illik, játékos ide-oda ugrálásokkal – jelenítette meg „a máglya elé vitt gondolatszabadság” elítélését, illetve védelmét. Az előadás evvel a rendezői kon-

cepcióval is *mondott valamit*: mindkét útnak megvan a maga igazsága.

Ádám Ottó egy évtized után újra Sütő András világához fordult, méghozzá az író legjobb drámáját választva. Az *Egy lócsiszár virágvasárnapja* pergő ritmusú példázat a forradalom etikájáról. Az író remek dialógusokban ütköztet két nézőpontot: a „virágvasárnap illatú” csöndes beleenyugvást, béketűrést – Kolhaas ötvengárosos nyugalmát – a münzeri utat választó Nagelschmidt lázadásával, fegyvert forgató szenvedélyével. Kolhaas a jogrendben bízik, csökönnyösen ragaszkodik az időközben más-más formájúvá lett törvényhez, s tévedése nincs következmény nélkül: naivitásával megöli feleségét, órá magára pedig akasztófa vár. A pillanatra megjuhászodó és barátja mellé álló Nagelschmidt, a végig nem vitt forradalom magánharcosa azért menekül meg, mert a Hatalomnak most nagyobb ellenfele a világ ellen induló „szelidség”, mint az alkalmaként sérelmeit karddal megtorló lázadó ember indulata. A XVI. századi történelmet, Kleist novellája nyomán, Sütő András modern tragédiává emeli: az ember – ha fölismeri a cselekvés szükségszerűségét, ha nem – áldozat. Szüntelen örül a törvényt hatalommá tevő ma-

lom, és a „szolgálatos fülek” határozzák meg a már eleve elbukásra ítélt (?) polgár „jövőjét”. Kolhaas szemben áll Nagelschmidtrel, s – mert nem érti jól tanítását – Lutherrel és saját magával is. Örökös visszakozása és kitörése egyformán *remegés*, s nem veszi észre, hogy „az élet parancsa nem a halál, hanem annak elkerülése: nem az öngyilkos reménytelenség, hanem az okos cselekvés”.

Az író életművéből kiemelkedő drámának tehát több rétege van, s a két főhős összetettségén kívül ezt még a hatalom meghosszabbított karjaként funkcionáló Müller úr, a csűrös-csavarás jogtudora és Luther – dogmatikus(?), reálpolitikus(?) – arca csak megsokszorozza. Ha valaki nem érzi eme szikár példázat politikumát, annak ott van még Kolhaas magánélete, és feleségéhez, Lisbethhez fűződő szépséges szerelme. Számomra mindenképpen rejtély, hogy Ádám Ottó ezekből semmit sem vett észre. A Madách Színház társulata már-már komédiába fullasztja Sütő tragédiáját: egymást követő merev pózok, szavatok nagy hangon, kidüllesztett mellett. Az egész előadásnak főladat íze van, folyik a szó és magasan szárnyal az *ária*. Ez a Kolhaas lüke gépember, aki – jobbára darálva – mindent összezagyvál, s pózai olyanok, mintha mindvégig tükör előtt állna. Nincs egyetlen természetes gesztusa sem, számára még a szerelmi hitvallás is csupán szükséges rossz, elvégzendő feladat. Hogy Sztankay tíz év előtti Kálmánjától miképp jutott ide, s mennyiben segítette ezt a „rendezés”, megválaszolásra váró kérdés. Tény: deklamálásra hajlamos egyénisége ezúttal olyan hőst formált, aki mögött nincsen gondolat. Koncz Gábor magánforradalmának keserősége külön szín lehetne, de Nagelschmidtje tétova, *egzotikus* hős; indulatai külsődlegesek.

Aki nem látott igazi *Egy lócsiszár virágvasárnapja*-előadást (például a kaposvárit vagy a kolozsvárit, de a budapesti interpretáláshoz képest még a komáromi jellegtelen színpadra állításnak is volt bizonyos „amatőr” tartása!), az azt gondolhatja, hogy Kolhaasnak és Nagelschmidtnek egymást fölülmúlva kell szaválásban versenyeznie.

Sajnos, Koncz ebben mindvégig méltó társa Sztankaynak. Piros Ildikó pattogó hangú Lisbeth, a meghittség, az otthonteremtő családjának gyöngédségének lehaloványabb jele nélkül. Nem ismeri az árnyalásokat, s ezért – no meg Sztankay hasonló fölfogásából következően – a darab legpoétikusabb jelenete: az *Énekek Éneke* parafrázis konyhai társalgás lesz, az egymásra nem figyelők közömbös modorában. Nagy Anna (Mária) fájdalma is nagyobb volna, ha a színészes nem indítaná minden mondatát oly erősen. Avar István Luther Mártona szürke, mindent egy hangon eldaráló szónok, noha ennek a rejtélyes alaknak kéne a *más idő – más parancs* elvét megtestesítenie. Doktor Luther önmagával is felel, amikor kameleon-arcát szükségesnek, az elvek között hajózáván kikerülhetetlennek mutatja, s az író képzelte sok színész jobb beleérzés kell – Avarnak ehhez nincs eszköztára –, hiszen Luther nem egy közönség előtt szajkózó szakszervezeti titkár, hanem nagyon is praktikus gondolkodó.

Ádám Ottó rendezése illusztratív, mint ha papírból kivágott figurák foglalnék el a színpadot. Ezt a furcsa fölfogást, nyilván egyetértésben a rendezővel, tükrözi Szinte Gábor aprólékos, jellegtelen díszlete is. Hiába állnak a palotajelleget sugalló monumentális ívek, oszlopok, ha a tronkai urakra rátörő Kolhaas vezette seregnek csupán egy függőnyt kell szétlebbentenie. S a drezdai piactérnek is több más, a darabban nélkülözhetetlen „találkozás” létrehozását kellene segítenie, például hatalom és egyén összeütközését, Kolhaas ráébredését az őt fölmentő és elítélő törvény fondorlatosságára stb. Ez a díszlet emelvényeivel és lépcsősoraival csak arra jó, hogy hősi pózban lehessen „fényképezni” valakit. Az előadás befejezése didaktikus és komikus – Kolhaas-Sztankay „pá”-t intve mutatja Koncz-Nagelschmidtnek az egyedüli helyes, münzeri utat –, mint ahogy nevetésre ösztönző Kolhaas víz nélküli „szaraz” mosdása, az üres kupák emelgetése és a tronkai urak mulatozása is. Különösen az utóbbi jelenetnek nincsen súlya, inkább diákok helytelenkedése ez, mint felnőttek tivornyája. A már említett függönyhúzógatás komikumát az „ablakot

betörő(?) játék-nyilvessző csak még jobban erősíti. Ádám Ottó evvel a játék-embereket mozgató papirdobozzal akarva-akaratlan meghamisította a dráma világát, s „drámaértelmezése” nem tett jót a színészeknek sem.

Lippai László Herséje és Fillár István Vámosa nyugodt méltóságával irányt szabhatott volna; mindketten – szinte társtalannul is – értették Sütő szavát. És legfőképp Dunai Tamás (Müller Ferenc), aki a törvény paragrafusai közti bújócskába is be tudta lopni különállását. Alakításával kiemelkedik az együttesből.

Sütő András életműve a jól ismert drámatrilógiát „kiegészítő” művekkel szerencsésen gyarapszik, bár e növekedés, sajnos, nem mindig éri el az *Egy lócsiszar virágvasárnapja*, a *Csillag a máglyán* és a *Káin és Ábel* színvonalát. Elmondható volt ez már az esszé-remekművet (*Perzsák*) színpadra fogalmazó *A szuzai menyegző* esetében, és alighanem áll a megállapítás az író új színjátékára, az *Advent a Hargitánra* is. Az első három drámát tekintve, noha a költői beszély túlcsoordulása némelykor ott is kísértett, úgy gondoltam, hogy az erdélyi író megtalálta saját színpadát. Egymással szemben álló, az igazság két sarkát képviselő hősei – Kolhaas és Nagelschmidt, Kávin és Szervét, Káin és Ábel – sajátos dramaturgiát teremtettek, melyben a példázat mögött mindig ott lehetett érezni a kisebbségi lét szorítását, a megmaradás esélyein tőprengő író gondolatait. A tüzes párbeszéd, a gördülékeny replikák éltek ezen a színpadon: a legfrappánsabban az *Egy lócsiszar virágvasárnapjában*, de még a *Káin és Ábel* is megőrzött ebből a metaforikus „közéletiségből” valamit. Az egymással életre-halálra mérkőző párok, hullámzó igazságtartalmaik jelentették eme színpad mozgalmasságát.

A *szuzai menyegző* már földadni látszott a korábbi sikerdrámák dramaturgiáját, leginkább avval, hogy a nagy intenzitású összecsapásokat (Bétisznak például nem lévén valódi ellenfele) el-elveszejtette. A költői kamaradráma, az *Advent a Hargitán* pedig – a korábbiakkal gyökeresen ellen-

tétben – Tamási Áron mese-valóságához közelít. Az eddigi, költőiségében is hatásos metafora átfordult balladisztikus történeté, s evvel újabb „rejtélyes” réteget kapott a főnmaradás esélyeit mindennél jobban visszhangzó színpad. Az új drámát, összes részletszépsége és emberi tartalma ellenére, visszalépésnek érzem a drámaíró pályáján. Nemcsak azért, mert az *Egy lócsiszar virágvasárnapjában* tapasztalt feszes szerkezetnek itt még nyoma sem található, hanem mert a vészhelyzetet kódösíti. A Nagy Romlás hógörgetegétől fenyegetett embereknek még annyi lázadást sem engedélyez, mint Tamási expresszív hangú és indulatú *Ősvigasztalása és Szűzmáriás-ki-rályfija*. Magyarán: a tartalom és forma el-lentétbe került egymással; a Tamásinál – akkor(!) – korszerű forma a játékos évődésen kívül közvetíteni tudta az „úrias”, mindent bekebelező, kapitalizálódó város elleni sikolyokat is, Sütő sikoltása a túlpoetizáltság miatt ugyan hatásos, de nem nagyon van ereje. A közönségsiker azonban tagadhatatlan.

A stilizált meseként ható példázat, bár a korábbi drámákhoz viszonyítva látszólag mindennél jobban tündöklék benne a *helyi szín*, dramaturgiai következtelenségei miatt valaminő bölcs belenyugvássá szelídíti a rettenetet. A folklórra épülő csodás elemek némiképp segítik is, hogy az, ami korábban erős és lendület volt – Szervétnek a gondolat szabadságáért harcoló lobogása, Káin és Ádám lázadó indulata stb. – súlyát veszítse. A társtalannul viaskodó Bódi Vencel monológjában ugyan megvillan az Úrral perlő s a hargitai világ elkomorulását észlelő „nemzetiségi politikusnak” a korábbi drámákból jól ismert arca – „Szelídjts meg, Uram, a hótornyaidat! Add vissza nekünk, Uram, a kiáltás jogát, hogy felemelt hangon szólhassunk a mi gyermekeinkhez!” –, de Bódi Vencel, akárcsak Zetelaki Dániel, vázlatos alak. Jobbára magánmonológjaik vannak, s a kidolgozatlanság következménye, hogy ellenfél nélkül toporognak a színpadon.

Botorság lenne azonban észre nem venni, hogy az *Advent a Hargitán* elsősorban nem Bódi Vencel és Zetelaki Dániel törté-

nete, hanem egy csodálatos *jégmadaré*, ki-
nek megadatott, hogy halott kedvesét föltá-
massza, hogy szépségével törvényt tegyen
ott, ahol a sűrű fekete felhőket szemlélők
már szinte belefáradtak a mindig valami
ellen hadakozás monotonijába. Sütő új
drámájában egyetlen alak él: Árvai Réka.
Ő nemcsak várakozik, de csudalató képes-
ségével cselekszik is: megsokszorozza lé-
nyét, s úgy röppen át időből időbe, mintha
rá nem vonatkoznék az anyagi világ egyet-
len törvénye sem. Az író alakteremtő ké-
pesége vele ér a csúcusra, s amit a mű su-
gall: remélhetően ő lesz az, aki a Nagy
Romlást, a Hargitát fenyegető veszélyt meg-
fogja állítani. Nem számít, hogy őt is bete-
meti a hó, hiszen neki megvan az a képes-
sége, hogy napról napra újraszüléssék.

Az *Advent a Hargitán* a várakozás drámá-
ja; az író az ünnepi betoppánót váró ké-
szülődést költői színekben látatja, miként
a fiatal Dsida Jenő a *Jövendő havak him-
nuszában*: „Üdvözlég, Eljövő / ki sáros,
szürke, sívár világunknak / mondod, takar-
va bolyhos hermelinnel: / – Aludj, torony!
Aludj, tető! / Üdvözlég, titkos eljövő!” –
Sütő csodás elemeket is magába oldó poé-
tikuma azonban, hiába a halott föltámasz-
tása, nem szürreális lebegés. Dramaturgiai
következetlenségei ellenére is a mese itt
jár a földön, ezért érthetetlen, hogy a dísz-
letet tervező Bakó József e hargitai rege
boronaházát csak dekoratívan tudja elkép-
zelní. Alig ér valamit a házat körülfogó
végtelen fehérség, ha ezeknek a jégoszlo-
poknak semmi súlya, s a fenyegető omlást
a hang- és fényjátékon kívül csak leomló
drapériák jelképezik.

Sík Ferenc keretes játékba helyezte a
történetet, a sípbal-dobbal-nádi hegedűvel
fölszerelt kántálókkal és betlehemesekkel
jelezve advent idejét. Tény: a játékot kísé-
rő népségnek, zajos megjelenésüknek
hangulata van, de nemegyszer fölöslege-
sek. Különösen az orgiajelenet – a vonagló
párokkal benépesült színpad – idegen Sütő
világától. A rendezés egy kissé a mese ol-
dalára billen, az időtlenséget sugallja. No-
ha az előadás szertartás-jellegében hangsú-
lyozódik az ünnep fontossága, kevesebb
eszközzel (gondoljunk csak Harag György

mesteri „lecsupaszításaira”) alighanem
többet ki lehetne hozni a darabból. De a
Sík elképzelte „hargitai táncszínháznak” is
megvan a maga jogosultsága. Ezen a szín-
padon muzsika és tánc sokkal jobban él
(zene: Orbán György, koreográfus: Pesovár
Ernő), mint a kimódoltsága ellenére is
megroggyanni látszó díszlet. A földuzzasz-
tásnak megvan a hátulütője: a dráma ka-
marajellege elvész, a szépséges szerelem
és Réka átváltozásai túlságosan körül van-
nak kerítve „idegen” elemekkel.

Sík Ferenc rendezésében a legbiztosabb
pont a színészvezetés. Igaz, hogy nagyot
tévedett, amikor Zetelaki Gábor figuráját
Funtek Frigyesre osztotta – Funtek lezse-
ren dülöngélő alakja, flasztersétája ebben
a világban teljesen idegen –, de kiválóan
látta meg Sinkovits Imrében (Bódi Vencel)
a várakozás bölcs apostolatát, és Agárdi
Gábor (Zetelaki Dániel) is ott bolyong
roggyanó járásával, behúzott nyakával a
mese és a félelemmel teli realitás mezsgyé-
jén. Agárdi régen volt már ennyire ökonó-
mikus, szavait, gesztusait visszafogó. Sin-
kovits nagy monológjában a szavaknak hi-
telük van, érezni az őket tápláló otthont-
remtő szenvedélyt és a féltés komolyságát.

Az *Advent a Hargitán* egyértelműen
Kubik Anna vitte diadalra. Ővé a legjob-
ban megírt szerep: Réka, s mintha neki ta-
lálta volna ki Sütő ezt a csodálatos jégma-
darat. A színész egyszerre négy szerepben
bizonyítja nem mindennapi tehetségét:
visszaöregszik saját anyjává, és húsz év vá-
rakozás után – eddig tart, amíg szerelmét
kikaparja a hóhegyek alól – igazi öregasz-
szonnyá válik. Közben, hiszen saját lá-
nyát, Kisrékát is ő formázza, megmarad
fiatalnak. Bújócskája, időjátéka: bűbajos
boszorkánykodás. Szerelmét féltő-okító
fruska és zsörtölődő vénasszony, ugyanak-
kor szűzi tisztaságú leány, aki csak hallo-
másból ismeri a jégmadár eltűntette férfi
történetét. Átváltozásai tanulmányt érde-
melnének. Talán nem kell merészség ki-
mondani: Kubik Annával a magyar szín-
padra új Blaha Lujza érkezett. Már csak
ezért is érdemes volt a Nemzeti Színház-
ban az *Advent a Hargitán* bemutatni.

Szakolczay Lajos

HAZA ÉS NAGYVILÁG

Mérleg

Sokunk közkedvelt lapja ősszel rövid egymásutánban adta ki 2. és 3. számát. A külsejében megfrissült lap terjedelmes és jelentős tanulmányt közöl a német teológia két „nagy öregjétől”. R. Schnackenburg biblikusként hasonlítja össze az ószövetség ethoszát és Jézus erkölcsi üzenetét. F. Böckle pedig a napjainkban egyre divatossabb géntechnológia erkölcsi kérdéseit foglalja össze. Az irodalomkedvelők bizonyára szívesen olvassák a 3. szám megemlékezését Heinrich Böllről. A legizgalmasabb benne az íróval készített interjú. K. Kuschel, a katolikus irodalom ismert szakembere 12 neves német íróat kérdezett meg arról, hogy mit jelent a vallás életükben és munkásságukban. A beszélgetés e kötetből származik. Informatívak és érdekesek a tematikus elrendezésű könyvszemlék. Az egyház mai helyzetét és a pápaságot elemző írások áttekintését szerencsésen egészíti ki a La Croix című napilapból átvett felmérés: hogyan látják ma a franciák az egyház szerepét. Egy szemle kereteit jelentőségében messze meghaladja az Isten-kérdés mai állásáról írt tanulmány.

Szolgálat

Régen jelentkezett ilyen modern, izgalmas és értékes számmal a lap, mint 1985 karácsonyán: „A hat földrész egyházát” mutatja be olvasóinak. Remek tanulmányok rajzolják meg az egyes kontinensek egyházának mai arculatát. A legnagyobb érdeklődéssel mégis Alszegehy Zoltán írását olvastuk az európai egyházzól, nemcsak azért, mert rólunk van szó, hanem azért is, mert páratlanul érdekes és színvonalas elemzését adja a ma és a holnap (európai) egyházának. Nemeshegyi Péter, a tokiói egyetem jezsuita professzora az ázsiai egyházakról ad hírt, főleg Korea és Kína ke-

reszténységét elemezve. Babos István az USA múltját és jelenét foglalja össze, Benkő Antal és Jálics Ferenc pedig Dél-Amerika „próféta egyházát” mutatja be, amelyről egyre többet olvasunk az egyházi és a világi sajtóban egyaránt. Képet kapunk Afrika fiatal egyházáról is. Ausztráliát Mannix érsek költői lendületű Pályaképe reprezentálja Teleki Béla tollából.

Katolikus Szemle

Római laptársunk múlt évi 2. és 3. számában folytatólag közli Gosztonyi Péter Magyarország a második világháborúban című sorozatát, amely elsősorban adatainak, feldolgozott anyagának gazdagságával, a még élő szemtanúk és a volt Horthy-hadsereg tisztjeinek személyes vallomásai révén izgalmas, továbbgondolásra érdemes történettudományi ismereteket ad. A 2. számban olvasható Korzenszky Richárd Transzcendencia a mai magyar prózában című elemzése. A 3. szám élén Lukács László Krisztus a világ reménye című tanulmánya szerepel, s értékes összefoglalást olvashatunk e számban Szabó Ferenc tollából Pázmány ébresztése címmel (ennek a tanulmánynak „ikertestvére” megjelent lapunkban is). A jelek szerint a Katolikus Szemle egyik új és fontos feladatának érzi a két világháború közötti hazai katolikus szervezeti élet történeti szempontú feldolgozását „Félbemaradt reformkor” címmel. Erre valóban nagy szükség van, hiszen az adatok elemző feltárása, a még élő szemtanúk kritikus megszólaltatása révén e korszak igen fontos szellemi törekvéseiről kaphatunk az eddiginél árnyaltabb, továbbbi kutatásokra ösztönző képet. Ilyen vonatkozásban mindenképp érdekes és tanulságos a 2. számban olvasható beszélgetés, amely a Regnum Marianum történetét és célkitűzéseit foglalja össze.

LEVELEK – VÁLASZOK

Európa. Köszönjük olvasónknak, hogy részletes levelében kifejtette sorozatunkkal kapcsolatos, többnyire megtisztelően elismerő véleményét. Igaza van, amikor azt fejtegeti, hogy az európai kultúra válságának, átalakulásának gondolata újra meg újra felmerül az írók és gondolkodók között, példáit magunk is szaporíthatnánk jó néhányal. Spengler hazánk kultúrájára is nagy hatást tett könyvében, a *Der Untergang des Abendlandes*-ben részletesen szól arról, hogy a kultúrák fejlődnek és elhalnak. A bensőséges, hagyományokhoz ragaszkodó kultúrákat a külsődleges, technikai civilizáció váltja föl. Részletesen szól e folyamat jeleiről is, mint a nagyvárosi élet kifejlődéséről, egy újfajta embertípus megjelenéséről, amelyet alapvetően racionális beállítottság, vallásellenesség és a nemzeti kereteken való túlemelkedés vágya jellemz. Érdemes azonban elgondolkodnia azon, hogy Spengler baljós helyzetképe után is élt, sőt fejlődött az úgynevezett európai kultúra, azt sem lehet azonban vitatni, hogy korunkban általános válság jeleit mutatja a hagyományosnak mondható humanizmus. Nagy gondolkodók vívódnak az a kérdéssel, vajon az ember megnövekedett lehetőségei és ismeretei szükségyszerűen növelik-e szabadságát és boldogságát. A válság azonban nem jelent szükségyszerűen „vég”-et, a radikális kérdéscöltevések pedig segíthetik az úgynevezett európai kultúra öntisztításának folyamatát. A kereszténységnek ebben a folyamatban nagy szerepe lehet, főként, ha megőrzi küldetésének legfontosabb tartalmát, azaz hírt ad és hoz Istenről, s megfelelően gyakorolja a tesvériség és a szeretet képességét.

Katolikus költő. Ha volna olyan recept, melynek birtokosa művészi és megragadó költő lehetne, bizonyára a mainál is nagyobb számban özőnlenének a költemények a lapok szerkesztőségébe. Ilyen receptet azonban – szerencsére – nem ismer-

rünk. Félreértette a hivatkozást: Sík Sándor sem adott ilyet a sokat emlegetett és idézett *Egyetemesség és formában*. Azt olvassuk ebben a tanulmányban, hogy a katolikus lélek „egyetemes fogékonysággal” fogadja a benyomásokat, s azokat – ha költő – ily módon dolgozza is föl. Hadd idézzük a félreértések elkerülése végett szó szerinti Sík Sándor fejtegetéseit: „A művészek és az íróknak tehát joga – bizonyos korokban és bizonyos helyzetekben erkölcsileg kötelessége is – állást foglalni, eszméket hirdetni (»vallani és vállalni« – mint az erdélyiek mondták), de csak két feltétel mellett. Az egyik: Ha ezek a művészetten túli mondanivalók valóban élményei, azaz átéltek, belülről jönnek... A másik: Hirdethet eszméket, ösztönözhet cselekvésre, de csak a művészet eszközeivel teheti ezt, vagy megszűnik művész lenni”. Az ön által beküldött versekben – és ezek sajnos, nem kivételek – nem érezni sem az élményszerűséget, sem a szervességet. Úgy hisszük, a tanulságokat mégsem nekünk kell levonnunk...

Ízléstelenség. Olvasónk azt sürgeti, emeljük fel szavunkat az irodalomban, a filmművészetben és a televízióban tapasztalható ízléstelenség ellen. Teljesen igaza van. Nem hisszük azonban, hogy bármiféle elméleti alapvetéssel vagy vitával változtatni lehetne ezen a fájdalmas jelenségen. Amíg kiadók, szerkesztők, forgalmazók úgy hiszik, hogy az eladhatóság feltétele az ízléstelenség, addig az elmélet aligha kezdhet offenzívát. Mindenképpen biztatónak értékeljük, azonban azt a jelenséget – hogy újabban mintha ismét keletje volna az értékeknek, s csökkenne a kommersz iránt tanúsított érdeklődés. Talán a honi illetékesek is felfigyelnek erre. A Vigília részéről azt is állásfoglalásnak tekintheti, ha nem számol be valamiről. Egyébként tudunk olyan nagy tekintélyű kiadóról, amelyik elvből nem ad ki ma sem pornó-könyveket, még detektívregényeket sem, jóllehet anyagi lehetőségei neki sem jobbak, mint a többieké.

RÉSUMÉ

L'étude de József Cserhádi, évêque de Pécs, initie le numéro. L'auteur y cherche la réponse à la question quels sont les résultats en Hongrie du Deuxième Concile du Vatican. Cette vaste vue d'ensemble est bien complétée par l'article suivant, intitulé: Jésus Christ s'adresse-t-il à nous? Les jeunes Hongrois ont répondu à cette question. L'étude de Kálmán Vargha sur la revue littéraire „Nyugat” a été conçu pour préfacier une anthologie traduite en allemand. Nous présentons nos compliments à Tamás Tüz, poète-prêtre bien connu, vivant au Canada, à l'occasion de son anniversaire de 70 ans. L'article de Lajos Szakolczay est suivi des oeuvres du poète.

László Rapcsányi entretient avec András Szennay, le grand-abbé de Pannonhalma. La série: „Europe, notre patrie” est terminée maintenant par le discours du pape Jean-Paul II., prononcé devant la Communauté Européenne. L'auteur de notre Méditation est cette fois László Csányi: „Le journal étrusque”. L'intérêt de la rubrique „Journal” est l'article „Chez nos Frères”, qui donne un aperçu sur la vie de nos frères protestants.

INHALT

Im einleitenden Essay unserer Nummer versucht József Cserhádi, Diözesanbischof von Pécs, die Frage zu beantworten: welche Früchte das II. Vatikanische Konzil in unserer Heimat zeitigte. Seine weitgreifende Übersicht wird vom nachfolgenden Artikel: Spricht dich Jesus Christus an?, gut ergänzt. Auf diese Frage antworten heutige junge Leute in Ungarn. Die Studie von Kálmán Vargha über die namhafte Zeitschrift Nyugat (Westen) wurde als Einleitung zu einer deutschsprachigen Anthologie verfasst. Wir feiern den in Kanada lebenden namhaften Priester-Dichter, Tamás Tüz, gelegentlich seines 70-ten Geburtstages; der Beitrag von Lajos Szakolczay wird von Gedichten des Poeten ergänzt.

Mit dem Erzabt von Pannonhalma, András Szennay führt László Rapcsányi ein Gespräch. Unsere Serie: Europa, unsere Heimat, schliessen wir mit einer Rede von Papst Johannes Paul II., gehalten vor der Europäischen Gemeinschaft. Die Meditation wurde diesmal von László Csányi unter dem Titel: Etruskisches Tagebuch geschrieben. Hervorzuheben vom Journal ist die Spalte: Zuhause bei unseren Brüdern, in der über das Leben unserer protestantischen Brüder berichtet wird.

CONTENTS

In our leading study, József Cserhádi, Bishop of Pécs, reviews the results that the 2nd Vatican Council has produced in our country. His extensive survey is well supplemented by the next article bearing the title: „Does Jesus Christ speak to us?” Present-day young Hungarians give answers to this question. The essay of Kálmán Vargha on „Nyugat” was written as an introduction to an anthology in German language. Tamás Tüz, the well-known poet priest, who is living in Canada, is greeted by Lajos Szakolczay, on the occasion of his 70th birthday. His writing is completed by some poems by this poet.

András Szennay, Archabbot of Pannonhalma, is interviewed by László Rapcsányi. Our series: „Our Homeland Europe” is concluded by the speech of Pope John Paul II, delivered before the European Community. This time our Meditation has been written by László Csányi with the subject: Etruscan Diary. An interesting feature of our Diary is the column with the title: „News from our Brethren's Quarters” giving a review of the activities of our Protestant brethren.

